

ҚОРҒАНШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАМҚОРШЫЛЫҚ ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН
ҰЙЫМДАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ КОМИТЕТІ

**ҚОРҒАНШЫЛЫҚ ЖӘНЕ
ҚАМҚОРШЫЛЫҚ ОРГАНДАРЫНЫҢ
ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ
БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	3
1 тарау. Балалардың құқықтарын қорғау саласындағы нормативтік құқықтық актілер.....	4
2 тарау. Балалардың құқықтарын қорғау жүйесіндегі қорғаншылық және қамқоршылық органдарының рөлі.....	23
3 тарау. Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды, арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж балаларды анықтау.....	29
4 тарау. Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды отбасына орналастыру.....	51
5 тарау. Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың мүліктік құқықтары.....	84
6 тарау. Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, отбасыларына берілген балаларды бақылау.....	93
7 тарау. Баламен қарым қатынас туралы дауларды шешу.....	109
8 тарау. Ата-ана құқығынан айыру.....	114
9 тарау. Ата-ана құқықтарын шектеу.....	117
10 тарау. Ананың баладан бас тартуы кезіндегі қорғаншылық органының әрекеттері.....	119
11 тарау. Кәмелетке толмаған ана баланы дүниеге әкелген кезде қорғаншылық органының әрекеттері.....	125
12 тарау. Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды асырап алу.....	127
13 тарау. Бала құқығы мен мүддесіне қатысты шешім қабылдау кезінде оның пікірін ескеру.....	131
14 тарау. Қамқоршылық органының зорлық-зомбылыққа ұшыраған немесе куә болған балаларды, соның ішінде онлайн кеңістіктегі жағдайларда, сүйемелдеу тәртібі.....	134
15 тарау. Қазақстан Республикасында қорғаншылық және қамқоршылық саласындағы халықаралық істерді жүргізудің ерекшеліктері.....	138
16 тарау. Қорғаншылық және қамқоршылық органдары мамандарының этикалық стандарттары мен жауапкершілігі.....	145

КІРІСПЕ

Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органдар Қазақстан Республикасының кәмелетке толмаған азаматтарының құқықтары мен заңды мүдделерін мемлекеттік қорғау жүйесінде басты орын алады. Олардың қызметі ата-анасының қамқорлығынсыз қалған немесе өмірлік қиын жағдайға тап болған әрбір баланың қауіпсіздігін, әл-ауқатын және толыққанды дамуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Осы Әдістемелік ұсынымдар қорғаншылық және қамқоршылық органдары мамандарының жұмыс тиімділігін арттыру үшін әзірленген. Құжат қызметтің негізгі бағыттарын, нормативтік құқықтық базаны жүйелейді, сонымен қатар типтік және күрделі жағдайларда практикалық ұсыныстар мен іс-қимыл алгоритмдерін ұсынады.

Осы Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты Қазақстан Республикасының бүкіл аумағы бойынша қорғаншылық органдары жұмысының жоғары стандарттары мен тәсілдерінің бірлігін қамтамасыз ету болып табылады, бұл балалық шақты қорғау және отбасы институтын нығайту жөніндегі міндеттерді сапалы орындауға мүмкіндік береді.

Әдістемелік ұсынымдардың міндеттері:

- қамқоршылық органдарының мамандарына нақты алгоритмдер мен әрекеттер тізбегін ұсыну;
- өзекті нормативтік және құқықтық ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ету;
- күрделі кәсіби мәселелерді шешуде практикалық көмек көрсету; қорғаншылық және қамқоршылық органдары қызметкерлерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру.

Осы ұсынымдарды пайдалану қорғаншылық және қамқоршылық органдарының мамандарына кәмелетке толмағандардың құқықтары мен мүдделерін неғұрлым тиімді қорғауға, балаларды отбасыларға орналастыруға жәрдемдесуге және олардың табысты әлеуметтенуі мен дамуы үшін жағдай жасауға мүмкіндік береді.

1 ТАРАУ. БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕР

Қазақстан Республикасындағы қорғаншылық және қамқоршылық органдарының негізгі қызметі Нормативтік құқықтық базаны білуге негізделеді.

Бұл бөлімде Балалардың құқықтарын қорғау мәселелерін реттейтін негізгі халықаралық және ұлттық нормативтік құқықтық актілердің тізімі берілген.

Әрбір акт құжаттың толық мәтінімен танысуға мүмкіндік беретін QR-кодпен сүйемелденеді. Оның соңғы өзгерістерін бақылауға және оның ережелерін кәсіби қызметте уақтылы қолдануға мүмкіндік береді.

ҚОРҒАНШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАМҚОРШЫЛЫҚ ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН
ҰЙЫМДАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

№	НҚА атауы	НҚА нөмірі және күні	Жүктеу QR коды
Халықаралық құжаттар			
1	Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек және құқықтық қатынастар туралы конвенцияны ратификациялау туралы	Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің 1993 жылғы 31 наурыздағы қаулысы	
2	Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы	ҚР Жоғарғы Кеңесінің қаулысы 1994 жылғы 8 маусым	
3	Қазақстан Республикасының Нәсілдік кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы халықаралық конвенцияға қосылуы туралы	ҚР 1998 жылғы 29 маусымдағы Заңы	
4	Балаларды саудалауға, балалар зинақорлығына және балалар порнографиясына қатысты Баланың құқықтары туралы конвенцияның факультативтік хаттамасын бекіту туралы	ҚР Заңы 2001 жылғы 4 шілдедегі	
5	Балалардың қарулы жанжалдарға қатысуына байланысты Баланың құқықтары туралы конвенцияның факультативтік хаттамасын бекіту туралы	ҚР Заңы 2001 жылғы 4 шілде	

6	Балалар еңбегінің ең жаман түрлеріне тыйым салу және жою жөніндегі шұғыл шаралар туралы конвенцияны (182-конвенция) бекіту туралы	ҚР Заңы 2002 жылғы 26 желтоқсан	
7	Тәуелсіз Мемлекеттер Достығына қатысушы мемлекеттердің кәметке толмағандарды олардың тұрақты тұратын мемлекеттеріне қайтару мәселелеріндегі ынтымақтастығы туралы келісімді бекіту туралы	ҚР Үкіметінің 2004 жылғы 12 шілдедегі қаулысы	
8	Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы	ҚР 2005 жылғы 21 қарашадағы Заңы	
9	Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы	ҚР 2005 жылғы 28 қарашадағы Заңы	
10	Адамдарды сатуға және үшінші тұлғалардың жезөкшелікті пайдалануына қарсы күрес туралы конвенцияға және Қорытынды хаттамаға қол қою туралы	ҚР Президентінің 2005 жылғы 12 қазандағы Заңы	

11	Біріккен Ұлттар Ұйымының Трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясын толықтыратын Адамдарды әсіресе әйелдер мен балаларды сатудың алдын алу мен жолын кесу және ол үшін жазалау туралы хаттаманы ратификациялау туралы	ҚР 2008 жылғы 4 маусымдағы Заңы	
12	Балаларды қорғау және баланы шетелдік асырап алуға қатысты ынтымақтастық туралы конвенцияны ратификациялау туралы	ҚР 2010 жылғы 12 наурыздағы Заңы	
13	Ананы қорғау туралы 1952 жылғы (қайта қаралған) конвенцияны қайта қарау туралы конвенцияны ратификациялау туралы	ҚР 2012 жылғы 14 ақпандағы Заңы	
14	Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау туралы	ҚР Заңы 2015 жылғы 20 ақпандағы №288-V ҚРЗ	
15	Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы конвенцияны ратификациялау туралы	ҚР Заңы 2016 жылғы 28 қаңтардағы №449-V ҚРЗ	

16	Балаларға алименттерді және отбасын күтіп-бағудың басқа да нысандарын өндіріп алудың халықаралық тәртібі туралы конвенцияны және Алименттік міндеттемелерге қолданылатын құқық туралы хаттаманы ратификациялау туралы	ҚР Заңы 2016 жылғы 9 сәуірдегі №492-V ҚРЗ	
17	Бала құқықтары туралы конвенцияға хабарлар рәсіміне қатысты факультативтік хаттаманы ратификациялау туралы	ҚР Заңы 2023 жылғы 19 желтоқсандағы №47-VIII ҚРЗ	
Қазақстан Республикасының Кодекстары			
1	Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі	27 желтоқсан 1994 жыл	
2	Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы	26 желтоқсан 2011 жыл	
3	Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі	3 шілде 2014 жыл	
4	Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік Кодексі	4 шілде 2014 жыл	

ҚОРҒАНШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАМҚОРШЫЛЫҚ ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН
ҰЙЫМДАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

5	Әкімшілік құқық бұзушылық туралы	5 шілде 2014 жыл	
6	Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік Кодексі	31 қазан 2015 жыл	
7	Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы	7 шілде 2020 жыл	
8	Қазақстан Республикасының Әлеуметтік Кодексі	20 сәуір 2023 жыл	
9	Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі	2020 жылғы 29 маусыдағы №350- VI ҚРЗ Кодексі	
Қазақстан Республикасының Заңдары			
1	Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы	20 желтоқсан 1991 жыл	
2	Тұрғын үй қатынастары туралы	16 сәуір 1997 жыл	

3	Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы және жасөспірімдер үйлері туралы	13 желтоқсан 2000 жыл	
4	Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы	8 тамыз 2002 жыл	
5	Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы	9 шілде 2004 жыл	
6	Білім туралы	27 шілде 2007 жыл	
7	Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы	4 желтоқсан 2009 жыл	
8	Құқық бұзушылық профилактикасы туралы	29 сәуір 2010 жыл	
9	Мемлекеттік білім беру жинақтау жүйесі туралы	14 қаңтар 2013 жыл	

10	Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы	2 шілде 2018 жыл	
Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулылары			
1	Мемлекеттік білім беру ұйымдарының мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек алуға құқығы бар отбасылардан, сондай-ақ мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек алмайтын, жан басына шаққандағы табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінің шамасынан төмен отбасылардан шыққан білім алушылары мен тәрбиеленушілеріне және жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалып, отбасыларда тұратын балаларға, төтенше жағдайлардың салдарынан шұғыл жәрдемді талап ететін отбасылардан шыққан балаларға және өзге де санаттағы білім алушылар мен тәрбиеленушілерге қаржылай және материалдық көмек көрсетуге бөлінетін қаражатты қалыптастыру, жұмсау бағыты мен оларды есепке алу қағидаларын бекіту туралы	25 қаңтар 2008 жыл	
2	Әлеуметтік көмек көрсетілетін азаматтарға әлеуметтік көмектің мөлшерін, көздерін, түрлерін және оны беру қағидаларын бекіту туралы	12 наурыз 2012 жыл	

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ КОМИТЕТІ

3	Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын балаларды асырап алуға беру қағидаларын бекіту туралы	30 наурыз 2012 жыл	
4	Мемлекеттік қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функцияларын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы	30 наурыз 2012 жыл	
5	Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау, суицидтің алдын алу және олардың құқықтары мен саламаттығын қамтамасыз ету жөніндегі 2023-2025 жылдарға арналған кешенді жоспарды бекіту туралы	31 тамыз 2023 жыл	
Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің бұйрықтары			
1	Отбасылық үлгідегі балалар ауылы мен жасөспірімдер үйлерінің қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық кесімерді бекіту туралы	2001 жылғы 18 шілде N 583	
2	Асырап алынған балаларды консулдық есепке алу туралы есептерді және ақпаратты есепке алу қағидаларын бекіту туралы	2012 жылғы 20 наурыз №112	

3	<p>Бала асырап алу жөніндегі агенттіктерді және жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасыларына орналастыруға жәрдем көрсету жөніндегі ұйымдарды аккредиттеу қағидаларын бекіту туралы</p>	<p>2014 жылғы 9 желтоқсан № 513</p>	
4	<p>Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын балаларды асырап алуға беру туралы рұқсат беру мүмкіндігі (мүмкін еместігі) туралы қорытынды беретін комиссияның қызметі мен құрамын айқындаудың қағидаларын бекіту туралы</p>	<p>2015 жылғы 16 қаңтар № 13</p>	
5	<p>Патронаттық тәрбие туралы ережені бекіту туралы</p>	<p>2015 жылғы 16 қаңтар № 14</p>	
6	<p>Жетім балаларды және ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды есепке алуды ұйымдастыру және олар туралы ақпаратқа қол жеткізу қағидаларын бекіту туралы</p>	<p>2015 жылғы 16 қаңтар № 16</p>	

7	«Жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, отбасына тәрбиелеуге (асырап алуға, қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа) берілген балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету» ең төмен әлеуметтік стандартын бекіту туралы	2015 жылғы 10 қыркүйек № 557	
8	Баланы қабылдайтын отбасы туралы ережені бекіту туралы	2016 жылғы 7 қазан № 597	
9	Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын, жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды асырап алуға тілек білдірген адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы	2016 жылғы 29 маусым № 407	
10	Баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдардың тауарлары мен көрсетілетін қызметтерін сатып алу қағидаларын бекіту туралы	2016 жылғы 30 маусым № 412	

11	Асырап алынған баланың өмір сүру, оқу, тәрбие жағдайлары туралы және денсаулық жағдайы туралы есепті ұсыну қағидалары мен мерзімдерін және оның нысанын бекіту туралы	2016 жылғы 7 қыркүйек № 551	
12	Баланы қабылдайтын ата-аналарға берілген жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды күтіп-бағуды қаржыландыру қағидаларын және оның мөлшерін бекіту туралы	2016 жылғы 15 қараша № 657	
13	Жетім балалардың, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалардың және балаларды өз отбасына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген адамдардың республикалық деректер банкін қалыптастыру және пайдалану қағидаларын бекіту туралы	2016 жылғы 16 қараша № 661	
14	Білім беру ұйымдарында қамқоршылық кеңестің жұмысын ұйымдастыру және оны сайлау тәртібінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы	2017 жылғы 27 шілде № 355	
15	Отбасы және балалар саласында мемлекеттік қызметтерді көрсету қағидаларын бекіту туралы бұйрығы.	2020 жылғы 24 сәуір № 158	

16	Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын, жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды өз отбасына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген Қазақстан Республикасының азаматтарын психологиялық даярлау бағдарламасының мазмұнына қойылатын талаптарды, оларды психологиялық даярлау жөніндегі қызметті ұйымдастыру тәртібін және осындай даярлықтан өткені туралы сертификаттың нысанын бекіту туралы	2020 жылғы 27 сәуір № 165	
17	Террористік әрекеттен зардап шеккен балаларды әлеуметтік оңалту қағидалары мен мерзімдерін бекіту туралы	2020 жылғы 4 қыркүйек № 382	
18	Балалар ауылындағы отбасы туралы ережені бекіту туралы	2022 жылғы 7 сәуір № 140	
19	Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарын қоспағанда, тиісті типтердегі және түрлердегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы	2022 жылғы 31 тамыз № 385	

20	Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларын бекіту туралы	2022 жылғы 21 желтоқсан № 506	
21	Білім беру және балалардың құқықтарын қорғау саласында арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандарттарын бекіту туралы	2023 жылғы 12 маусым № 165	
22	Жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұрғын үйін жалдауға (қосымша жалдауға) берудің үлгі шартын бекіту туралы	2023 жылғы 29 маусым № 184	
23	Жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұрғын үйін сақтау қағидаларын бекіту туралы	2023 жылғы 29 маусым № 185	
24	Балалар ауылының пәтер үлгісіндегі тұрғын үй-жайлар, әкімшілік ғимараттар мен отбасылардың тұруына арналған құрылысжайлар, сондай-ақ үй іргесіндегі және қосалқы (үй) шаруашылық орналасқан оқшауланған аумағы болады, оның ең аз мөлшерін айқындауды туралы	2023 жылғы 30 маусым № 187	

25	Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның ба-ласынан бөлек тұратын ата-ананың, аталарының, әжелерінің, аға-інілері мен апа-сіңлілерінің бала-мен араласуға байланы-сты дауларды шешу қағи-даларын бекіту туралы	2025 жылғы 31 наурыз № 53	
26	Баланы қабылдайтын кәсіби отбасылар туралы ережені бекіту туралы	2025 жылғы 31 наурыз №61	
27	Жетім балалар, ата-а-насының қамқорлығын-сыз қалған балаларға тәлімгерлікті ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы	2024 жылғы 1 сәуір №97	
28	Жетім балалар, ата-а-насының қамқорлығын-сыз қалған балаларға тәлімгерлікті ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы	2024 жылғы 30 сәуір №97	
29	«Тәлімгерлік жөніндегі ұйымдарға жетім балалар, ата-анасының қамқор-лығынсыз қалған балалар туралы берілетін ақпарат көлемін айқындау тура-лы» Қазақстан Респу-бликасының Оқу-ағарту министрінің бұйрығы	2025 жылғы 28 сәуір №86	

30	«Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарында және арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж балаларды қолдау орталықтарында кәмелетке толмағандарды ұстау қағидалары мен шарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрінің бұйрығы	2025 жылғы 28 сәуір №89	
31	Оқыту бағдарламасының мазмұнына қойылатын талаптарды, тәлімгер болуға ниет білдірген адамдарды оқытуды ұйымдастыру қағидаларын және осындай оқытудан өткені туралы сертификат нысанын бекіту туралы	2025 жылғы 29 сәуірдегі № 90	
Денсаулық сақтау министрлігінің бұйрықтары			
1	Жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың және арнаулы әлеуметтік қызметтерді алушы болып табылатын балалардың үш жасты қоса алғанда, осы жасқа толғанға дейін мемлекеттік медициналық ұйымдарда болу қағидаларын бекіту туралы	2020 жылғы 24 желтоқсан №ҚР ДСМ -327/2020 бұйрығы	

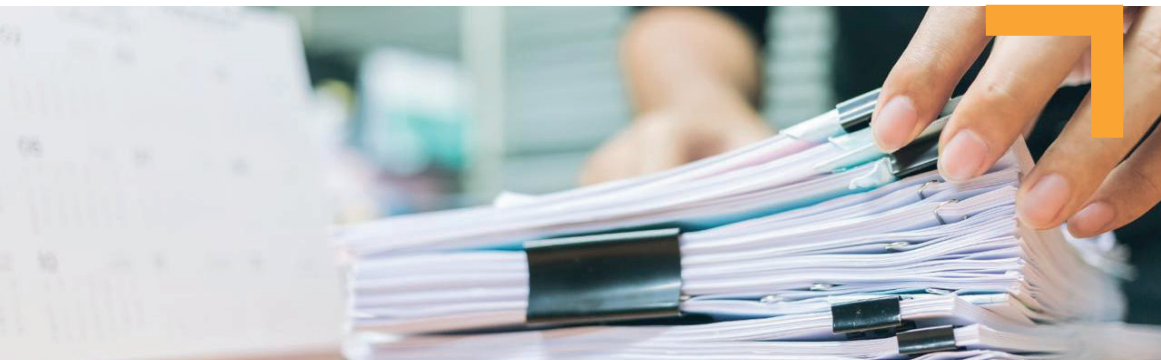

2	Жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың және арнаулы әлеуметтік қызметтерді алушы болып табылатын балалардың үш жасты қоса алғанда, осы жасқа толғанға дейін мемлекеттік медициналық ұйымдарда болу қағидаларын бекіту туралы	2020 жылғы 24 желтоқсан №ҚР ДСМ -327/2020 бұйрығы	
3	Туғаннан үш жасқа дейінгі жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға, туғаннан төрт жасқа дейінгі психикалық және физикалық дамуы бұзылған балаларға арналған денсаулық сақтау ұйымдарының қызметі туралы ережені бекіту туралы.	2024 жылғы 15 ақпан № 85	
Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің бұйрықтары			
1	Ата-анасынан кәмелеттік жасқа толғанға дейін айырылған немесе ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, білім беру ұйымдарының түлектері болып табылатын жастар қатарындағы азаматтарды, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды, пробация қызметінің есебінде тұрған адамдарды жұмысқа орналастыру үшін жұмыс орындарын квоталау қағидаларын бекіту туралы	2023 жылғы 17 қазан № 446	

2	Арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін ұйымдар қызметінің қағидаларын бекіту туралы	2023 жылғы 22 маусым №230	
Ішкі істер министрлігінің бұйрықтары			
1	Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы	2015 жылғы 29 желтоқсан № 1098	
2	Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге тұрақты тұру үшін шығуға арналған құжаттарды ресімдеу бойынша мемлекеттік көрсетілетін қызмет қағидаларын бекіту туралы	2020 жылғы 27 наурыз № 259	
Бірлескен бұйрықтар			

1	Зорлық-зомбылыққа, қорқытуға (қорқытуға), кибербуллингке ұшыраған немесе куә болған кәмелетке толмағандарды ерте анықтау және оларға көмек көрсету жөніндегі әдістемені бекіту туралы	ҚР ДСМ 22 желтоқсан 2023 жыл № 742, ҚР ЕХӘҚМ 20 желтоқсан 2023 жыл № 515, ҚР МАМ 21 желтоқсан 2023 жыл № 531-НҚ, ҚР ОАМ 21 желтоқсан 2023 жыл № 386, ҚР ІІМ 21 желтоқсан 2023 жыл № 917	
2	Әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалау критерийлерін бекіту туралы	ҚР ІІМ 2023 жылғы 30 маусымдағы № 528, ҚР ДСМ 2023 жылғы 1 шілдедегі № 123, ҚР ЕӘҚМ 2023 жылғы 30 маусымдағы № 271 және ҚР ОАМ 2023 жылғы 30 маусымдағы № 190 бірлескен бұйрығы	

2-тарау. Балалардың құқықтарын қорғау жүйесіндегі қорғаншылық және қамқоршылық органдарының рөлі

Мемлекеттің қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функциялары кәмелетке толмағандардың, оның ішінде асырап алуға, баланы қабылдайтын отбасыларға беруге, өздеріне қорғаншылықты немесе қамқоршылықты, патронатты белгілеуге мұқтаж жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың және қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы, патронаттағы, сондай-ақ жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдарда тәрбиеленіп жатқан жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау мақсатында жүзеге асырылады.

Мемлекеттік органдар мен ұйымдардың кәмелетке толмағандарға қатысты қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі қызметін үйлестіруді және өзара іс-қимылын ұйымдастыруды Қазақстан Республикасының балалардың құқықтарын қорғау саласындағы уәкілетті органы, кәмелетке толғандарға қатысты – халықты әлеуметтік қорғаудың уәкілетті органдары жүзеге асырады.

Аудандардың, облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдары мемлекеттің кәмелетке толмағандарға қатысты қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функцияларын білім беру мен денсаулық сақтаудың уәкілетті органдары жүзеге асырады.

Мемлекеттің қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функцияларын жүзеге асыру тәртібі

Қорғаншылық және қамқоршылық органдары белгіленген тәртіппен балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды заңнама арқылы қамтамасыз етеді:

1) «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес ата-ана құқықтарынан айыруға немесе шектеуге, ата-ана құқықтарын қалпына келтіруге, бала асырап алудың күшін жоюға немесе жарамсыз деп тануға, кәмелетке толмаған баламен жасалған некені жарамсыз деп тануға байланысты істерді, сондай-ақ басқа да істерді қарау кезінде сотқа қатысу;

2) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда кәмелетке толмағандардың тегін, атын беру немесе өзгерту мәселелерін шешу;

3) егер бала асырап алушы баланы тәрбиелеу және оған қамқорлық жасау жөніндегі өз міндеттерін тиісінше орындамаса, сондай-ақ баланың мүдделері талап ететін Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда ата-анасынан немесе олардың біреуінен ата-ана құқығынан айыру немесе шектеу туралы, бала асырап алудың күшін жою туралы немесе бала асырап алуды жарамсыз деп тану туралы талап-арыздарға бастамашылық жасау;

4) егер бұл балаға теріс әсер етпесе, ата-ана құқықтарынан айырылған немесе шектелген ата-аналарға баламен кездесуге рұқсат беру;

5) сот шешімі қабылданғанға дейін ауданның, облыстық, республикалық маңызы бар қаланың, астананың жергілікті атқарушы органының актісі негізінде баланың өміріне немесе оның денсаулығына тікелей қатер төнген кезде баланы ата-анасынан немесе оның қамқорлығындағы басқа адамдардан дереу алуды жүзеге асыру;

6) Қазақстан Республикасының заңнамасына немесе қамқорлығындағы балалардың мүдделеріне қайшы келетін жағдайларда, сондай-ақ егер қорғаншылар немесе қамқоршылар, патронаттық тәрбиешілер қамқорлығындағы балалардың заңды мүдделерін қорғауды жүзеге асырмаса, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың, оның ішінде қорғаншылықта немесе қамқоршылықта, патронаттық тәрбиеде, сондай-ақ жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдарда тәрбиеленіп жатқан балалардың заңды мүдделерін кез келген тұлғалармен (оның ішінде соттарда) қатынастарда ұсыну;

7) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды, өмірлік қиын жағдайдағы балаларды анықтау жөніндегі жұмысты ұйымдастыру;

8) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға қатысты мәселелерді ата-аналар арасындағы келіспеушіліктерді шешу;

9) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес кәметке толмағандардың мүліктік және мүліктік емес жеке құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін көзделген және өзге де әрекеттер арқылы жүзеге асырады.

Қорғаншылық және қамқоршылық органдары ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың нақты жағдайларын ескере отырып, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды есепке алу жұмысын ұйымдастырады, олардың мүдделерін ескере отырып, оларды орналастырудың нысанын таңдауды қамтамасыз етеді және балаларды тәрбиелеу, оқыту және асырап-бағу жағдайларын бақылауды жүзеге асырады.

Жетім балалардың және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қорғаншылық және қамқоршылық органдары арқылы жүзеге асырылады: оларды отбасына тәрбиелеуге беру (асырап алу, қорғаншылық немесе қамқоршылыққа алу, патронаттық тәрбие, қабылдаушы отбасы), ал мұндай мүмкіндік болмаған жағдайда – барлық түрдегі жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдарға орналастыру жолымен жүзеге асырылады.

Осы мақсатта қорғаншылық және қамқоршылық органдары:

1) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды қорғаншылыққа (қамқоршылыққа), асырап алуға, патронатқа немесе балалардың осы санаты үшін ұйымға орналастыру туралы мәселе шешілгенге дейін оларды уақытша орналастыруды қамтамасыз етеді;

2) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды қорғаншылыққа (қамқоршылыққа), патронатқа, бала асырап алуға қажетті әдістемелік, психологиялық және заңдық көмек көрсету арқылы қабылдауға ниет білдірген тұлғаларды есепке алуды жүргізеді, іріктейді және дайындайды;

3) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың, сондай-ақ оларды тәрбиелеуге үміткер тұлғалардың тұрмыс жағдайларына тексеру жүргізеді;

4) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар мүлкінің тізімдемесін жасайды;

5) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға тиесілі жылжымайтын мүлікке қатысты келісімдерді жасауға тыйым салу туралы сақтау хатын әділет органдарына жібереді;

6) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы, асырап алушы отбасына берілген немесе жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдарда тәрбиеленетін балалардың мүлкін басқаруды, сондай-ақ аталған мүліктің сақталуын бақылауды жүзеге асырады;

7) қорғаншыға немесе қамқоршыға қамқоршылыққа алынушының мүлкін иеліктен шығару, оның ішінде айырбастау немесе сыйға тарту жөніндегі келісімдерді жасасуға немесе оның атынан кепілгерлік, осы мүлікті жалға (жалдауға), өтеусіз пайдалануға беру немесе кепілге салу шартын, қамқорлыққа алынушының заңмен және өсиетпен, мұрагерлікпен тиесілі құқықтарынан бас тартуына, оның мүлкін бөлуге немесе одан үлесті бөліп алуға әкеп соғатын келісімдерді жасасуға, сондай-ақ қамқоршылыққа алынушының мүлкін азайтуға әкеп соғатын кез келген келісімдерді жасасуға қорғаншыға немесе қамқоршыға келісім береді;

8) көрсетілген келісімдер нәтижесінде қорғаншы алған қаражаттың қалай жұмсалатынын айқындайды;

9) қорғаншыларды немесе қамқоршыларды тағайындайды және оларға белгіленген үлгідегі анықтама береді;

10) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, қорғаншылықтағы және қамқоршылықтағы, патронаттағы және баланы қабылдайтын отбасыларға берілген жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды асырап-бағуға арналған ай сайынғы ақша қаражатын тағайындайды және төлейді;

11) қорғаншылар мен қамқоршылардың, патронат тәрбиешілердің, асырап алушы ата-аналардың қызметіне, сондай-ақ жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар тәрбиеленетін ұйымдарды бақылауды жүзеге асырады;

12) қорғаншылар мен қамқоршылардың, патронат тәрбиешілердің, асырап алушы ата-аналардың әрекеттеріне шағымдарды қарайды;

13) қорғаншыға немесе қамқоршыға, оның жұбайына немесе туыстарына, асырап алушы ата-анаға осы адамды қорғаншы немесе қамқоршы, асырап алушы ата-ана тағайындағанға дейін туындаған қамқорлыққа алынушының борыштарын төлеуге рұқсат береді;

14) қамқорлыққа алынушының құқықтары мен мүдделерін тәрбиелеуге және қорғауға қолайсыз әсер етпейтін жағдайда, он алты жасқа толған қамқорлыққа алынушымен бірге қамқоршының бөлек тұруына рұқсат береді;

15) жарты жылда кемінде бір рет қамқорлыққа алынушының денсаулық жағдайы және оны тәрбиелеу жөніндегі, сондай-ақ кәмелетке толмаған адамға тиесілі мүлікті басқару жөніндегі жұмыс туралы есептерді қорғаншылардан талап етеді;

16) алты айда кемінде бір рет жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың денсаулық жағдайы туралы, оларды тәрбиелеу жөніндегі жұмыс туралы есепті, сондай-ақ жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, қабылдаушы отбасына берілген балаларды асырап-бағуға бөлінген ақшалай қаражатты жұмсау туралы, олардың мүлкін басқару жөніндегі есепті талап етеді;

17) қорғаншыларды немесе қамқоршыларды, асырап алушы ата-аналарды тиісті түрде орындамаған жағдайларда, оның ішінде олар қорғаншылықты немесе қамқоршылықты жеке басының мақсатына пайдаланған кезде не қамқорлыққа алынушыны қадағалаусыз және қажетті көмексіз қалдырған кезде өз міндеттерін атқарудан шеттетеді және қажетті шаралар қабылдайды;

18) бала асырап алудың баланың мүдделеріне сәйкестігі туралы қорытындыны сотқа ұсынады;

19) асырап алынған баланың өмір сүру, білім алу, тәрбиелену жағдайлары туралы және денсаулық жағдайы туралы есептерді жылына кемінде бір рет талап етеді;

20) отбасына орналастыруға, оның мүлкіне қатысты келісімді жасауға он жасқа толған баланың келісімін анықтайды және оған қолжетімді нысанда аталған рәсімдердің мәнін түсіндіреді;

21) бала асырап алу құпиясын сақтайды.

3-тарау. Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды, арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж балаларды анықтау

ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 117-бабына сәйкес жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды анықтауды ата-ананың қамқорлығының болмауы туралы өздеріне белгілі болған **барлық жеке және заңды тұлғалар жүзеге асырады.**

Жеке және заңды тұлғалар жетім балалар, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалар туралы олардың тұратын жері бойынша қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органдарды **кешіктірмей хабардар етуге міндетті.**

Медициналық ұйымдардың және бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдардың лауазымды адамдары жаңа туған бала тастап кетілген, жетім балалар мен ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалар келіп түскен және жеткізілген күннен бастап үш жұмыс күні ішінде бұл туралы тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органына және прокуратурасына **хабарлауға міндетті.**

Хабарламағаны үшін, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 135-1-бабына сәйкес, медициналық ұйымдардың және бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдардың лауазымды адамдары әкімшілік жауапкершілікке тартылады және **10 АЕК** мөлшерінде айыппұлмен жазаланады.

Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган ата-аналар немесе өзге де заңды өкілдер тарапынан қамқорлықтың болмау фактісін анықтаған кезде мәліметтер келіп түскен күннен бастап үш жұмыс күні ішінде баланың өмір сүру жағдайларына тексеру

жүргізуге және оның орналасуы туралы мәселе шешілгенге дейін баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуге міндетті.

Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган жетім, **ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар туралы мәліметтерді республикалық деректер банкіне енгізеді.**

ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексінің 1-бабына сәйкес балалар санаттарға бөлінеді:

ата-аналарының (ата-анасының) қамқорлығынсыз қалған бала (балалар)

- ата-анасының қамқорлығынсыз қалған бала – ата-анасының ата-ана құқықтарының шектелуіне немесе олардан айырылуына, ата-анасының хабарсыз кетті деп танылуына, қайтыс болды деп жариялануына, әрекетке қабілетсіз (әрекет қабілеті шектеулі) деп танылуына, ата-анасының бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеуіне, ата-анасының баласын тәрбиелеуден немесе оның құқықтары мен мүдделерін қорғаудан жалтаруына, оның ішінде ата-анасының өз баласын тәрбиелеу немесе емдеу мекемесінен алудан бас тартуына байланысты, сондай-ақ ата-анасы қамқорлық жасамаған өзге де жағдайларда жалғызбасты ата-анасының немесе екеуінің де қамқорлығынсыз қалған бала;

жетім бала (ата-анасының екеуі де немесе жалғыз басты ата-анасы қайтыс болған бала);

бас тартқан бала (ата-анасы бас тартқан балалар) – тиісті заңды құжаттарды ресімдеу жолымен оны одан әрі тәрбиелеуден, оқытудан, материалдық қамтамасыз етуден ата-аналары (ата-анасы) бас тартқан бала;.

Мысалдар:

анасы-қайтыс болды, әкесі-4-форма: мәртебесі-жетім бала;

анасы-ата-ана құқығынан айырылған, әкесі-қайтыс болды: **мәртебесі – ата-анасының қамқорлығынсыз қалған бала;**

анасы – қайтыс болды, әкесі – сот қайтыс болды деп танылды: **мәртебесі-жетім бала;**

анасы – іздеуде, әкесі-қайтыс болды: **мәртебесі-ата-анасының қамқорлығынсыз қалған бала;**

анасы-баланы тастап кетті, әкесі-баланы тастап кетті: **мәртебесі-ата-анасының қамқорлығынсыз қалған бала;**

анасы-перзентханада баладан бас тартты, әкесі-4-нысан: **мәртебесі - ата-анасының қамқорлығынсыз қалған бала (бас тартқан бала).**

Сондай-ақ, балалардың бұл мәртебелері Қазақстан Республикасының әлеуметтік Кодексімен бекітілген – **арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж бала деген біртұтас ұғымға біріктіріледі.**

133-бап. *Адам (отбасы) арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж деп танылатын негіздер*

- 1) жетімдік;
- 2) ата-ана қамқорлығының болмауы;
- 3) кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы, оның ішінде девиантты мінез-құлық;
- 4) кәмелетке толмағандардың арнаулы білім беру ұйымдарында, ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарында болуы;

5) туғаннан бастап үш жасқа дейінгі балалардың ерте психофизикалық даму мүмкіндіктерінің шектелуі;

6) мүгедектік және (немесе) дене бітімі және (немесе) ақыл-ой мүмкіндіктеріне байланысты организм функцияларының тұрақты бұзылуы;

7) әлеуметтік мәні бар аурулардың және айналадағыларға қауіп төндіретін аурулардың салдарынан тыныс-тіршілігінің шектелуі;

8) жасының егде тартуына байланысты өзіне-өзі күтім жасай алмауы;

9) әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға алып келген қатыгездікпен қарау;

10) баспанасыздық (белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдар);

11) бас бостандығынан айыру орындарынан босатылуы;

12) пробация қызметінің есебінде болу бойынша арнаулы әлеуметтік көрсетілетін қызметтерге мұқтаж деп танылады.

Әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгез қарым-қатынастың болуын бағалау өлшемшарттарын **Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі Денсаулық сақтау және білім беру саласындағы уәкілетті мемлекеттік органмен және уәкілетті органдармен бірлесіп айқындайды.**

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2023 жылғы 30 маусымдағы № 528, Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2023 жылғы 1 шілденің №123, Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары - Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 30 маусымдағы № 271 және Қазақстан Республикасы

Оқу-ағарту Министрінің 2023 жылғы 30 маусымдағы № 190 бірлескен бұйрығы «Әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездіктің болуын бағалау критерийлерін бекіту туралы».

Қорғаншылық пен қамқоршылыққа мұқтаж балаларды анықтау қорғаншылық және қамқоршылық органдарының басты міндеті болып табылады және әртүрлі ақпарат көздерімен белсенді жұмыс жасау арқылы жүзеге асырылады.

Ақпарат көздері:

- азаматтардың, көршілердің, туыстардың, педагогтердің, патронаждық медбикелердің өтініштері;
- құқық қорғау органдарының, прокуратураның, әлеуметтік қорғау қызметтерінің, медициналық ұйымдардың ақпараттары;
- балабақшалардан, мектептерден, колледждерден ақпарат;
- 111 байланыс орталығынан ақпарат;
- Өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарды (отбасыларды), отбасын қолдау орталықтарын ерте анықтау және қолдау көрсетуді ұйымдастыру жөніндегі мобильді топтардан ақпарат.

Балаларды анықтаудың іс-қимыл алгоритмі:

1-ҚАДАМ. Ақпарат алу:

Ақпарат телефон қоңыраулары, жазбаша өтініштер, азаматтардың жеке келуі немесе органдар мен ұйымдардан ресми хабарламалар арқылы түсуі мүмкін.

Қорғаншылық органының маманы келіп түскен ақпаратты хабарламаларды тіркеу журналына дереу тіркейді.

2-ҚАДАМ. Жағдайды бастапқы және терең бағалау:

Ақпарат келіп түскеннен кейін дереу өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарды (отбасыларды) ерте анықтау және оларға қолдау көрсетуді ұйымдастыру жөніндегі мобильді топ құрылады.

Мобильді топ баланың тұрғылықты жеріне барып, қосымшаға сәйкес жағдайды бастапқы бағалауды жүргізеді.

1-қосымша

Баланың тәуекелін бағалау кестесі

Балаға зиян келтіретін факторлар	Иә	Жоқ	Тәуекел дәрежесі	Пікірлер
Ата-ана балаға физикалық зорлық-зомбылық немесе басқа да қатыгез жазалар қолданады				
Тамақ/сусынның жоқтығы, ұзақ аштық				
Баланы, оған қауіп төндіретін, қараусыз қалдыру (жас ерекшелігі міндетті түрде ескеріледі)				
Эмоционалды депривация, психикалық зорлық-зомбылық және/немесе баланың қажеттіліктерін елемей				
Баланы жұмысқа салу				
Балаға жыныстық зорлық-зомбылық				
Балаға қажетті негізгі күтімнің болмауы (әсіресе үш жасқа дейінгі балалар үшін)				

Денсаулыққа ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін балаға қажетті медициналық күтімнің болмауы				
Үшінші тұлғалар тарапынан қатер төнген немесе қатыгездік болған кезде ата-аналардың әрекетсіздігі/араласпауы				
Тікелей қауіп төндіретін авариялық, тұруға жарамсыз тұрғын үй				
Қауіпті инфекция болған кезде санитарлық-гигиеналық нормалар мен қауіпсіз мінез-құлық ережелерін елемей (баланың жұқтыру қаупі бар)				
Балаға қатыгездіктің жанама белгілерінің болуы (физикалық, психикалық, жыныстық зорлық-зомбылық және/немесе қажеттіліктерді елемей)				
Бұрын отбасында балаға қатысты қатыгездік фактілері болған				
Ата-ананың мінез-құлқы жеткіліксіз және балаға қауіп төндіреді (оның ішінде алкогольдік / есірткілік мас болу салдарынан)				
Басқа (не екенін көрсету)				

«Тәуекелді бағалау» кестесін толтыру жөніндегі нұсқаулық:

Кестені толтыру кезінде сіз қатысушы деп санайтын баланың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін факторға қарсы белгі қоюыңыз керек.

«Иә» дегенге қарама-қарсы әрбір фактор үшін «Пікірлер» бағанында транскрипцияны ұсыну қажет. Сонымен бірге, осы нақты жағдайда қауіптің не екенін көрсету керек (яғни, оның негізінде қорытынды шығарылған нақты фактілерді келтіру қажет).

Қолда бар факторды анықтаған кезде баланың жасын ескеру қажет. Нәрестелер мен жас балалар ең осал, өйткені олар өздерін қорғай алмайды, толығымен ересектерге тәуелді, физикалық жарақаттарға, инфекциялар мен ауруларға өте сезімтал. Егер балаларда созылмалы медициналық немесе психологиялық проблемалар, эмоционалдық бұзылулар немесе дамудың ауытқулары болса, онда қауіп деңгейі жоғары болады.

Бағалау кезінде 10 жасқа толған кәмелетке толмаған бала өзінің жағдайы және одан әрі орналасу перспективалары туралы хабардар болуы керек.

10 жасқа дейінгі балаларға дамуға және денсаулық жағдайына байланысты жағдай туралы да хабарлауға болады. Балаға өз пікірін білдіруге мүмкіндік берілуі керек, оны міндетті түрде қарау керек. Барлық кейінгі оқиғалар кәмелетке толмаған адам үшін түсінікті және күтілетін болуы керек.

3-ҚАДАМ. Бастапқы бағалаудың барлық жиналған деректері мен қорытындылары туралы жағдайды бастапқы бағалау нысанымен толтырылады (2-қосымша) және кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияға беріледі.

Жағдайды бастапқы бағалау нысаны және баланың қажеттіліктерін терең бағалау

Баланың деректері (тегі мен аты, жынысы мен жасы):

Бағалауды жүргізген қызметкерлердің тегі және аты:

(баланың жағдайын бастапқы бағалау):

1. Баланың үйдегі және отбасындағы жағдайын бағалау (ата-аналар немесе заңды өкілдер өз міндеттерін орындай ма, баланың пікірі отбасында қарастырыла ма, баланы аты-жөнімен айтады ма, баланың физикалық немесе басқа отбасылық зорлық-зомбылыққа ұшырауы және т. б.):

2. Баланың туыстарымен және оның достарымен қарым-қатынасын бағалау (бала жақын туыстарын біледі ме, баланың отбасы мүшелерінің біреуіне деген сүйіспеншілігі бар ма, баланың достары бар ма, және басқасы):

3. Бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдарға (КБО, БК, балалар ауылдары, жасөспірімдер үйлері, балалар үйлері), арнайы мектептерге түсімдер саны:

4. Баланың әлеуметтік, құқықтық, медициналық, психологиялық-педагогикалық қажеттіліктерін бағалау:

- Әлеуметтік (тұрғын үймен қамтамасыз ету, жәрдемақы алу және т. б.):
- Құқықтық (құжаттардың болуы, құқықтық мәртебесі және басқалары):
- Медициналық (денсаулық жағдайы, ерекше күтім, қатыгездік белгілері, тыйым салынған алкоголь / есірткі заттарын пайдалану және т. б.):
- Психологиялық (баланың/отбасының мінез-құлқының/жеке басының ерекшеліктері):
- Білім беру (оқу орны, үлгерімі, қосымша білім берумен қамту, білім беру қызметтеріне қажеттіліктер):

5. Қызметкерлердің жалпы бағалауы және қорытындылары:

6. Жедел әрекет қажет етеді:
Ескерту: тек бастапқы бағалау үшін толтырылады

(баланың қажеттіліктерін терең бағалау):

7. Медициналық қажеттіліктерді бағалау (денсаулық жағдайы, ерекше күтім, қатыгездік белгілері, тыйым салынған алкогольдік / есірткілік заттарды қолдану және т. б.):

8. Баланың психологиялық-педагогикалық қажеттіліктерін бағалау:

Қауіпсіздік (баланың қауіпсіз мінез-құлқы қаншалықты қалыптасқан? Бала биіктіктен секіре ме? Жолда **тыйым салынған жерден өтіп бара жатыр ма? Суық мезгілде шешініп жүре ме? Ол басқа адамдармен байланысқа түсе ме? Әлеуметтік желілер өздері туралы жеке ақпаратпен бөлісе ме?**)

Әлеуметтік және өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары (бала гигиеналық процедураларды қалай орындайды (өздігінен, көмек, қадағалау, бақылау, ересек адамнан ескерту қажет)? Бала күнделікті өмірге қаншалықты бейімделген (не істей алады, не істегенді ұнатады)? Бала қалай киінеді (киім жасына, жынысына, мәдениетіне, дініне, жағдайына сәйкес келе ме)?

Отбасылық және әлеуметтік байланыстар (бала айналасындағы адамдармен қалай байланысады? Бала қай жастағы балалармен сөйлескенді жөн көреді? Бала жақын ересек адаммен және балалармен достық және сенімді қарым-қатынасты қалай қалыптастырады? Бала жанжалды жағдайларда өзін қалай ұстайды? Бала туыстарымен қарым-қатынасты, қарым-қатынас тәсілдерін қолдайды ма?)

Эмоционалды және мінез-құлық дамуы (көбінесе бала қандай көңіл-күйде болады? Көңіл-күйдің өзгеруіне қандай оқиғалар әсер етуі мүмкін? Көңіл-күйдің өзгеруі баланың мінез-құлқына қалай әсер етеді? Баланың қандай жағымды және жағымсыз қасиеттері бар, олар мінез-құлықта қалай көрінеді?)

Өзін-өзі тану (бала не біледі және оның отбасына, этникалық тегіне, мәдениетіне, ана тіліне, дініне қалай қарайды? Дәстүрлер, мінез-құлық нанымдары бар ма?)

Білім беру және оқыту (бала қай мектепте және қандай бағдарламамен оқиды? Бала оқу процесіне, оқу үлгеріміне қалай қарайды? Үй тапсырмасын қалай орындайды? Баланың оқуда қиындықтары бар сүйікті пәндері мен мамандықтары? Тақырыпты зерттеу қандай қиындықтар туындайды? Бала бос уақытында немен айналысады және не істейді? Баланың қандай қабілеттері, жетістіктері, табыстары бар?)

9. Баланың психологиялық қажеттіліктерін бағалау: Психологиялық әл-ауқат (қауіпсіздік сезімі, көңіл күйі басым)

Бастан өткен психологиялық жарақаттардың салдары (**бала қандай жарақаттарды бастан кешіреді (жақындық жарақаты, зорлық-зомбылық жарақаттары, жоғалту жарақаты және т. б.), олар қалай көрінеді (депрессиялық күй, агрессивті реакциялар, оқу үлгерімі нашар және т. б.)?**)

Өзін-өзі бағалау, жеке тұлғаның ерекшеліктері (баланың өзі туралы қандай идеялары бар? Бала өзіне қалай қарайды? Баланың темпераменті қандай (ол қалай көрінеді)? Баланың мінезі қандай (ол өзін қалай көрсетеді)?

Жақын туыстарына деген көзқарас: (баланың туыстық қатынастар туралы көзқарасы, үлкен отбасы (анасы жағынан, әкесі жағынан)? Бала анасына, әкесіне, бауырларына, әпкелеріне, атасына, әжесіне және басқаларға (естеліктер, уайымдар) қалай қарайды? Қандас туыстарымен қарым-қатынасты қолдай ма (қаншалықты жиі, қалай (дәл, әлеуметтік желілерде және басқаларында, бастама жасай ма/қарым-қатынас жасағысы келмейді)? Туыстарымен сөйлескенге дейін және кейін өзін қалай сезінеді? Бала отбасына оралу туралы не ойлайды, ол қандай сезімдерді көрсетеді? Ауыстыратын отбасына (туыстық қамқоршылық, асырап алушы отбасы, патронат) орналасу мүмкіндігін қарастыра ма?)

10. Қызметкерлерді жалпы бағалау және қорытындылар:

Қызметкерлердің қолы:

Күні:

Бекітілген:

Күні:

4-ҚАДАМ. Шаралар қабылдау:

Мобильді топтың қорытындылары, тәуекелдерді бағалау және бастапқы, терең бағалау негізінде қорғаншылық және қамқоршылық органы баланы қолайсыз жағдайлардан дереу іріктеп алу және оны баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымға (КБО, КҚО, бала үйі) уақытша орналастыру немесе қолайсыз жағдайларды жою кезінде отбасында қалдыру не оңтайлы сипаттама туралы шешім қабылдайды.

Бұл ретте, қорғаншылық және қамқоршылық органы баланы дереу айырып алу туралы шешім қабылдаған кезде «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР кодексінің 82-бабын басшылыққа алуы қажет

82-бап. Баланың өміріне немесе денсаулығына тікелей қауіп төнген кезде баланы айырып алу.

1. Баланың өміріне немесе оның денсаулығына тікелей қатер төнген кезде қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган баланы ата-аналардан немесе оны қамқоршылыққа алған басқа да адамдардан дереу айырып алуға құқылы.

Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган сот шешімі қабылданғанға дейін республикалық маңызы бар қалалардың, астананың, ауданның, облыстық маңызы бар қаланың жергілікті атқарушы органының актісі негізінде баланы дереу айырып алады.

2. Баланы айырып алу кезінде қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган кешіктірмей прокурорға хабарлауға, баланы уақытша ор-

наластыруды қамтамасыз етуге және республикалық маңызы бар қалалардың, астананың, ауданның, облыстық маңызы бар қаланың жергілікті атқарушы органы баланы айырып алу туралы актіні шығарғаннан кейін жеті күн ішінде ата-аналарды ата-ана құқықтарынан айыру немесе оларды шектеу туралы сотқа талап-арызбен жүгінуге міндетті.

5-ҚАДАМ. Баламен жеке жұмыс жоспарын жасау, отбасы туралы мәліметтерді отбасын қолдау орталығына беру:

Қалай болғанда да, балаға жеке жоспар жасалады (3-қосымша) және жеке іс ашылады, онда барлық қажетті ақпарат, оны әлеуметтік және психологиялық оңалтудың келесі қадамдары көрсетіледі.

Анықталған қолайсыз отбасылар туралы деректер отбасымен одан әрі жұмыс жүргізу үшін өңірлік отбасын қолдау орталықтарына беріледі.

3-қосымша

Баламен жеке жұмыс жоспары

1. Жеке деректер

Баланың тегі мен аты:	
Баланың туған күні:	
Ата-аналардың/ заңды өкілдердің аты-жөні, мекен-жайы және телефоны:	
Баланың туған бауырлары, байланыс деректері:	
Басқа да туыстар, байланыс деректері:	
Білім беру ұйымы / тәрбиеші / мұғалім:	
Баланың қосымша қажеттіліктері бар ма (мысалы, арнайы білім беру қажеттіліктері; қарым-қатынастағы қиындықтар)	
Жауапты қызметкер:	

2. Тараптардың пікірлері, қалауы мен сезімдері

Баланың жағдайына қатысты көзқарастары, қалауы мен сезімдері қандай?	Ата-аналардың/заңды өкілдердің баланың жағдайы туралы пікірі қандай?
--	--

3. Бала күтімін ұйымдастыру түрі

Туған отбасымен тұруы немесе патронаттық отбасына орналастырылуы баланың мүдделері мен қалауы сәйкес келе ме.

Баланың және оның ата-анасы мен, немесе өміріндегі басқа маңызды адамдар арасындағы байланысты сақтау туралы кез-келген келісімді сипаттаңыз.

4. Әлеуметтік педагог, қорғаншылық органының маманы

1. **Баланың өміршеңдігі:** баланы қандас отбасына қалдыру немесе беру/ оны алмастыратын отбасына орналастыруға дайындық (қамқоршылық, патронаттық тәрбие, асырап алушы кәсіби отбасы) / жасөспірімнің тәуелсіз өміріне дайындық (қажеттісінің астын сызу)

Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

2. **Туыстарымен және жақын адамдарымен байланыста болу (міндеттерді жазыңыз):**

Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):
3. Баланың әлеуметтік, құқықтық, медициналық, психологиялық-педагогикалық қажеттіліктерін қанағаттандыру (міндеттерді жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):
4. Білім алу қажеттіліктері (міндеттерді жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

5. Баланың қажеттіліктерін қанағаттандыру

ДЕНСАУЛЫҚ (міндеттерді жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

ҚАУІПСІЗДІК (міндеттерді жазыңыз):

Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ӨЗІНЕ-ӨЗІ ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ ДАҒДЫЛАРЫ (міндеттерді жазыңыз):

Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

ОТБАСЫЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК БАЙЛАНЫСТАР (міндеттерді жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):
ЭМОЦИОНАЛДЫ ЖӘНЕ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ДАМУЫ (міндеттерді жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ (міндетті жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):
БІЛІМ АЛУ ЖӘНЕ ОҚУ (міндетті жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):
БАСҚА (міндетті жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ әл-әуқаты (міндетті жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАРАҚАТТАРДЫҢ САЛДАРЫ (міндетті жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):
ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУ, ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (міндетті жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

ЖАҚЫН ТУЫСТАРЫНА ДЕГЕН КӨЗҚАРАС (міндетті жазыңыз):				
Жауапты тұлғалар, қажетті ресурстар және олардың көздері:	Қойылған міндеттерге қол жеткізу көрсеткіштері:	Іс-шаралар:	Аяқтау мерзімі:	Нәтижесі (аяқталу мерзімі аяқталғаннан кейін):

5. Баланы беру (басқа ұйымға ауыстыру)

--

6. Баламен жұмыс жоспарын қайта қарау

Жоспарланған қайта қараудың күні	Жүргізілген қайта қараудың күні	Жүргізілген қайта қараудың ұсынымдары	Жоспарға енгізілген өзгерістер

Ата-ананың/заңды өкілдің жоспарымен келісуі: егер келісім алу мүмкін болмаса, себепін көрсетіңіз

Тегі, Аты, Әкесінің аты (бар болса):

Қолы:

Күні:

Баланың жоспарымен келісу (егер бала жеткілікті жетілу мен түсіністікке ие болса). Егер келісім алу мүмкін болмаса, себепін көрсетіңіз

Тегі, Аты, Әкесінің аты (бар болса):

Қолы:

Күні:

Ұйым басшысының келісімі:

Тегі, Аты, Әкесінің аты (бар болса):

Қолы:

Күні:

Осылай, көмекке мұқтаж балаларды уақтылы және мұқият анықтау кәмілетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауына қорғаншылық және қамқоршылық органдарының табысты жұмысының кепілі болып табылады.

Тәжірибеден алынған кеңестер:

Әрдайым баланың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайын мұқият тексеріп отырыңыз.

• «Тәуекел тізімін» бастаңыз – бірнеше рет оқиғалар болған отбасыларда.

• **Фотосуреттер мен бейнелерді жазуды қолданыңыз** (міндетті түрде ескерту).

• **Баланың іс-әрекетін бағалаңыз.**

• **Баламен сөйлеспей кетпеңіз.**

• **Кездесу күнделігін жүргізіңіз** – әрекеттер хронологиясы.

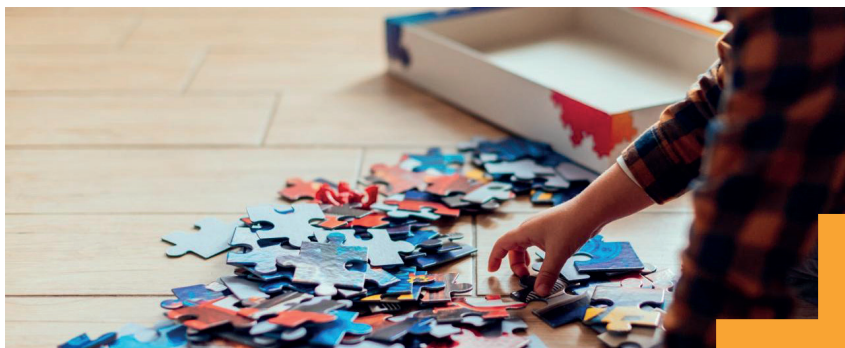
• **Әрқашан бәрін құжаттаңыз.** Қағазсыз-құқықтық мәртебе жоқ.

4-тарау. Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды отбасына орналастыру

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды орналастыру қорғаншылық және қамқоршылық органдарының маңызды міндеті болып табылады. Отбасыға баланы орналастыру табиғи жағдайға барынша жақын жағдайда тәрбиелеу және толыққанды дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға мүмкіндік береді.

Ата-аналарының қамқорлығынсыз қалудың нақты мән-жайларын негізге ала отырып, жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды есепке алу жөніндегі қызметті ұйымдастыру, балаларды орналастырудың нысандарын таңдау, сондай-ақ оларды күтіп-бағу, тәрбиелеу және оқыту жағдайларын одан әрі бақылау жергілікті атқарушы органдарға жүктеледі.

Мемлекеттік органдардың өз құзыреті шегіндегі қызметін қоспағанда, жеке және заңды тұлғалардың жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды іріктеу, орналастыру, беру жөніндегі қызметі бойынша делдалдық және кез келген өзге де қызметке тыйым салынады.

Жетім балалардың, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау оларды отбасына тәрбиелеуге (асырап алуға, қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа, баланы қабылдайтын отбасына) беру арқылы жүзеге асырылады, ал мұндай мүмкіндік болмаған кезде — жетім балаларға, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған барлық типтегі ұйымдарға беру арқылы жүзеге асырылады..

Жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды тәрбиелеуге олардың туыстары басым құқыққа ие.

Балалардың отбасына орналастырудың нысандары:

қамқоршылық – он төрт жасқа толмаған балалардың және сот әрекетке қабілетсіз деп таныған адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың құқықтық нысаны.

Қорғаншы немесе қамқоршы оның келісімімен ғана тағайындалуы мүмкін. Егер бұл қамқоршының мүдделеріне қайшы келмесе, **қамқоршы болып тағайындалуға** жұбайы, ата-анасы, туыстары немесе қамқоршыға жақын басқа адамдар басым құқыққа ие болады.

Ата-анасы әрекетке қабілетті және ата-ана құқықтарынан айырылмаған, бірақ оларды тәрбиелеуді жүзеге асыра алмайтын кәмелетке толмағандарға қорғаншылық немесе қамқоршылық тағайындау кезінде **қорғаншылар немесе қамқоршылар ата-аналарының қалауын ескере отырып тағайындалады.**

қамқоршылық - он төрттен он сегіз жасқа дейінгі баланың (балалардың), сондай-ақ құмар ойындарға, бәс тігуге, спирттік ішімдіктер-

ге немесе есірткі заттарға салыну салдарынан сот әрекет қабілетін шектеген кәмелетке толған адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың құқықтық нысаны;

патронат – жетім балалар, ата-аналарының (ата-анасының) қамқорлығынсыз қалған балалар қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган мен баланы (балаларды) тәрбиеге алуға тілек білдірген адам жасайтын шарт бойынша отбасыларға патронаттық тәрбиеге берілетін тәрбие нысаны;

асырап алушы отбасы – бауырлары мен апа-сіңлілерін қоспағанда, жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарындағы жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға кемінде төрт және оннан аспайтын жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды тәрбиелеуге қабылдаған отбасына орналастыру нысаны;

кәсіби қабылдаушы отбасы – бауырлар мен әпкелерді қоспағанда, Қазақстан Республикасы Әлеуметтік кодексінің 133-бабы 1-тармағының 1), 2), 3) және 9) тармақшаларында көзделген негіздеріне сәйкес Арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж төрт баладан аспайтын баланы алдын ала таңдамай тәрбиелеуге қабылдаған отбасына уақытша орналастыру нысаны;

бала асырап алу – сот шешімі негізінде баланы (балаларды) отбасына тәрбиелеуге берудің құқықтық нысаны, нәтижесінде туыстарының шығу тегімен құқықтары және міндеттеріне теңестірілген жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтар мен міндеттер туындайды;

Ерекшеліктері	Жарамдылық мерзімі	Қорғаншылық (қамқоршылық)	Патронаттық тәрбие	Патронаттық отбасы	Патронаттық кәсіби отбасы	Бала асырап алу
	Жарамдылық мерзімі	18 жасқа толғанға дейін	шарт мерзіміне дейін	шарт мерзіміне дейін	6 айға дейін бір реттік ұзарту құқығымен 6 айға дейін	үнемі
Орналастыру негізі	Орналастыру негізі	бұйрық	шарт	шарт	шарт	сот шешімі
Балалар саны	Балалар саны	шектелмеген	3 балаға дейін	4-тен 10 балаға дейін	4 балаға дейін	шектелмеген

Балалар санаты	жетім балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар	жетім балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар	жетім балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, панасыз және қарусыз қалған балалар, қатыгездіктен зардап шеккен балалар	жетім балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, панасыз және қарусыз қалған балалар, қатыгездіктен зардап шеккен балалар	<p>бала асырап алуға жатады, егер жалғыз немесе екі ата-анасы:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) қайтыс болды; 2) баладан бас тартты; 3) ата-ана құқықтарынан айырылған және ол құқығы қайтарылмаған; 4) бала асырап алынатын баланың (балалардың) туыстарына, анасымен немесе әкесімен некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) адамдарға бала асырап алуға келісім берді; 5) сот тәртібімен әрекетке қабілетсіз деп танылған, хабар-ошарсыз кеткен немесе қайтыс болды деп жарияланған; 6) белгісіз.
----------------	--	--	--	--	---

	<ol style="list-style-type: none"> 1) әрекет қабілеттілігі; 2) ата-ана құқықтарынан айырылмаған, шектелмеген; 3) қорғаншы міндеттерінен шеттетілмеген; 4) егер сот олардың кінәсінен асырап алудың күшін жойса, бұрынғы асырап алушылар емес; 5) денсаулық жағдайы; 6) тұрақты тұратын мекен-жерінің болуы; 7) сотталған мәртебесінің болмауы; 8) ҚР азаматтығы; 9) қамқорлыққа алынушыға ең төменгі күнкөріс деңгейін қамтамасыз ететін табыстың болуы; 10) наркологиялық немесе психоневрологиялық диспансерлерде есепте тұрмаған;	<ol style="list-style-type: none"> 1) әрекет қабілеттілігі; 2) ата-ана құқықтарынан айырылмаған, шектелмеген; 3) қорғаншы міндеттерінен шеттетілмеген; 4) егер сот олардың кінәсінен асырап алудың күшін жойса, бұрынғы асырап алушылар емес; 5) денсаулық жағдайы; 6) тұрақты тұратын жерінің болуы; 7) соттылықтың болмауы;	<ol style="list-style-type: none"> 1) әрекет қабілеттілігі; 2) ата-ана құқықтарынан айырылмаған, шектелмеген; 3) қорғаншы міндеттерінен шеттетілмеген; 4) егер сот олардың кінәсінен асырап алудың күшін жойса, бұрынғы асырап алушылар емес; 5) денсаулық жағдайы; 6) тұрақты тұратын жерінің болуы; 7) соттылықтың болмауы;
--	---	--	--

<p>Үміткерлерге қойылатын талаптар</p>	<p>11) асырап алушы ата-аналар мектебінде оқудан өткен (жақын туыстарын қоспағанда). Егер кәметке толмаған бала туысының, өгей әкесінің (өгей шешесінің) атынан қорғаншыны дереу тағайындауы қажет болса, қорғаншылық органдары баланы отбасына тәрбиелеуге қабылдаған кезден бастап 1 күнтізбелік жыл ішінде психологиялық даярлықтан өткен жағдайда, психологиялық даярлықтан өтпей-ақ қорғаншылық немесе қамқоршылық белгілеуге құқылы. Егер қорғаншы белгіленген мерзімде психологиялық даярлықтан өтпеген жағдайда, қорғаншылық органдары қорғаншылықты немесе қамқоршылықты жою туралы мәселеге бастамашылық жасайды.</p>	<p>7) сотталған мәртебесінің болмауы; 8) ҚР азаматтығы; 9) қамқорлыққа алынушыға ең төменгі күнкөріс деңгейін қамтамасыз ететін табыстың болуы; 10) наркологиялық немесе психоневрологиялық диспансерлерде есепте тұрмаған; 11) асырап алушы ата-аналар мектебінде оқудан өткен; 12) жас айырмашылығы 16 жастан кем емес</p>	<p>8) ҚР азаматтығы; 9) қамқорлыққа алынушыға ең төменгі күнкөріс деңгейін қамтамасыз ететін табыстың болуы; 10) наркологиялық немесе психоневрологиялық диспансерлерде есепте тұрмаған; 11) асырап алушы ата-аналар мектебінде оқудан өткен; 12) жас айырмашылығы 16 жастан кем емес</p>
--	---	--	---

Баланы қорғаншылыққа (қамқоршылыққа) беру кезіндегі әрекеттер алгоритмі

Қорғаншылықты белгілеудің құқықтық негіздері:

Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды күтіп-бағу, тәрбиелеу және оқыту мақсатында, сондай-ақ олардың мүліктік және жеке мүліктік емес құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін оларға қорғаншылық немесе қамқоршылық белгіленеді

Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органдар қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа мұқтаж адамның **тұрғылықты жері бойынша не қамқорлыққа жататын мүліктің орналасқан жері бойынша қорғаншылық немесе қамқоршылық белгілейді.**

Жекелеген жағдайларда қорғаншылық немесе қамқоршылық қорғаншының немесе **қамқоршының тұрғылықты жері бойынша белгіленуі мүмкін.**

Балаға қорғаншы немесе қамқоршы тағайындау кезінде қорғаншының немесе қамқоршының адамгершілік және өзге де жеке қасиеттері, оның қорғаншы немесе қамқоршы міндеттерін орындау қабілеті, қорғаншы немесе қамқоршы мен бала арасындағы қарым-қатынас, қорғаншының немесе қамқоршының отбасы мүшелерінің балаға қатынасы, сондай-ақ, егер бұл мүмкін болса, баланың өз қалауы ескеріледі.

Егер кәмелетке толмаған адамға қорғаншы немесе қамқоршы тағайындайтын адам некеде (ерлі-зайыптылықта) тұрса, оның жұбайының міндетті келісімі талап етіледі.

Кәмелетке толмағандардың қорғаншылары немесе қамқоршылары өз қамқорлығындағы балалармен бірлесіп тұруға міндетті, егер олар білім беру ұйымында тәрбиеленіп жатпаса немесе медициналық ұйымда емделіп жатпаса.

Он алты жасқа толған қамқорлығындағы баламен қамқоршының бөлек тұруына қорғаншылық және қамқоршылық органының рұқсатымен ғана жол беріледі, бұл жағдай баланың тәрбиесіне, құқықтары мен мүдделерін қорғауға кері әсерін тигізбеуі тиіс.

Қамқоршы немесе қорғаншы ретінде тағайындалуға басым құқық – қамқорлығындағы балаға жақын тұлғаларға: жұбайына, ата-анасына, туыстарына немесе өзге де жақын адамдарға беріледі.

Үміткерлерге қойылатын талаптар:

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР кодексінің 122-бабында көрсетілген адамдарды қоспағанда, кәмелетке толған адамдар ғана қорғаншы және қамқоршы бола алады.

Асырап алушы ата-аналар мектебінен өту шарттары:

Егер кәмелетке толмаған балаға туысы, өгей әкесі (өгей шешесі) атынан қорғаншы немесе қамқоршы дереу тағайындау қажет болса, қорғаншылық немесе қамқоршылық органы баланы отбасына тәрбиелеуге қабылдаған кезден бастап күнтізбелік бір жыл ішінде психологиялық даярлықтан өткен жағдайда, ол психологиялық даярлықтан өтпей-ақ қорғаншылық немесе қамқоршылық белгілеуге құқылы.

Егер қорғаншы немесе қамқоршы белгіленген мерзімде психологиялық даярлықтан өтпеген жағдайда, қорғаншылық және қамқоршылық органы қорғаншылықты немесе қамқоршылықты жою туралы мәселеге бастамашылық жасайды.

Қорғаншылық (қамқоршылық) белгілеу Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі №158 бұйрығымен бекітілген мемлекеттік қызметтер көрсету қағидаларына сәйкес жүзеге асырылады.

Өтініш пен құжаттарды қабылдау мыналар арқылы жүзеге асырылады:

1) «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы» коммерциялық емес акционерлік қоғамы;

2) «Электрондық үкіметтің» веб-порталы www.egov.kz.

Қорғаншылық белгілеу туралы өтінішті қарау мерзімі **19 (он тоғыз) жұмыс күнін құрайды.**

Келесі құжаттардың бар-жоғын тексеру қажет:

1) өтініш;

2) жеке басын куәландыратын құжат немесе цифрлық құжаттар сервисінен электрондық құжат (жеке басын сәйкестендіру үшін қажет);

3) егер некеде тұрған жағдайда жұбайының (зайыбының) нотариалды расталған келісімі;

4) «Адамның бала асырап алуы, оны қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа қабылдап алуы мүмкін болмайтын аурулардың тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 тамыздағы № 692 бұйрығымен (Нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 12127 болып тіркелген) (бұдан әрі - № 692 бұйрық) бекітілген тізбеге сәйкес көрсетілетін қызметті алушының және егер ол некеде тұрса оның жұбайының (зайыбының) ауруының жоқтығын растайтын денсаулық жағдайы туралы анықтама, сондай-ақ «Денсаулық сақтау саласында мемлекеттік қызметтер көрсетудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 18 мамырдағы № ҚР ДСМ-49/2020 бұйрығымен (Нор-

мативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 20665 болып тіркелген) (бұдан әрі - № ҚР ДСМ-49/2020 бұйрық) бекітілген нысанға сәйкес наркологиялық және психиатриялық диспансерлерде тіркеуде тұратыны туралы мәліметтің жоқтығы туралы анықтама;

5) «АХАЖ тіркеу пункті» ақпараттық жүйесі (бұдан әрі - АХАЖ АЖ) не Қазақстан Республикасынан тыс жерде некеге тұрған жағдайда некеге тұру туралы куәліктің көшірмесі;

6) АХАЖ АЖ-да мәліметтер болмаған жағдайда не Қазақстан Республикасынан тыс жерде туылған баланың (балалардың) туу туралы куәлігі электрондық нысанда немесе оның қағаз түріндегі көшірмесі (түпнұсқасы сәйкестендіру үшін талап етіледі);

7) балаға жалғыз ата-анасының немесе екеуінің де қамқорлығының жоқтығын растайтын құжаттардың (қайтыс болу туралы куәлік немесе хабарлама, ата-ананы ата-ана құқықтарынан айыру, олардың ата-ана құқықтарын шектеу, ата-анасын хабарсыз кетті, әрекетке қабілетсіз (әрекет қабілеті шектелген) деп тану, оларды қайтыс болды деп жариялау туралы сот шешімі, ата-анасының бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеуі туралы сот үкімі, ата-аналардың іздестірілуін, баланың (балалардың) ата-анасынан айырып алынғанын, ата-анасының денсаулық сақтау ұйымдарында ұзақ мерзімді емделуін растайтын құжаттар, баланың (балалардың) әдейі тасталғаны туралы акті, баладан (балалардан) бас тарту туралы өтініш, анасы-

ның нұсқауы бойынша жазылған әкесі туралы мәлімет, «Азаматтық хал актілерін мемлекеттік тіркеуді ұйымдастыру, азаматтық хал актілерінің жазбаларына өзгерістер енгізу, қалпына келтіру, күшін жою қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 2015 жылғы 28 ақпандағы № 112 бұйрығымен (бұдан әрі - № 112 бұйрық) (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 10764 болып тіркелген) бекітілген нысан бойынша туу туралы анықтамa (АХАЖ АЖ-да мәліметтер болмаған жағдайда) көшірмелері;

8) көрсетілетін қызметті алушының және (немесе) егер ол некеде тұрса оның жұбайының (зайыбының) табысы туралы мәліметтер;

9) туыстарының, өгей әкесінің (өгей шешесінің) балаға (балаларға) туыстық фактісін растайтын құжаттардың көшірмелері;

10) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды отбасына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген адамдардың дайындықтан өткені туралы сертификат (баланың жақын туыстарын қоспағанда);

11) көрсетілетін қызметті алушының және (немесе) жұбайының (зайыбының) тұрғын үйді пайдалану құқығын растайтын құжаттардың көшірмесі (тұрғын үйге меншік құқығы болмаған жағдайда).

Құжаттар тексеру үшін түпнұсқада ұсынылады, содан кейін түпнұсқалар көрсетілетін қызметті алушыға қайтарылады;

Өтінішті қарау тәртібі:

1-қадам. Қорғаншылық және қамқоршылық органы құжаттар келіп түскен сәттен бастап 2 (екі) жұмыс күні ішінде ұсынылған құжаттардың толықтығын тексереді.

Егер құжаттар толық ұсынылмаса және (немесе) олардың қолданылу мерзімі өтіп кеткен

жағдайда, қорғаншылық және қамқоршылық органы өтінішті әрі қарай қараудан дәлелденіп бас тартады.

Өтініш беруші мен оның жұбайының (некеде тұрған жағдайда) соттылығының бар-жоғы туралы мәліметтерді қорғаншылық және қамқоршылық органы Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің ақпараттық жүйесінен алады.

2-қадам. Құжаттарды тексеру нәтижелерінде қорғаншылық және қамқоршылық органы 3 (үш) жұмыс күні ішінде баланы (балаларды) қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа алғысы келетін тұлғалардың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайын тексеруді жүргізеді және оның нәтижелеріне сәйкес тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру актісін жасайды.

3-қадам. Акті жасалғаннан кейін қорғаншылық және қамқоршылық органы 4 (төрт) жұмыс күні ішінде Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 30 наурыздағы № 382 қаулысымен бекітілген «Мемлекеттің қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функцияларын жүзеге асыру қағидаларына» сәйкес он жасқа толған баланың отбасына қорғаншылыққа (қамқоршылыққа) берілуіне келісімін ресімдейді.

4-қадам. Қорғаншылық және қамқоршылық органы 8 (сегіз) жұмыс күні ішінде қорғаншылықты немесе қамқоршылықты белгілеу туралы бұйрық шығарады.

Заңнамада көзделмеген қосымша құжаттарды талап етуге тыйым салынады!

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау
және әлеуметтік даму министрінің
2015 жылғы 28 тамыздағы № 692 бұйрығына
сәйкес денсаулық жағдайы туралы
анықтама үлгісі

Баланы асырап алуға, **оны қорған-
шылыққа немесе қамқоршылыққа, па-
тронатқа қабылдауға кедергі келтіретін
аурулардың жоқтығы туралы**

АНЫҚТАМА

Азаматтың толық аты-жөні: _____

Туған күні: _____

ЖСН: _____

Тұрғылықты жері (тіркеу): _____

Медициналық тексеру және зертхана-
лық-аспаптық зерттеулер нәтижелері негізін-
де, осы анықтамамен расталады, аталған
азаматта бала асырап алу, қорғаншылық
(қамқоршылық) орнату немесе патронаттық
тәрбиеге бала беру келісімшарты жасауға
кедергі келтіретін келесі аурулар жоқ екені
анықталды, атап айтқанда:

1. Невротикалық, стресске байланысты
және соматоформды бұзылуларды қоспаған-
да, психикалық аурулар, ICD-10 f00–F-79
кодтары (F-40-F48) _____
(күні, қолы, мөрі)

2. Алкоголизм, нашақорлық, ұйтқұмар-
лық _____ (күні, қолы, мөрі)

3. Туберкулез (бактерия бөлінуімен со-
зылмалы, алғаш рет бацилл бөлінуімен
анықталған – абацилденген сәтке дейін)
_____ (күні, қолы, мөрі)

4. Негізінен жыныстық жолмен берілетін ау-
рулар: мерез емделмеген, гонорея емделме-

ген, урогенитальды хламидиоз емделмеген _____
(күні, қолы, мөрі)

5. Алапес (ICD кодтары 10 A30.0-A30.9) _____ (күні,
қолы, мөрі)

6. Дәнекер тінінің дезорганизациясының ауыр ауру-
лары (жүйелі қызыл жегі, склеродерма, дерматомиозит);
_____ (күні, қолы, мөрі)

7. Кератинизациясы бұзылған ауыр дерматоздар (ихтиоз-
дың ауыр түрлері, ихтиозоформды эритродерма, атропати-
ялық псориаз) _____ (күні, қолы, мөрі)

8. Ауыр созылмалы буллезді дерматоздар (акантоли-
тикалық пемфигус, пемфигоид, терінің ихтиозоформды
зақымдануы, буллезді эпидермолиз) _____ (күні,
қолы, мөрі)

9. Медициналық қорытынды негізінде тұрақты бөгде көмек
пен күтімге мұқтаждыққа әкеп соққан аурулар _____
(күні, қолы, мөрі)

**Осы анықтама қорғаншылық және қамқоршылық
органына ұсыну үшін берілген.**

Баланы патронаттық тәрбиеге және патронат тәрбиешілерге берілген баланы (балаларды) асырап-бағуға ақшалай қаражат төлеуді тағайындауға беру кезіндегі әрекеттік алгоритмі

Патронаттық тәрбиені белгілеудің құқықтық негіздері: қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі орган мен баланы (балаларды) тәрбиелеуге алуға ниет білдірген адам арасында жасалатын шарт негізінде бала (балалар) патронаттық тәрбиеге беріледі.

Патронат тәрбиешіге тәрбиелеуге берілетін балалардың **жалпы саны** бір отбасының балаларымен байланысты жағдайларды қоспағанда, **үш баладан аспайды**.

Патронат тәрбиеші білім бөліміне немесе жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымға жұмысқа қабылданбайды, жұмысқа қабылдау туралы бұйрық шығарылмайды.

Патронат тәрбиешілер балаларды патронаттық тәрбиеге беру туралы шартқа сәйкес өзіне берілген баланы асырап-бағу, тәрбиелеу және оқытуға байланысты қызметтерді ғана көрсетеді.

Балаларды қорғаншылықтан патронаттық тәрбиеге беруге тыйым салынады.

Патронат тәрбиешіге 35 АЕК мөлшерінде қызмет ақысы төленеді.

Патронат тәрбиешілерге ай сайын мектепке дейінгі жастағы бір бала үшін – 9 АЕК, мектеп жасындағы бір бала үшін – 10 АЕК келесі мөлшерде ақшалай қаражат төленеді.

Үміткерлерге қойылатын талаптар:

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы»
ҚР кодексінің 122-бабында көрсетілген адамдарды
қоспағанда, кәмелетке толған адамдар ғана патронат
тәрбиешілер бола алады.

**Патронатты белгілеу Қазақстан Республикасы Білім
және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі №
158 бұйрығымен бекітілген Мемлекеттік қызметтер
көрсету қағидаларына сәйкес жүзеге асырылады.**

**Өтініш пен құжаттарды қабылдау мыналар арқылы
жүзеге асырылады:**

1) «Электрондық үкіметтің» веб-порталы www.egov.kz.

Қорғаншылық белгілеу туралы өтінішті қарау мерзімі 10
(он) жұмыс күнін құрайды.

Патронатты белгілеу келесіге сәйкес жүзеге асырылады

Қорғаншылық белгілеу туралы өтінішті қарау мерзімі **10
(он) жұмыс күнін құрайды.**

Келесі құжаттардың болуын тексеру қажет:

1) 1) көрсетілетін қызметті алушының ЭЦҚ-сы қойылған
немесе көрсетілетін қызметті алушының ұялы байланыс
операторы берген абоненттік нөмірі порталдың есептік жаз-
басына тіркелген және қосылған кезде бір реттік пароль
арқылы куәландырылған электрондық құжат нысанындағы
баланы (балаларды) патронаттық тәрбиелеуге беру және
ақшалай қаражат төлеуді тағайындау туралы өтініш;

2) егер көрсетілетін қызметті алушы некеде тұрса оның
жұбайының (зайыбының) келісімінің электрондық көшір-
месі;

3) «АХАЖ тіркеу пункті» ақпараттық жүйесінде (бұдан әрі
– АХАЖ АЖ) не Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде
мәліметтер болмаған кезде неке қию туралы куәліктің элек-
трондық көшірмесі;

4) көрсетілетін қызметті алушының және (немесе) жұбайы-
ының (зайыбының) тұрғын үйді пайдалану құқығын растай-
тын құжаттардың электрондық көшірмесі (тұрғын үйге мен-
шік құқығы болмаған жағдайда);

5) «Адамның бала асырап алуы, оны қорғаншылыққа
немесе қамқоршылыққа, патронатқа қабылдап алуы мүм-

кін болмайтын аурулардың тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 тамыздағы № 692 бұйрығымен (Нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 12127 болып тіркелген) бекітілген тізбеге сәйкес көрсетілетін қызметті алушының және егер ол некеде тұрса оның жұбайының (зайыбының) ауруының жоқтығын растайтын денсаулық жағдайы туралы анықтаманың, сондай-ақ «Денсаулық сақтау саласында мемлекеттік қызметтер көрсетудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 18 мамырдағы № ҚР ДСМ-49/2020 бұйрығымен (Нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 20665 болып тіркелген) бекітілген нысанға сәйкес наркологиялық және психиатриялық диспансерлерде тіркеуде тұрғандығы туралы мәліметтің жоқтығы туралы анықтаманың электрондық көшірмесі;

6) білімі туралы мәліметінің электрондық көшірмесі;

7) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды отбасына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген адамдардың дайындықтан өткені туралы сертификаттың электрондық көшірмесі (баланың жақын туыстарын қоспағанда);

8) екінші деңгейдегі банкте немесе банк операцияларының жеке түрлерін жүзеге асыруға Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің лицензиясы бар ұйымда дербес шоттың ашылуы туралы шарттың электрондық көшірмесі;

9) туыстарының, өгей әкесінің (өгей шешесінің) балаға (балаларға) туыстық фактісін растайтын құжаттардың электрондық көшірмелері.

Жеке басын растайтын құжаттар, некеге тұру туралы куәлік туралы мәліметтерді,

көрсетілетін қызметті алушының және егер некеде тұрса, «Денсаулық сақтау саласында мемлекеттік қызметтер көрсетудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 18 мамырдағы № ҚР ДСМ-49/2020 бұйрығымен (Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 20665 болып тіркелген) бекітілген нысан

бойынша наркологиялық және психиатриялық диспансерлерде есепте тұрғаны туралы мәліметтердің жоқтығы туралы анықтаманы, көрсетілетін қызметті алушының және егер некеде тұрған болса, жұбайының (зайыбының) тұрғын үйге меншік құқығының бар екендігін растайтын құжаттарды, білімі туралы мәліметтерді, баланың (балалардың) білім беру ұйымында оқуы туралы анықтаманы (мектеп жасындағы балалар үшін), екінші деңгейдегі банкте немесе банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыруға Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің лицензиясы бар ұйымда ағымдағы шот ашу туралы шарт жасасқанын растайтын мәліметтерді көрсетілетін қызметті беруші «электрондық үкімет» шлюзі арқылы тиісті мемлекеттік ақпараттық жүйелерден алады.

Көрсетілетін қызметті алушы мен жұбайының (зайыбының) соттылығының болуы не болмауы туралы мәліметтерді (егер некеде тұрса) көрсетілетін қызметті беруші Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу Комитетінің ақпараттық жүйесінен алады.

Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органдар кодекстің 122-бабы 1-тармағының талаптарына сәйкес жетім балаларды және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды туыстарына, өгей әкелеріне (өгей аналарына) патронаттық тәрбиеге береді.

Көрсетілетін қызметті алушы мен жұбайының соттылығының болуы не болмауы туралы мәліметтерді (егер некеде тұрса) көрсетілетін қызметті беруші Қазақстан Республика-

сы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу Комитетінің ақпараттық жүйесінен алады.

Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органдар «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасы кодексінің 122-бабы 1-тармағының талаптарына сәйкес жетім балаларды және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды туыстарына, өгей әкелеріне (өгей аналарына) патронаттық тәрбиелеуге береді.

Келіп түскен өтінішті қарау тәртібі:

1-қадам. Қорғаншылық немесе қамқоршылық органы құжаттарды алған сәттен бастап 1 (бір) жұмыс күні ішінде ұсынылған құжаттардың толықтығын тексереді.

Өтініш беруші құжаттар топтамасын және (немесе) қолданылу мерзімі өткен құжаттарды толық ұсынбаған жағдайда қорғаншылық және қамқоршылық органының маманы қорғаншылық және қамқоршылық органынан өтінішті одан әрі қараудан бас тартады.

Қорғаншылық және қамқоршылық органы өтініш беруші мен жұбайының соттылығының болуы не болмауы туралы мәліметтерді (егер некеде тұрса) Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу Комитетінің ақпараттық жүйесінен алады.

2-қадам. Құжаттарды тексеру қорытындыларына сәйкес қорғаншылық және қамқоршылық органы 2 (екі) жұмыс күні ішінде тұрғын үйге тексеру жүргізеді, оның нәтижелерінде баланы (балаларды) патронаттық тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген тұлғалардың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларын тексеру актісін жасайды.

3-қадам. Акт жасалғаннан кейін қорғаншылық және қамқоршылық органы 2 (екі) жұ-

мыс күні ішінде он жасқа толған баланың оны патронаттық тәрбиеге беру туралы келісімін ресімдейді.

4-қадам. Қорғаншылық және қамқоршылық органы 1 (бір) жұмыс күні ішінде баланы (балаларды) патронаттық тәрбиелеуге беру туралы шарт жасасу туралы хабарлама дайындайды.

5-қадам. Патронат тәрбиеші шарт жасасу туралы хабарлама алғаннан кейін шартқа қол қою үшін 1 (бір) жұмыс күні ішінде қорғаншылық органына келуі қажет.

6-қадам. Шартқа қол қойылғаннан кейін қорғаншылық органы 2 (екі) жұмыс күні ішінде нысанға сәйкес баланы (балаларды) асырап-бағуға ақшалай қаражат төлеуді тағайындау туралы шешім не мемлекеттік қызмет көрсетуден бас тарту туралы дәлелді жауап әзірлейді.

7-қадам. Патронат тәрбиешілерге ақша қаражатын тағайындау туралы шешімнің негізінде орган бес жұмыс күні ішінде патронат тәрбиешілерге ақша қаражатын төлеуді жүргізеді.

Баланы қабылдаушы отбасына тәрбиелеуге беру және оларды асырауға ақшалай қаражат төлеуді тағайындау алгоритмі

Баланы қабылдаушы отбасына берудің құқықтық негіздері:

Баланы қабылдайтын отбасына жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарындағы жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға кемінде төрт және оннан аспайтын жетім балаларды тәрбиелеуге беріледі.

Баланы қабылдаушы отбасылар білім бөліміне немесе жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымға жұмысқа қабылданбайды, жұмысқа қабылдау туралы бұйрық шығарылмайды.

Баланы қабылдаушы отбасылар балаларды патронаттық тәрбиеге беру туралы шартқа сәйкес өзіне берілген баланы асырап-бағу, тәрбиелеу және оқытуға байланысты қызметтер көрсетеді.

Үміткерлерге қойылатын талаптар:

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР кодексінің 122-бабында көрсетілген адамдарды қоспағанда, кәмелетке толған адамдар ғана асырап алушы ата-ана бола алады.

Жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды күтіп-бағу, тәрбиелеу және оларға білім беру үшін қолайлы жағдайлар жасау үшін баланы қабылдайтын ата-аналардың меншік құқығында әр адамға кемінде он бес шаршы метр мөлшерінде жеке тұрғынжайы немесе пайдалану құқығымен тұрғынжайы болуға тиіс

Баланы қабылдаушы отбасына беру Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі № 158 бұйрығымен бекітілген Мемлекеттік қызметтер көрсету қағидаларына сәйкес жүзеге асырылады.

Өтініш пен құжаттарды қабылдау жүзеге асырылады:

- 1) көрсетілетін қызметті берушінің кеңсесі;
- 2) «электрондық үкіметтің» веб-порталы www.egov.kz.

Қорғаншылық белгілеу туралы өтінішті қаурау мерзімі **10 (он) жұмыс күнін құрайды.**

Келесі құжаттардың болуын тексеру қажет:

- 1) өтініш;
- 2) жеке басын куәландыратын құжат немесе цифрлық құжаттар сервисінен электрондық құжат (жеке басын сәйкестендіру үшін қажет);
- 3) "АХАЖ тіркеу пункті" ақпараттық жүйесінде (бұдан әрі – АХАЖ АЖ) не Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде мәліметтер болмаған кезде неке қию туралы куәліктің көшірмесі;
- 4) "Адамның бала асырап алуы, оны қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа

қабылдап алуы мүмкін болмайтын аурулардың тізбесін бекіту туралы” Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 тамыздағы № 692 бұйрығымен (бұдан әрі - № 692 бұйрық) (Нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 12127 болып тіркелген) бекітілген тізбеге сәйкес көрсетілетін қызметті алушының және жұбайының (зайыбының) ауруының жоқтығын растайтын денсаулық жағдайы туралы анықтама, сондай-ақ, “Денсаулық сақтау саласында мемлекеттік қызметтер көрсетудің кейбір мәселелері туралы” Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 18 мамырдағы № ҚР ДСМ-49/2020 бұйрығымен (бұдан әрі - № ҚР ДСМ-49/2020 бұйрық) (Нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 20665 болып тіркелген) бекітілген нысанға сәйкес наркологиялық және психиатриялық диспансерлерде тіркеуде тұрғандығы туралы мәліметтің жоқтығы туралы анықтама;

5) көрсетілетін қызметті алушының және жұбайының (зайыбының) тұрғын үйге меншік құқығын немесе тұрғын үйді пайдалану құқығын (жалдау шартын) растайтын құжаттардың көшірмелері;

6) туысқандарының, өгей әкесінің (өгей шешесінің) балаға (балаларға) туыстық фактісін растайтын құжаттардың көшірмелері;

7) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды отбасына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген адамдардың дайындықтан өткені туралы сертификат (баланың жақын туыстарын қоспағанда);

8) екінші деңгейдегі банкте ағымдағы шотты ашу туралы шарттың көшірмесі.

Келіп түскен өтінішті қарау тәртібі:

1-қадам. Қорғаншылық органы құжаттарды алған сәттен бастап **1 (бір) жұмыс күні ішінде** ұсынылған құжаттардың толықтығын тексереді.

Қорғаншылық органы өтініш беруші мен жұбайының (зайыбының) соттылығының болуы не болмауы туралы мәліметтерді (егер некеде тұрса) Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің ақпараттық жүйесінен алады.

Асырап алушы ата-аналарға кандидаттар құжаттар топ-

тамасын және (немесе) қолданылу мерзімі өткен құжаттарды толық ұсынбаған жағдайда қорғаншылық органы өтінішті одан әрі қараудан бас тартады.

2-қадам. Құжаттарды тексеру қорытындылары туралы қорғаншылық органы **2 (екі) жұмыс күні ішінде** тұрғын үйге тексеру жүргізеді, оның нәтижелеріне сәйкес баланы (балаларды) асырап алушы отбасына қабылдауға тілек білдірген адамдардың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларын тексеру актісін жасайды.

3-қадам. Акт жасалғаннан кейін қорғаншылық органы **2 (екі) жұмыс күні ішінде** он жасқа толған баланың оны асырап алушы отбасына орналастыруға келісімін рәсімдейді.

4-қадам. Қорғаншылық органы **1 (бір) жұмыс күні ішінде** баланы (балаларды) асырап алушы отбасына тәрбиелеуге беру туралы шарт жасасу туралы хабарлама дайындайды.

5-қадам. Асырап алушы ата-аналар шарт жасасу туралы хабарлама немесе хабарлама алғаннан кейін шартқа қол қою үшін **1 (бір) жұмыс күні ішінде** қорғаншылық органына келуі қажет.

6-қадам. Шартқа қол қойылғаннан кейін қорғаншылық органы **2 (екі) жұмыс күні ішінде** нысанға сәйкес оларды ұстауға ақшалай қаражат төлеуді тағайындау туралы шешім не мемлекеттік қызмет көрсетуден бас тарту туралы дәлелді жауап дайындайды.

Баланы қабылдайтын кәсіби отбасыларға баланы беру кезіндегі әрекеттер алгоритмі

Үміткерлерге қойылатын талаптар:

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР кодексінің 122-бабының 1-тармағында көрсетілген талаптарға сәйкес келетін, отыз

жасқа толған, бірақ алпыс үш жастан аспаған Қазақстан Республикасының азаматтары асырап алушы кәсіби тәрбиешілер бола алады.

Баланы қабылдайтын кәсіби тәрбиешілердің бір адамға кемінде он бес шаршы метр мөлшерінде балаларды күтіп-бағу, тәрбиелеу және тәрбиелеуге қолайлы жағдайлар жасау үшін тұрғын үйге жеке меншік немесе пайдалану құқығында болуы тиіс.

Баланы қабылдайтын кәсіби тәрбиешілердің негізгі функциялары, құқықтары мен міндеттері:

1. Баланы қабылдайтын кәсіби тәрбиешілер қорғаншылық органына балалардың ата – аналарына қайтаруға, ал балалардың ата-аналарына қайтару мүмкін болмаған жағдайда оларды отбасына тәрбиелеуге (асырап алуға, қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа, асырап алушы отбасына) беруге жәрдемдеседі.

2. Баланы қабылдайтын кәсіби тәрбиешілер тоқсан сайын қорғаншылық органдарына балалардың денсаулығы паспортының көшірмесін және оларды тәрбиелеу жөніндегі жұмыс, оларды күтіп-бағуға бөлінген ақшаны жұмсау және олардың мүлкін басқару туралы есептерді ұсынуға міндетті.

3. Баланы қабылдайтын кәсіби тәрбиешілердің балалардың банктік шоттарынан ақша алуға құқығы жоқ.

Баланы қабылдайтын кәсіби отбасына жіберілетін балалардың санаттары:

- 1) жетім балалар;
- 2) ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар;
- 3) қараусыз және панасыз қалған балалар;
- 4) қатыгездіктен зардап шеккен балалар.

Балаларды кәсіби қабылдаушы отбасына беру үшін алдын ала таңдауды кәсіби қабылдаушы тәрбиешілер жүзеге асырмайды.

Бұл балалардың заңды мүдделеріне сай келетін және балалар өздерінің туыстық қатынастары туралы білмейтін, бірге тұрмаған және тәрбиеленбеген жағдайларды қоспағанда, бауырлар мен әпкелерді ажыратуға жол берілмейді.

Келесі құжаттардың болуын тексеру қажет:

- 1) нысанға сәйкес өтініш;
- 2) жеке басын куәландыратын құжат;
- 3) егер некеде тұрса, неке қию туралы куәліктің көшірмесі;
- 4) Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 тамыздағы бұйрығымен бекітілген, баланы асырап ала алмайтын, оны қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа қабылдай алмайтын аурулардың тізбесіне сәйкес аурулардың жоқтығын растайтын, адамның және оның жұбайының (зайыбының) денсаулық жағдайы туралы анықтама адам бала асырап ала алмайтын, оны қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа ала алмайтын аурулардың тізбесін бекіту туралы «№ 692 жыл, патронат» (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 12127 болып тіркелген), сондай-ақ «мемлекеттік қызметтер көрсетудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 18 мамырдағы № ҚР ДСМ-49/2020 бұйрығымен бекітілген нысанға сәйкес наркологиялық және психиатриялық диспансерлерде есепте тұрғандығы туралы мәліметтердің жоқтығы туралы анықтама (Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізімінде № 20665 болып тіркелген);
- 5) бір адамға кемінде он бес шаршы метр мөлшерінде тұрғын үйге меншік құқығын немесе тұрғын үйді пайдалану құқығын растайтын құжаттардың көшірмелері;

6) ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен емес табыстар туралы анықтама;

7) соттылығының болуы не болмауы туралы анықтама;

8) Екінші деңгейдегі банкте ағымдағы шот ашу туралы шарттың көшірмесі.

Тіркелген некеде тұрған адамдар бірлескен өтініш береді.

Келіп түскен өтінішті қарау тәртібі:

1-қадам. Баланы қабылдайтын кәсіби тәрбиешілерді қабылдауға үміткерлер қорғаншылық органына құжаттарды тапсырады.

Адамдар құжаттар топтамасын және (немесе) қолданылу мерзімі өткен құжаттарды толық ұсынбаған кезде қорғаншылық органы өтініш берілген күннен бастап **1 (бір) жұмыс күні ішінде** өтінішті одан әрі қараудан дәлелді бас тартуды (еркін нысанда) береді.

2-қадам. Ұсынылған құжаттар сәйкес келген кезде қорғаншылық органы **1 (бір) жұмыс күні ішінде** тұлғалардың талаптарға сәйкестігін қарайды және әңгімелесу өткізу туралы шешім қабылдайды не өтінішті одан әрі қараудан дәлелді бас тартады.

3-қадам. Тұлғалар қойылған талаптарға сай болған жағдайда, қорғаншылық және қамқоршылық органы **2 (екі) жұмыс күні ішінде** олардың моральдық және өзге де жеке қасиеттерін, қабылдаушы кәсіби тәрбиешілер міндеттерін атқару қабілетін анықтау, қабылдаушы кәсіби тәрбиеші болуға ниет білдіруінің себептері мен салдарын нақтылау үшін олармен әңгімелесу жүргізеді.

Тұлғалардың кәсіби тәрбиешілер ретінде міндеттерін орындауға қабілетсіздігі анықталған жағдайда, орган кәсіби асырап алушы тәрбиешілерді іріктеу процесіне одан әрі қатысудан (кез келген нысанда) бас тарту туралы дәлелді шешім шығарады.

Ұсыныстар

әңгімелесу өткізу кезінде қорғаншылық органы үшін

Әңгімелесудің негізгі міндеттері:

Баланы қабылдауға деген ұмтылыстың себептері мен көзқарасын анықтаңыз.

Үміткерлердің жеке және моральдық қасиеттерін бағалау.
Ұзақ мерзімді жауапкершілікке дайындықты тексеріңіз.

Қажетті жағдайлардың болуын анықтаңыз (эмоционалды, уақытша, физикалық).

Әңгімелесу кезеңдері:

1. Дайындық:

Кандидаттардың жеке ісімен, сауалнамамен, медициналық қорытындылармен танысу.

Нәтижелерді жазу үшін нақтылау сұрақтарының тізімін және үлгіні дайындаңыз.

Әңгімелесуді кемінде 3 маман жүргізеді (мысалы, қорғаншылық органының қызметкерлері және психолог).

2. Өткізу (30-40 минут):

Сәлемдесу, мейірімді атмосфера құру.

Өмірбаяндық деректерді, өмірлік тәжірибені нақтылау.

Ынталандыру, күту, жауапкершілік шекаралары туралы мәселелерге көшу.

3. Бағалау және қорытынды:

Комиссия ішінде әңгімелесуді талқылау.

Жазбаша қорытынды дайындау.

Ынталандыруды бағалауға арналған үлгі сұрақтар:

Тақырып	Үлгі сұрақтар
Өтініш беру себептері	«Неліктен сіз бала қабылдауды ұйғардыңыз? Бұл шешімге не себеп болды?»
«Қиындықтар туралы түсінік»	Өгей баланы тәрбиелеуде қандай қиындықтар күтесіз? Агрессия, оқшаулану, нашар оқыған жағдайда не істейсіз? Сіз 24/7 балаларды қабылдауға дайынсыз ба? Шарт мерзімі аяқталған кезде балаңыздан ажырасқан жағдайда өзіңізді қалай ұстайсыз?

Жеке тұлғалық жетілу	Өміріңіздегі ең қиын жағдайлар туралы және оларды қалай жеңгеніңіз туралы сөйлесіңіз..
Отбасылық қолдау	Сіздің отбасыңыз/серіктесіңіз/туыстарыңыз сіздің шешіміңіз туралы не ойлайды?
Баладан күтілетін	Баланы қалай көргіңіз келеді? Сіз одан не күтесіз?
Альтруизм бе, әлде пайда ма	Сіз үшін ең бастысы — балаға көмектесу немесе тұрақты жұмыс / төлем алу?
Балалармен тәжірибе	Сізде бала тәрбиелеуде тәжірибеңіз бар ма? Сіз қандай жаста жұмыс істедіңіз?

Дабыл белгілері:

Қаржылық-ынталандыру тәсілі: үміткер тек материалдық артықшылықтарға баса назар аударады, «тұрақты табыспен жұмыс істеуді» күтеді.

Эмпатияның төмен деңгейі: балаларды айыптауды білдіреді, «жазалау керек», «мен оны тез сезінемін» сияқты тіркестерді қолданады.

Үстірт ынталандыру: «әлі де бос уақыт бар», «көңілді болу үшін», «достар кеңес берді».

Оқшаулау/психологиялық кедергілер: жабықтық, мамандарға деген теріс көзқарас, тікелей жауаптардан аулақ болу.

Жеткіліксіз күтулер: баланы идеализациялайды, проблемалық мінез-құлық мүмкіндігіне жол бермейді.

Тұрақсыз өмірлік жағдай: жиі көшу, тұрақты баспананың болмауы, отбасындағы қақтығыстар.

Қосымша оқытуды ұсынуға болатын үміткерлер:

- Балаға көмектесуге тұрақты және саналы мотивация көрсетеді.

- Олар сүйіспеншілік, қамқорлық, тұрақтылық беруге деген ұмтылыстары туралы айтады.

- Мүмкін болатын қиындықтарды түсініп, баланы идеализацияламайды.

- Қамқоршылық органдарымен ынтымақтасуға, оқуға қатысуға және қолдау сұрауға дайын.

- Отбасы, жұбайы / жұбайы қолдайды немесе оң отбасылық ортаға ие.

• Олар тұрақты өмір салтын ұстанады, эмпатия, шыдамдылық, икемділік көрсетеді.

4-қадам. Әңгімелесудің оң нәтижелерінің қорытындыларына сәйкес қорғаншылық органы **3 (үш) жұмыс күні ішінде** адамдардың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларына тексеру жүргізетіні туралы шешім қабылдайды.

Балаларды асырап-бағу, тәрбиелеу және тәрбиелеуге тиісті жағдайлар белгіленбеген кезде қорғаншылық органы **3 (үш) жұмыс күні ішінде** кәсіби тәрбиешілерді қабылдау жүйесіне одан әрі қатысудан бас тарту (еркін нысанда) туралы алдын ала дәлелді шешім береді.

Балаларды асырап-бағу, тәрбиелеу және тәрбиелеу үшін қолайлы жағдайлар белгіленген кезде адамдар «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР Кодексінің 91-бабының 4-тармағында белгіленген тәртіппен психологиялық даярлықтан өтеді.

5-қадам. Психологиялық даярлықтан өту қорытындысына сәйкес адамдар қорғаншылық органына психологиялық даярлықтан өткені туралы сертификатты алған күннен бастап 1 (бір) жұмыс күні ішінде ұсынады.

6-қадам. Психологиялық даярлықтан өткені туралы сертификатты алғаннан кейін қорғаншылық органы сертификатты алған күннен бастап 2 (екі) жұмыс күні ішінде қабылдаушы кәсіби тәрбиешілер деп тану туралы қорытынды дайындайды.

Балаларды берудің негізі:

Арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж балаларды қабылдайтын кәсіби отбасына берудің негізі қабылдаушы кәсіби тәрбиешілер мен қорғаншылық органы арасында жасалған балаларды беру туралы шарт болып табылады.

Балаларды асырап алушы кәсіби отбасына беру туралы шарт балаларды асырап-бағу, тәрбиелеу және тәрбиелеу шарттарын, асырап

алушы кәсіби тәрбиешілердің құқықтарын, міндеттері мен жауапкершілігін, қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның құқықтары мен міндеттерін, сондай-ақ мұндай шартты тоқтатудың негіздері мен салдарын көздейді.

Балаларды қабылдаушы кәсіби отбасына беру туралы шарт бір реттен аспайтын мерзімге ұзарту құқығымен алты ай мерзімге жасалады.

Балаларды күту және еңбекақы төлеу:

Баланы асырап-бағуға ай сайынғы негізде 10 АЕК мөлшерінде ақша қаражатын төлеу жүзеге асырылады.

Баланы асырап-бағуға ақшалай қаражатты төлеу ай сайын ағымдағы айдың 15-күнінен кешіктірілмей жүргізіледі.

Әрбір қабылдаушы кәсіби тәрбиешінің қызметтеріне ақы төлеу мөлшері 70 АЕК құрайды.

Қорғаншылық органы кәсіби тәрбиешілерді қабылдау қызметтеріне ақы төлеуді оның ағымдағы шотына ақша қаражатын аудару жолымен ай сайын ағымдағы айдың 25-күнінен кешіктірмей шарт негізінде жүргізеді.

Балаларды қабылдаушы кәсіби отбасына беру туралы шартты бұзу кәсіптік тәрбиешілердің қабылдау қызметтеріне ақы төлеуді тоқтатуға әкеледі, орган бес жұмыс күні ішінде бұл туралы Кәсіптік тәрбиешілердің қабылдау бөлмелеріне жазбаша түрде хабарлайды.

5-тарау. Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың мүліктік құқықтары

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың үйлерін сақтау олардың мүліктік құқықтарын қамтамасыз етудің және одан әрі әлеуметтік бейімделуінің міндетті шарты болып табылады. Бұл ұсынымдар қорғаншылық және қамқоршылық органдарының мамандарына осындай балалардың үйлерін сақтау жұмыстарын дұрыс ұйымдастыруға көмектеседі.

Қорғаншылық және қамқоршылық органдары балалардың қолданыстағы тұрғын үйін жедел анықтауға және есепке алуға, қажетті құжаттарды рәсімдеуге және оның сақталуын ұйымдастыруға міндетті.

Мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрғын үй немесе жеке тұрғын үй қорынан орган жалдаған тұрғын үй балаларға олардың білім беру, емдеу және өзге де ұйымдарда, оның ішінде қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін, қорғаншылықта немесе қамқоршылықта, патронаттық тәрбиеде болған кезеңіне - кәмелетке толғанға дейін сақталады.

Он төрт жасқа толмаған балалардың тұрғын үйін айырбастауды немесе сыйға тартуды қоса алғанда, иеліктен шығарумен байланысты мәмілелер не олардың атынан кепілдік шарт жасасу, тұрғын үйді өтеусіз пайдалануға немесе кепілге жалға беру туралы мәмілелер, олардың заңға сәйкес мұрагерлік құқықтарынан, өсиеттік құқықтарынан, олардың тұрғын үйді бөлуден немесе одан барлық үлестен бөлуге әкеп соғатын мәмілелер.

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұрғын үйін САҚТАУ ТӘРТІБІ:

1-қадам. Қорғаншылық және қамқоршылық органдары Қазақстан Республикасының жылжымайтын мүлік құқықтарды мемлекеттік тіркеу саласындағы заңнамасында белгіленген тәртіппен балалардың тұрғын үйін айқындайды және оны есепке алады.

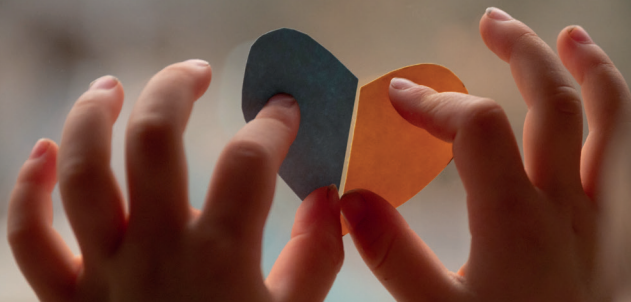
Мүлікті сәйкестендіру аумақтық әділет департаментіне, «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы» аумақтық мемлекеттік корпорациясына (ХҚО) облыста тіркелген жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың барлық контингентімен тиісті сұрау - салулар жіберу арқылы жүзеге асырылады.

Егер бала «жетім» мәртебесіне ие болса, ауыртпалық салу және мұраны кейіннен рәсімдеу үшін анасы мен әкесінің мүлкінің бар-жоғы туралы сұрау-салу жолдау қажет.

2-қадам. Жетім балалардың және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың мүлкін анықтағаннан кейін қорғаншылық және қамқоршылық органдары аумақтық әділет органдарына мәмілелерді жасауға тыйым салу туралы қорғау хаттарын дереу жібереді.

БАЛАЛАРДЫҢ ТҰРҒЫН ҮЙІ АНЫҚТАЛҒАН ЖАҒДАЙДА ОРГАНДАР КЕЛЕСІНІ ЖАСАЙДЫ:

1) есепте тұрған адамдарды, сондай-ақ тексерілетін тұрғын үйде нақты тұратын адамдарды көрсете отырып, тұрғын үйдің техникалық және санитарлық жай-күйі туралы акт;

тұрғын үйдің техникалық жағдайының актісі үлгісі

**тұрғын үйдің техникалық жағдайының
актісінің үлгісі**

_____ ж. _____ «____»
_____ 20 г.

Комиссия мыналардан тұрады: (комиссияның әрбір мүшесінің аты-жөні, лауазымы)

Тексеру себебі: (баланы қорғаншылыққа, патронаттық тәрбиеге, асырап алушы отбасына, кәсіби патронаттық отбасына, жетім балаларға арналған ұйымға, ОБПР) қабылдау.

Сараптама барысында мыналар анықталды:

Тұрғын үй түрі: пәтер / үй / бөлме / басқа (көрсетіңіз)

Жалпы ауданы: _____ м²; тұрғын ауданы: _____ м²

Бөлмелер саны: _____

Ғимараттағы қабаттардың саны (бар болса): _____

Қабырға материалы: кірпіш / панель / ағаш / басқа (көрсетіңіз):

Ғимараттың техникалық жағдайы: қанағаттанарлық / қанағаттанарлықсыз

Жүк көтергіш құрылымдардың жағдайы (қабырғалар, төбелер, едендер):

Инженерлік желілердің жағдайы: жылыту (орталық / пеш / жоқ):

сумен жабдықтау (орталық / ұңғыма / жоқ):

кәріз (орталық / шұңқыр / жоқ):

қуат көзі: бар / жоқ / төтенше жағдай

Санитарлық-тұрмыстық жағдайдың жағдайы (ванна, дәретхана, ас үй):

Жалпы санитарлық жағдай (тазалық, қоқыс, иіс, зиянкестердің болуы):

Тіркелген тұлғалар туралы мәліметтер:

Іс жүзінде тұратын адамдар:

Ауыртпалықтар мен тәуекелдер (кеспе, төтенше жағдай және т.б.):

Қорытындылар:

Ұсыныстар

Комиссия мүшелері:

2) әрқайсысының айырым белгілерін көрсете отырып, онда орналасқан мүліктің тізімдемесі.

мүлікті түгендеу үлгісі

МҮЛІКТІҢ ТІЗІМІ

_____ ж. «____»
_____ 20 ж.

Комиссия мыналардан тұрады: (комиссияның әрбір мүшесінің аты-жөні, лауазымы)
мекенжайдағы орналасқан мүлікке тексеру жүргізіп, нақты түгендеу жасалды.

№	Мүліктің атауы	Саны	Айырмашылық белгілері
1	Үстел	1	Ағаштан жасалған, ақ түсті, тозған және сызаттары бар, үстелі (столешница) бүтін шыныдан жасалған.
2			
3			

Қорытындылар:
Ұсыныстар
Комиссия мүшелері:

Тізім мен акт 2 данада жасалады:

1. бір данасы тұрғын үй орналасқан аумақтағы органда сақталады;

2. екінші данасы заңды өкілдердің қолында болады.

Қамқоршылық органдары балаларды қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронаттық тәрбиелеуге, білім беру, медициналық және басқа да ұйымдарға орналастыру қажеттігі туралы белгілі болған сәттен бастап бір ай ішінде балалардың тұрғын үйіне қорғаншылық белгілейді.

Тұрғын үйге қорғаншылық акт және мүліктің тізімдемесі

жасалғаннан кейін балалардың тұрғын үйіне қорғаншылықты тағайындау туралы органның шешімімен белгіленеді.

Балалардың заңды өкілдері қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі қызметін жүзеге асыратын органның келісімімен балалардың тұрғын үйін үлгі шарт негізінде жалдауға (жалға) бере алады.

БҰЙРЫҚ

Қазақстан Республикасының
Білім және ғылым министрі
2023 жылғы 29 маусымдағы
№ 184

«Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұрғын үйін жалға беру (субаренда) жөніндегі үлгілік келісімді бекіту туралы»

Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органға жалға беруге (жалға алуға) келісім алу үшін заңды өкілдер мынадай құжаттарды ұсынады:

1) еркін нысанда жасалған балалар тұрғын үйін жалға (жалдауға) рұқсат беру туралы өтініш;

2) тұрғын үйге меншік құқығы немесе тұрғын үйді пайдалану құқығы бар және 10 жасқа толған кәмелетке толмаған баланың келісімі туралы анықтама;

3) құжаттардың көшірмелері: заңды өкілдің және балаларының жеке басын куәландыратын; балаларды қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронаттық тәрбиеге неме-

се білім беру, медициналық және өзге де ұйымдарға орналастыру туралы;

4) тұрғын үйге құқық белгілейтін құжаттардың көшірмелері.

Уәкілетті органдардың балалар тұрғын үйін жалдауға (жалдауға) келісім беруі құжаттар келіп түскен күннен бастап бес жұмыс күні ішінде жүзеге асырылады.

Заңды өкілдер тұрғын үйді жалдау шартымен алынған ақшаны балалардың банктік шотына аударуы керек.

Жалдау (қосалқы жалдау) шартын жасасу немесе бұзу (күшін жою) кезінде балалардың тұрғын үйі балалардың заңды өкілдерінің, қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган өкілінің және жалға алушының (қосымша жалдаушының) қатысуымен қабылдау актісімен беріледі.

тұрғын үйді қабылдау-тапсыру актісі үлгісі

**кәмелетке толмағанның тұрғылықты жерін
қабылдау және беру АКТІСІ**

_____ ж. _____ «____»
_____ 20 ж.

Біз, төменде қол қойғандар:

қорғаншылық және қамқоршылық органынан: (Т.А.Ә., лауазымы)

баланың заңды өкілінен: (Т.А.Ә., өкілеттігін растайтын құжат)

жұмыс берушіден (қосалқы жұмыс берушіден): (Т.А.Ә.)
мекен-жайында орналасқан тұрғын үй деп осы акт жасалды:

кәмелетке толмаған балаға тиесілі (немесе пайдалануда):
(Т.А.Ә., баланың туған күні)

ауыстырылды: кімге берілгенін көрсетіңіз

Аудару мыналарға сәйкес жүзеге асырылды:

Тұрғын үйдің техникалық-санитариялық жай-күйі туралы
«____» _____ 20 актісі;

Мүлікті түгендеу «____» _____ 20

Берілетін мүлік тізімдемеге сәйкес келеді; үйдің техникалық және санитарлық жағдайы тексеру актісіне сәйкес келеді.

Арнайы шарттар (бар болса):

Осы акт әр тарапқа бір-бірден 2 данада жасалады.

Тараптардың қолдары:

Балалардың заңды өкілдері кемінде алты айда бір рет тұрғын үйдің жай-күйі және осы тұрғын үйге қатысты жүргізілетін іс-әрекеттер туралы мәліметтер қамтылған тұрғын үйді тіркеу орнында уәкілетті органдарға қамқорлыққа алынушының тұрғын үйін басқару туралы еркін нысандағы есепті ұсынады.

Балалардың заңды өкілдері тұрғын үйді сақтау жөніндегі өз міндеттерін тиісінше орындамаған жағдайда, қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің 129-бабына сәйкес балалардың заңды өкілдерін осы міндеттерді орындаудан шеттетеді.

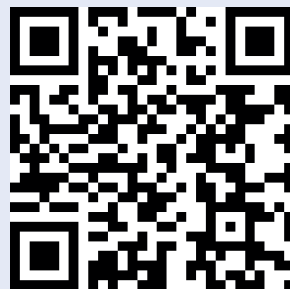
ЖЕТІМ БАЛАЛАР МЕН АТА-АНАСЫНЫҢ ҚАМҚОРЛЫҒЫНСЫЗ ҚАЛҒАН БАЛАЛАР ҮШІН ТҰРҒЫН ҮЙ БОЛМАҒАН ЖАҒДАЙДА:

1-қадам. Бала қабылданған күннен бастап 3 ай ішінде қорғаншылық және қамқоршылық органы баланың тұрғын үйге тіркелуін бақылайды.

«Тұрғын үй қатынастары туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 71-бабына сәйкес жетім балалармен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар білім беру, медициналық немесе өзге де ұйымға қабылданған күннен бастап не мұндай балалар қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа берілген күннен бастап үш ай ішінде баланы тұрғын үй алу үшін жергілікті атқарушы органда есепке қоюға міндетті.

БҰЙРЫҚ

Өнеркәсіп және құрылыс министрі Қазақстан Республикасының 2023 жылғы 27 желтоқсандағы № 168 «Қазақстан Республикасының азаматтарын есепке қою ережесін бекіту туралы бұйрық мемлекеттік тұрғын үй қорынан немесе жергілікті атқарушы орган жалға алған жеке тұрғын үй қорынан тұрғын үйге мұқтаж азаматтарды есепке қою».

2-қадам. Қорғаншы әрекетсіздігі немесе есепке қоюдан бас тартқан жағдайда, қорғаншы органы өз бетінше өтініш береді және баланың отбасында болуы және қорғаншыға қатысты әкімшілік жаза қолдану туралы мәселені одан әрі қарау үшін кәметке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияға, прокуратураға жүгінеді.

ҚР «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексine сәйкес, жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды тұрғын үйге кезекке қоймағаны және тұрғын үйдің сақталуын қамтамасыз етпегені үшін әкімшілік жауапкершілік қарастырылған!

129-бап. Жергілікті атқарушы органдардың лауазымды адамдарының және (немесе) баланың заңды өкілдерінің жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, тұрғын үйге мұқтаж балаларды есепке алу жөніндегі міндеттерді орындамауы.

1. Жергілікті атқарушы органдардың лауазымды адамдарының және/немесе баланың заңды өкілдерінің жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, тұрғын үйге мұқтаж балаларды есепке алу жөніндегі міндеттемелерді орындамауы, сондай-ақ белгіленген мерзімді бұзатырып есепке қою жөніндегі міндеттемелерді орындамауы - 100 АЕК мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

130-бап. Жергілікті атқарушы органдардың лауазымды адамдарының және (немесе) баланың заңды өкілдерінің жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұрғын үйін сақтау жөніндегі міндеттерді орындамауы.

1. Жергілікті атқарушы органдардың лауазымды адамдарының және (немесе) баланың заңды өкілдерінің жетім балалардың немесе ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұрғын үйін сақтау жөніндегі міндеттерін орындамауы 150 АЕК мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

6-тарау. Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, отбасына берілген балаларды бақылау

Қабылдаушы отбасындағы баланың құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуын бақылау - қорғаншылық және қамқоршылық органдарының басым міндеттерінің бірі болып табылады. Қорғаншыларды, қамқоршыларды, патронаттарды және асырап алушыларды қолдау және бақылау жүйелі түрде, қолданыстағы нормативтік құқықтық актілер негізінде жүзеге асырылады.

Қорғаншы, қамқоршы, патронат тәрбиеші тағайындалған немесе асырап алушы отбасымен шарт жасасқан кезде қорғаншы орган заңнамада белгіленген негізгі құқықтары мен міндеттері бар жадынама табыс етеді.

Баланың заңды өкілі жадынаманы алғаны туралы қол қояды, жадынаманың екінші данасы баланың жеке ісінде сақталады және жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың республикалық дерекқорына «Құжаттар (өзге)» бөліміне енгізіледі.

қорғаншы (қамқоршы), патронаттық тәрбиеші, асырап алушы үшін үлгі жадынама

Құрметті _____!

Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаға қамқорлық жасау туралы маңызды шешім қабылдауыңызбен құттықтаймыз. Бұл үлкен жауапкершілік, сонымен бірге оның болашағына қосқан маңызды үлес. Балаға отбасын сыйлауға, жылулық пен қолдау көрсетуге дайын болғаныңыз үшін алғыс айтамыз.

Бұл нұсқаулық сіздің күнделікті жұмысыңызға көмектесу және балаңыздың мүмкіндіктері мен заңды өкіл ретіндегі міндеттеріңізді еске салу үшін жасалған.

Сізді кім сүйемелдейді:

Қорғаншылық органының жауапты маманы:

Толық аты-жөні: _____

Телефон: _____

Электрондық пошта: _____

Кабинет №: _____,

қабылдау күндері: _____

Педагог- психолог туралы мәліметі:

Толық аты-жөні: _____

Телефон: _____

Keңес беру кестесі: _____

Қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы, патронаттық тәрбиедегі немесе қабылдаушы отбасындағы баланың құқықтары:

- 1) олардың адамдық қадір-қасиетін құрметтеу;
- 2) қорғаншы немесе қамқоршы тарапынан қамқоршылық;
- 3) онымен бірге тұру;
- 4) оларға тиесілі алименттер, жәрдемақылар және басқа да әлеуметтік төлемдер;
- 5) тұрғын үйге және өзге де мүлікке меншік құқығын және (немесе) тұрғын үйді және өзге де мүлікті пайдалану құқығын сақтау;
- 6) қорғаншы немесе қамқоршы тарапынан теріс пайдаланудан қорғау;
- 7) отбасында қорғаншы немесе қамқоршы тәрбиелеу;
- 8) оларды күтіп-бағу, тәрбиелеу, білім беру және жан-жақты дамыту үшін жағдайларды қамтамасыз ету;
- 9) Қазақстан Республикасының Тұрғын үй заңнамасына сәйкес тұрғын үй болмаған жағдайда оны алуға құқығы бар.

Қамқоршының заңнамада көзделген негізгі құқықтары мен міндеттері:

1. Қамқоршылар заңға сәйкес қамқорлыққа алынушылардың өкілдері болып табылады және олардың атынан және олардың мүдделері үшін барлық қажетті мәмілелерді жасайды.

2. Қамқоршылар немесе қамқоршылар өз қамқоршыларын күтіп-бағуға, оларға күтім жасауды және емдеуді қамтамасыз етуге, олардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға қамқорлық жасауға міндетті.

3. Баланың қамқоршысы немесе қамқоршысы қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы баланы тәрбиелеуге, оның денсаулығына, физикалық, психикалық, моральдық және рухани дамуына қамқорлық жасауға міндетті.

Қорғаншы немесе қамқоршы баланың пікірін және қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның ұсынымдарын ескере отырып, қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы баланы тәрбиелеу әдістерін дербес айқындауға құқылы.

Тәрбие баланың мүдделеріне қайшы жүзеге асырыла алмайды. Баланың мүдделерін қамтамасыз ету оның қамқоршысының негізгі қамқорлығының мәні болып табылады.

Қамқоршының баланы тәрбиелеу кезінде оның физикалық және психикалық денсаулығына, оның адамгершілік дамуына зиян келтіруге құқығы жоқ. Баланы тәрбиелеу тәсілдері баланы қорлайтын, қатыгез, дөрекі, адамның қадір-қасиетін қорлайтын қарым-қатынасты, қорлауды немесе қанауды болдырмауы керек.

4. Қорғаншы немесе қамқоршы баланың пікірін ескере отырып, бала үшін білім беру ұйымы мен білім беру нысанын таңдауға құқылы және баланың жалпыға міндетті орта білім алуын қамтамасыз етуге міндетті.

5. Қорғаншы немесе қамқоршы қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы баланы өздерінде заңды негіздерсіз ұстап отырған кез келген адамдардан, оның ішінде баланың жақын туыстарынан қайтарып алуды сот арқылы талап етуге құқылы.

6. Мұндай араласу баланың мүдделеріне сай келмейтін жағдайларды қоспағанда, қорғаншы немесе қамқоршы баланың өз ата-аналарымен және басқа да жақын туыстарымен араласуына кедергі келтіруге құқылы емес.

7. Қамқорлыққа алынушылар білім беру ұйымында немесе медициналық ұйымда тәрбиеленуде немесе емделуде болған жағдайларды қоспағанда, кәмелетке толмағандардың қорғаншылары немесе қамқоршылары өздерінің қамқорлығына алғандармен бірге тұруға міндетті. Бұл қамқорлыққа алынушының тәрбиесіне және оның құқықтары мен мүдделерін қорғауға қолайсыздық туғызбайтын болса, қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның рұқсатымен қамқоршының он алты жасқа толған қамқорлыққа алынушыдан бөлек тұруына жол беріледі.

8. Қорғаншылар немесе қамқоршылар қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органдарға тұрғылықты жерінің өзгергені туралы хабарлауға міндетті.

9. Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын, сондай-ақ Қазақстан Республикасынан тыс жерде тұрақты тұратын Қазақстан Республикасының азаматтары немесе шетел азаматтары болып табылатын қорғаншылар немесе қамқоршылар кемінде алты айда бір рет қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органға денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті орган бекіткен нысан бойынша баланың денсаулық паспортының көшірмесін және оны тәрбиелеу туралы, оны күтіп-бағуға бөлінген ақшаны жұмсау және оның мүлкін басқару туралы есептерді ұсынуға міндетті.

10. Қамқоршылыққа алынушының өздігінен билік етуге құқығы бар кірістерді қоспағанда, қамқорлыққа алынушының өз мүлкін басқарудан алуға тиісті кірістерді қоса алғанда, қамқоршылыққа алынушының кірістерін қорғаншы немесе қамқоршы тек қана қамқорлыққа алынушының мүдделеріне және қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның алдын ала рұқсатына сәйкес жұмсайды.

11. Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның алдын ала рұқсатынсыз қорғаншы немесе қамқоршы қамқорлыққа алынушыны ұстауға қажетті, оның кірісі ретінде қамқорлыққа алынушыға тиесілі сомалар есебінен ең төмен күнкөріс деңгейі шегінде шығыстар жасауға құқылы.

12. Қорғаншының қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның алдын ала рұқсатынсыз иеліктен айыруға, оның ішінде қамқорлыққа алынушының мүлкін айырбастауға немесе сыйға тартуға не оның атынан шарт жасасуға, ал қорғаншының келісім беруге құқығы жоқ. Кепіл, заңға және өсиетке сәйкес қамқорлыққа алынушының мұрагерлік құқықтарынан бас тартуға, оның мүлкін бөлуге немесе одан үлес бөлуге әкеп соғатын мәмілелер, сондай-ақ қамқорлыққа алынушының мүлкінің азаюына әкеп соғатын басқа да мәмілелер. Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган аталған операциялар нәтижесінде қорғаншы алған қаражатты қалай жұмсау керектігін анықтайды.

13. Қорғаншы немесе қамқоршы, олардың жұбайлары мен жақын туыстары қамқорлыққа алынушыға мүлікті сыйға немесе өтеусіз пайдалануға беруді қоспағанда, қамқорлыққа алынушымен мәмілелер жасауға, сондай-ақ қамқорлыққа алынушы мен қорғаншының немесе қамқоршының жұбайы мен олардың жақын туыстары арасында мәмілелер жасасу немесе сот ісін жүргізу кезінде қамқоршылыққа алынушының атынан өкілдік етуге құқығы жоқ.

14. Қамқоршылыққа алынушының қорғаншы немесе қамқоршы, оның жұбайы немесе туыстары алдындағы осы адам қорғаншы немесе қамқоршы болып тағайындалғанға дейін туындаған берешегі қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның рұқсатымен төленеді.

15. Қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі қызметтерді жүзеге асыратын орган кәметке толмаған қамқорлыққа алынған адам ата-анасына немесе асырап алушыларына қайтарылған жағдайларда қорғаншыны немесе қамқоршыны оның міндеттерін орындаудан босатады.

16. Дәлелді себептер (ауру, материалдық жағдайының өзгеруі, қамқорлыққа алынушымен өзара түсіністіктің болмауы және т.б.) болған кезде қорғаншы немесе қамқоршы оның өтінішімен немесе қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның бастамасына сәйкес өз міндеттерін орындаудан босатылады.

17. Қорғаншының немесе қамқоршының өз міндеттерін тиісінше орындауына, оның ішінде қорғаншылықты немесе қамқоршылықты пайдакүнемдік мақсатта пайдалануға не қамқорлықтағыны қадағалаусыз және қажетті көмексіз қалдыруға тыйым салынады.

18. Қамқоршы қорғаншылық тіркелген күннен бастап 3 ай ішінде қамқорлыққа алынушыны тұрғын үй алу үшін кезекке қоюға міндетті.

19. Қамқорлыққа алынушының тұрғын үйі болған жағдайда, осы тұрғын үйдің сақталуына қамқоршы жауапты болады.

Сіздің негізгі міндеттеріңіз:

Балаға мыналарды беріңіз:

өмір сүру, тәрбиелеу және білім алу үшін қауіпсіз және қолайлы жағдайлар;

тұрақты тамақтану, медициналық көмек көрсету, жас пен маусымға сәйкес киім;

оқуға, таланттарды дамытуға және қоғамға бейімделуге көмектесу;

Қамқоршылық органдарымен байланыста болу:

мамандардың келуіне кедергі жасамаңыз және қажетті ақпаратты беріңіз.

Баланың мүлкін, оның ішінде тұрғын үйді сақтауға және қорғаншы органның келісімінсіз оған билік етуге болмайды.

Сіздің құқықтарыңыз:

қорғаншылық және қамқоршылық органдарының мамандарынан, адвокаттардан, психологтардан кеңес алуға;

психологиялық қолдау орталықтарынан, отбасын қолдау орталықтарынан көмек сұрау;

әлеуметтік қолдау (жәрдемақылар, төлемдер және т.б.) алуға;

баланың өмір сүру жағдайын жақсартуына ұсыныстар енгізу.

Қорғаншылықтағы баланың құқықтары мен жеңілдіктері:

мектепте тегін тамақтану және жалпыға бірдей білім беру қорынан қаржылай қолдау;

балабақшадағы орынға басым құқық;

10 АЕК мөлшерінде жәрдемақы;

жазғы сауықтыру лагерлеріне тегін жолдамалар;

жоғары оқу орындарына түсу кезіндегі жеңілдіктер;

Жеңілдіктердің егжей-тегжейлі тізімін қамқоршылық органындағы маманнан алуға болады.

Маңызды ескертулер:

Баланың өміріндегі барлық өзгерістер (мектепті ауыстыру, Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге шығу, ауруханаға жатқызу және т.б.) қорғаншылық және қамқоршылық органымен келісілуі тиіс.

Егер сіз ата-ана тәрбиесінде қандай да бір қиындықтарға тап болсаңыз, дереу қолдау іздеңіз.

Баланың өміріне немесе денсаулығына қауіп төнген жағдайда дереу әрекет етіп, қорғаншы органға хабарлаңыз. Сұрақтар немесе мәселелер болса, қайда баруға болады: Балаларға арналған байланыс орталығы: 111 (24/7, тегін)

Қамқоршылық органы:

Жазбаны алуды растау:

Мен, _____ (қамқоршының толық аты-жөні),
Жадынаманы алғанымды, құқықтары мен міндеттерін білетінімді, қорғаншылық және қорғаншылық органымен өзара іс-қимыл тәртібін түсінетінімді және баланың құқықтарын сақтау туралы міндеттемелерді қабылдайтынымды растаймын.

Күні:

Қамқоршының қолы:

Қамқоршылық және қамқоршылық органының маманы А.Т.:

Қолы:

Әрбір қамқоршыға (қамқоршыға), патронат тәрбиешіге, асырап алушы ата-анаға қорғаншылық немесе тәрбиенің бүкіл кезеңінде отбасын ертіп жүретін қорғаншылық органының жауапты маманы (куратор) тағайындалады.

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың республикалық дерекқорында ақпаратты (фотосуреттер, психологтың, терапевттің қорытындылары, баяндамалар, медициналық анықтамалар, білім сипаттамалары және т.б.) үнемі жаңартып отыру арқылы баланың электрондық ісін жүргізу міндетті болып табылады.

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұрмыс жағдайын тексеру алгоритмі

1-қадам. Барып қарауға дайындық. Бару кезінде жалпы ұсыныстар:

- жоспарланған жағдайын тексеру туралы отбасына алдын ала хабарлау (егер бару төтенше жағдай болмаса);
- қарауға барғанда сәлемдесу, өзін таныстыру, келу мақсатын түсіндіру;
- құрмет көрсету, мейірімді болу және сабырлы болу;
- үйге кіруге рұқсат сұрау. Бас тартылған жағдайда қабылдаудан бас тарту туралы акт жасап, қайта баруды белгілейді;

2-қадам. Тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру кезінде мыналарға назар аударыңыз:

- баланың жасы мен жынысына сәйкес келетін бөлек жатын орны болуы;
- тұрғын үй-жайлардың санитарлық нормаларға сәйкестігі (тазалық, желдету, зеңнің болмауы);
- табиғи және жасанды жарықтандырудың жарамдылығы және қолжетімділігі;
- жылу жүйесінің жұмысқа жарамдылығы және қолжетімділігі;
- жұмыс істейтін автономды немесе орталық сумен жабдықтаудың болуы (ыстық және суық су);
- дәретхананың жұмысқа жарамдылығы мен қолжетімділігі (ішкі немесе сыртқы);
- жұмыс жасап тұрған ваннасының, душтың немесе мойшаның болуы.

3-қадам. Жиһаз бен тұрмыстық техниканы тексеріңіз:

- қолайлы матрасы және таза төсек-орындары бар кереует;
- үй тапсырмасын орындауға немесе да-

мыту жұмыстарын орындауға арналған жұмыс орны (үстел, орындық, жарықтандыру);

- киім-кешек пен жеке заттарды сақтауға арналған гардероб;

- асханаға арналған үстел мен орындықтар;

- жақсы жағдайда жұмсақ жиһаз;

- тоңазытқыш, пеш және тағамды қауіпсіз сақтау;

- кір жуғыш машинаның болуы немесе киімді жүйелі түрде жууға арналған шарттар.

4-қадам. Байланыс және қауіпсіздік техникасымен қамтамасыз етілуін тексеру:

- баланың телефонға (ұялы немесе қалалық телефон) қол жеткізуі;

- өмір мен денсаулыққа қауіпті заттардың, тұрмыстық химия және дәрілік заттардың өмірде еркін қолжетімді болмауы.

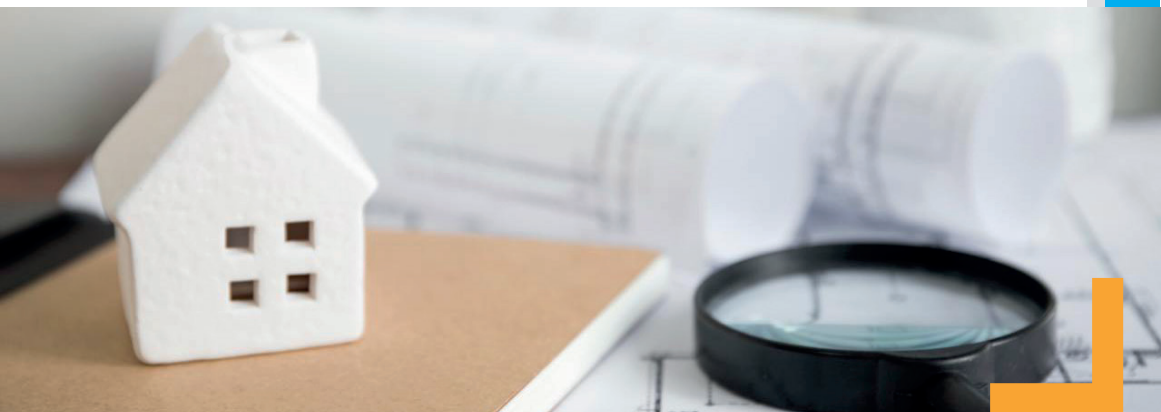
5-қадам. Баланың негізгі қажеттіліктерінің қанағаттандырылғанын тексеріңіз:

- таза, маусымдық киім мен аяқ киімнің жеткілікті саны;

- жеке гигиена құралдарының болуы және үнемі душ немесе ванна қабылдау үшін жағдайлар;

- ойыншықтардың, кітаптардың, оқу-дамыту материалдарының жеткілікті санының болуы;

- спорт, ойын және шығармашылық үшін жағдайлар.

6-қадам. Отбасындағы психологиялық ахуалды және ықтимал зорлық-зомбылық белгілерін тексеріңіз:

- баланың және басқа отбасы мүшелерінің эмоционалдық күйін және мінез-құлқын байқау;
- баланы (заңды өкілдердің және 10 жастан асқан баланың келісімімен) дене жарақаттарының (сырылуы, көгеру, күйік және т.б.) бар-жоғын тексеру. Зақым анықталған жағдайда оның пайда болу мән-жайын анықтап, хаттама жасап, полицияға немесе ауруханаға хабарлауға;
- баланың шашы мен терісінің жағдайына назар аудару;
- алаңдаушылық тудыратын күдікті сызбаларды, ойыншықтарды немесе ойындарды тексеру;
- психологиялық қысым белгілерінің болуын бағалау (оқшаулану, қорқыныш, агрессивтілік, үрейлену, қарым-қатынастан аулақ болу);
- соңғы айда жарақаттану немесе улану салдарынан ауруханаға жатқызу немесе медициналық көмекке жүгіну жағдайлары болғанын анықтау;
- тәрбиешілердегі деструктивті мінез-құлық белгілерін тексеру.

7-қадам. Баламен әңгіме жүргізу:

- құпия қарым-қатынас үшін жағдай жасау (мүмкіндігінше қорғаншылардың қатысуынсыз сөйлесу);
- баланың отбасында тұруы, қамқоршыларымен және басқа да отбасы мүшелерімен қарым-қатынасы туралы пікірін білу;
- баланың отбасылық ортадағы эмоционалдық жағдайын және жайлылық деңгейін бағалау;
- ықтимал зорлық-зомбылықты анықтау үшін экспресс сауалнама жүргізу (қоса беріледі);

- баланың қауіпсіздігі мен әл-ауқатына қатысты ықтимал проблемалар мен алаңдаушылықтарды анықтау.

8-қадам. Көршілермен және айналамен әңгімелесу:

- мүмкіндігінше отбасындағы қарым-қатынастар, баланың мінез-құлқы мен жағдайы туралы көршілермен және отбасының достарымен әңгімелесу;

- мектеп немесе балабақша тәрбиешілерінің бала туралы және оның отбасымен қарым-қатынасы туралы пікірін білу.

9-қадам. Тексеру кезіндегі нәтижелерін құжаттау:

- фотосуреттері бар тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру туралы егжей-тегжейлі акт жасау;

- алаңдаушылық тудыратын барлық анықталған фактілер мен белгілерді жазып алу;

- қайта тексеру жүргізу мерзімін көрсете отырып, анықталған кемшіліктерді жою үшін ұсыныстар беру.

10-қадам. Қорытынды. Келесі қадамдар:

- бұзушылықтар немесе кемшіліктер анықталса, қайта баруды жоспарлау;

- ұсыныстардың орындалуын бақылау.

Баланың өмірі мен денсаулығына қауіп төнген жағдайда оны қорғау үшін дереу шаралар қабылдап, құқық қорғау органдарына хабарлаңыз.

Ұсынылатын тест тұрмыстық зорлық-зомбылықты анықтау үшін 10 жасқа дейінгі балалар үшін

«Менің отбасым» сурет тестін төрт жастан бес жасқа дейінгі балаларға қолдануға болады. Тестің негізгі мақсаты – жанұя ішіндегі қарым-қатынастарды диагностикалау. Психологиялық тәжірибеде бұл тест ең ақпараттылығының бірі болып табылады.

Тапсырма

Балаңызға А4 қағаз парағын, қарындашты және өшіргішті беріңіз.

Нұсқаулар: «Отбасының суретін салыңыз», соның ішінде өзіңіз де, егер қаласа, суретке басқа мәліметтерді қосуға шақырыңыз. Ешқандай нұсқаулар немесе түсініктемелер берілмеуі керек. Бала бойында туындайтын «Кімді салу керек, кім салу керек?», «Барлығын салу керек пе?», «Атаны салу керек пе?» деген сұрақтарға және т.б., сіз жалтарып жауап беруіңіз керек, мысалы: «Өзіңіз қалағандай сызыңыз». Балаңызға отбасын салуды сұраңыз.

Сурет салу аяқталғаннан кейін баладан сызылған фигураларды анықтауды сұрау керек:

- 1) суретте кім салынған, отбасының әрбір мүшесі не істеп жатыр;
- 2) отбасы мүшелері жұмыс істейтін немесе оқитын жерде;
- 3) отбасында шаруашылық міндеттері қалай бөлінетінін;
- 4) отбасының басқа мүшелерімен қарым-қатынасы қандай.

Бала оларды қандай ретпен салғанына өзіңіз назар аударыңыз.

Әңгіме жеңіл және бейресми болуы керек, бұл баланың қарсылық пен бөтендік сезімін тудырмауы керек.

**Ұсынылатын сауалнама
10 жастан асқан балаларға тұр-
мыстық зорлық-зомбылықты
анықтау үшін Баланың зор-
лық-зомбылық туралы ойларын
диагностикасы «Аяқталмаған
сөйлем»**

Сауалнама – баладағы зорлық-зомбылықтың жасырын немесе айқын белгілерін және эмоционалды жайсыздықты анықтау әдісі. Баланың жауаптары оның отбасына деген көзқарасын, үйдегі жағдайды, сондай-ақ физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылық қаупінің болуын анықтауға көмектеседі. Жанұядағы қорқыныш, агрессия, қашу және жанжалдардың қайталанатын тақырыптарына назар аударып отырып, жауаптарды талдау қажет.

Қорқыныш, агрессия немесе депрессия белгілерін қамтитын жауаптар ерекше назар аударуды және одан әрі психологиялық тексеруді және баланы қолдауды талап етеді.

Балаңызға мына сөйлемдердің соңын қағаз парағында аяқтауды сұраңыз:

1. Мен дірілдеймін, егер ...
2. Менің қаншалықты қорқатынымды барлық балалар білсе...
3. Егерде сізді ашуландырса, онда сізге ... керек.
4. Балаларды... көмегімен тәрбиелеу керек.
5. Отбасындағы бала...
6. Менің жақындарым мен туралы ойлайды ...
7. Мен үйге баруға қорқамын, қашан...
8. Мен жалғыз болайын ...
9. Мен біреуді ұрып жатқанын көргенде, маған...

10. Басқаны ұрған дұрыс, егерде...
11. Бала басқалардан сақ болады, себебі...
12. Әлсіз адамға дене күшін қолдану...
13. Ата-аналар балаларына айқайлайды, қашан ...
14. Балаларым болған кезде мен ешқашан...
15. Егер бұл болмаса, біздің отбасымыз тамаша болар еді...
16. Мен... кейін жалғыз қалғым келеді.
17. Мен үйден қашар едім, егер...
18. Маған ең ұнамайтын нәрсе – егерде ата-анам...
19. Мен осылай болғаным ...
20. Қолайлы жаза – бұл...

**Ұсынылатын сауалнама
отбасындағы зорлық-
зомбылықты анықтау бойынша
ата-аналар үшін
«Ересектер көзімен тұрмыстық
зорлық-зомбылық сипаты»
сауалнамасы**

Сауалнама нәтижелерін түсіндіру егжей-тегжейлі түсініктемелерді қажет етпейді.

1. Зорлық-зомбылық-бұл (үш нұсқадан артық емес таңдау):

- Басқа адамның қадір-қасиетін қорлау
- Басқа адамға зиян келтіру
- Бір адамның екіншісіне билік ету жағдайы
- Өзін-өзі растау тәсілі
- Басқа адамның эмоциялары мен мінез-құлқын басқару тәсілі
- Басқа адамды өзіне тән емес әрекеттер мен мінез-құлық жасауға мәжбүрлеу
- Психикалық бұзылыс
- Басқа (көрсетіңіз) _____

2. Сіз зорлық-зомбылық мәселесіне қалай қарайсыз?

Мен зорлық-зомбылықты үзілді-кесілді айыптаймын

Мен зорлық-зомбылықты айыптаймын.

Менің бейтарап көзқарасым бар

Кейбір жағдайларда мүмкін екенін мойындаймын

3. Сіздің ойыңызша, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа кім жиі ұшырайды?

Балаларға қатысты

Әйелдерге қатысты

Ерлерге қатысты

Қарт адамдарға қатысты

Жануарларға қатысты

Басқа(көрсетіңіз) _____

4. Сіз балаларды жазалауды зорлық зомбылық әктісі деп санайсыз ба?

Иә

Жоқтан гөрі, иә

Жоқ

Иәден гөрі, жоқ

5. Сізді бала кезіңізде ата-анаңыз жазалады ма?

Иә

Жоқ

Жазалау әдістері:

әрекеті үшін ұрысты

физикалық жаза қолданды

рахаттанудан айыру

бұрышқа қойды

Басқа (көрсетіңіз) _____

6. Осы сипаттамалардың қайсысын отбасындағы зорлық-зомбылықтың себебі ретінде қарастыруға болады?

Ата-ана отбасында адам тәрбиелеу дәстүрлері

Өмірлік қиындықтар

Жұмыстағы келеңсіздіктер

Баспа және теледидар БАҚ-та зорлық-зомбылық көрсету

Тұлғаның зорлық-зомбылыққа бейімділігі

Эмоционалды теңгерімсіздік (эмоционалдық күйзеліс)

Үмітсіздік пен шарасыздық жағдайлары

7. Төмендегі сипаттамаларды тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өсуіне әсер ететін факторлар ретінде қарастыруға болады деп ойлайсыз ба (екі таңдауға дейін)?

Қоғамдағы моралдық және адамгершілік деңгейінің төмендеуі

Халықты материалдық қамтамасыз ету деңгейін төмендету

Негізгі тақырыбы теледидардағы, интернет-кеңістіктегі зорлық-зомбылық болып табылатын фильмдер мен телешоулардың үнемі көбеюі

Азаматтық неке санын көбейюі

Толық емес отбасылар санының көбеюі

8. Сіздің жеке отбасыңыз ата-анаңыздың отбасының көрінісі деп айтуға бола ма?

Иә

Жоқ

Білмеймін

9. Сіздің отбасыңызда балаларға қандай жазалау шаралары қолданылмайды? _____

10. Сіз балаңызды жазалағаннан кейін өзіңізді қалай ұстайсыз?

7-тарау. Баламен қарым-қатынас туралы дауларды шешу

ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексінің 22-бабына сәйкес неке бұзылған кезде **ерлі-зайыптылар сот тәртібімен** кәмелетке толмаған балалар олардың қайсысымен тұратыны туралы келісімді соттың қарауына ұсына алады. Сот шешімінде қол жеткізілген келісім шарттары міндетті түрде көрсетілуі керек.

Егер ерлі-зайыптылар арасында келісім болмаған жағдайда, сондай-ақ, егер бұл келісім балалардың немесе ерлі-зайыптылардың біреуінің мүдделерін бұзатыны анықталған жағдайда, сот ата-ананың баламен қарым-қатынас тәртібін анықтауға міндетті.

Ата-ананың баламен қарым-қатынас тәртібін анықтау кезінде сот **ата-аналардың құқықтары мен міндеттерінің теңдігін, сондай-ақ баланың заңды мүдделерін ескереді.**

Балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды, ата-аналардың құқықтары мен міндеттерін қарау кезінде қорғаншылық органы келесіні ескеру қажет:

1. Ата-аналардың балаларына қатысты тең құқықтары және тең міндеттері бар (ата-ана құқықтары).
2. Ата-аналар баласының денсаулығына қамқорлық жауапқа міндетті.
3. Ата-аналар баласын тәрбиелеуге құқылы және міндетті.
4. Ата-аналардың баласын тәрбиелеуге барлық басқа адамдардың алдында басым құқығы бар.
5. Баланы тәрбиелеп отырған ата-аналар оның физикалық, психикалық, адамгершілік және рухани дамуы үшін қажетті өмір сүру жағдайларын қамтамасыз етуге, заңға бағынатын мінез-құлықты қалыптастыруға жауапты.

6. Ата-аналар баланың міндетті орта білім алуын қамтамасыз етуге міндетті.

7. Ата-аналар баланың пікірін ескере отырып, жалпы орта білім алғанға дейін білім беру ұйымын және баланы оқыту нысанын таңдауға құқылы.

8. Баланы тәрбиелеу мен білім алуына қатысты барлық мәселелерді ата-аналар өзара келісімі бойынша баланың мүдделеріне сүйене отырып, оның пікірін ескере отырып шешеді. Ата-аналар олардың арасында келіспеушіліктер болған кезде осы келіспеушіліктерді шешу үшін қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органға немесе сотқа жүгінуге құқылы.

9. Ата-аналар өз баласының заңды өкілдері болып табылады және кез-келген жеке және заңды тұлғалармен қарым-қатынаста, соның ішінде сотта оның құқықтары мен мүдделерін арнайы өкілеттісіз қорғайды.

10. Егер қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган ата-ана мен баланың мүдделері арасында қайшылықтар бар екенін анықтаса, ата-аналардың өз баласының мүдделерін білдіруге құқығы жоқ. Ата-ана мен бала арасында келіспеушіліктер болған жағдайда, қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган баланың құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін өкіл тағайындауға міндетті.

11. Ата-ана құқықтары баланың мүдделеріне қайшы жүзеге асырылмауы тиіс. Баланың мүдделерін қамтамасыз ету оның ата-анасының негізгі қамқорлығына жатады.

12. Ата-ана құқықтарын жүзеге асыру кезінде ата-аналардың баланың физикалық және психикалық денсаулығына, оның адамгершілік дамуына зиян келтіруге құқығы жоқ. Баланы тәрбиелеу тәсілдері баланы қорлайтын, қатыгез, дөрекі, адамның қадір-қасиетін қорлайтын қарым-қатынасты, қорлауды немесе қанауды болдырмауы керек.

13. Баладан бөлек тұратын ата-ананың баламен қарым-қатынас жасауға, оны тәрбиелеуге және баланың білім алу мәселелерін және бала үшін басқа да маңызды мәселелерді шешуге қатысуға құқығы бар.

14. Бала бірге тұратын ата-ана, егер мұндай қарым-қатынас баланың физикалық және психикалық денсаулығына, оның адамгершілік дамуына зиян келтірмесе, баланың басқа

ата-анамен қарым-қатынасына кедергі келтірмеуі тиіс.

15. Баладан бөлек тұратын ата-ана өз баласы туралы ақпаратты білім, медициналық, басқа да ұйымдардан алуға құқылы.

Ата-ана тарапынан баланың өмірі мен денсаулығына қауіп төнген жағдайда ғана ақпарат беруден бас тартылуы мүмкін. Ақпарат беруден бас тарту сот тәртібімен даулануы мүмкін.

Сондай-ақ, ата-әжелердің, бауырлардың баламен қарым-қатынас жасау құқығын ескеру қажет.

1. Аталар, әжелер, бауырлар баламен араласуға құқылы.

2. Ата-аналар (олардың біреуі) баланың аталарына, әжелеріне, бауырларына олармен қарым-қатынас жасау мүмкіндігін беруден бас тартқан жағдайда, дауды қорғаншы орган шешеді.

Баладан бөлек тұратын ата-ананың, аталардың, әжелерден, бауырлардың баламен қарым-қатынас жасау туралы дауларды баланың тұрғылықты жері бойынша **қорғаншылық органы шешеді.**

Дауды шешу туралы өтінішті қарау мерзімі қорғаншылық органына өтініш келіп түскен күннен бастап 15 (он бес) жұмыс күнін құрайды.

Дауды шешу тәртібі

1-қадам. Баламен қарым-қатынас жасау дауын шешу үшін баладан бөлек тұратын ата-ана, атасы, әжесі, бауырлары қорғаншылық органына өтініш береді.

2-қадам. Өтінішке мынадай құжаттар қоса беріледі:

1) өтініш берушінің жеке куәлігінің көшірмелері;

2) «Денсаулық сақтау саласында мемлекеттік қызметтер көрсетудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 18 мамырдағы № ҚР ДСМ-49/2020 бұйрығымен бекітілген нысанға сәйкес наркологиялық және психиатриялық диспансерлерде есепте тұрғаны туралы мәліметтердің жоқтығы туралы анықтама (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 20665 болып тіркелген);

3) соттылығының болуы не болмауы туралы анықтама;

4) тұрғын үйге меншік құқығын немесе оны пайдалану

құқығын растайтын құжаттардың көшірмелері.

3-қадам. Қорғаншылық органы өтініш келіп түскен күннен бастап 5 (бес) жұмыс күні ішінде бала бірге тұратын ата-анаға және өтініш берушіге тұрғылықты жері бойынша хабарламаны өтініште көрсетілген электрондық поштаға немесе телефон нөміріне жіберу арқылы дауды шешу туралы өтінішті қараудың орны, күні мен уақыты туралы хабарлайды.

Дау өтініш берушінің және бала бірге тұратын ата-ананың қатысуымен шешіледі.

4-қадам. Тараптарының бірі келмеген жағдайда, дауды шешу туралы өтінішті қарау **3 (үш) жұмыс күні мерзіміне** кейінге қалдырылады.

Дау тараптарының бірінің дәлелді себептерсіз қайта келмеуі дауды шешу туралы өтінішті қарау үшін кедергі болып табылмайды.

5-қадам. Дауды шешу барысында қорғаншы орган тараптардан даудың себептерін, қарым-қатынас жағдайларын, баламен қарым-қатынас режимінің нақты режимін немесе жалпы сипаттамасын (қарым-қатынас уақыты, орны, ұзақтығы) анықтайды.

6-қадам. Қорғаншылық органы он жасқа толған баланың өтініш берушімен қарым-қатынас шарттары туралы пікірін анықтайды.

Он жасқа толған балаға сауалнама педагог және (немесе) психологтың қатысуымен жүргізіледі.

7-қадам. Орган дау тараптарының бірінің талабы бойынша дау тараптарының **тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларына тексеру жүргізеді.**

8-қадам. Бала тұратын ата-ананың баласымен қарым-қатынас шарттары, өтініш беруші және он жасқа толған баланың пікірі, сондай-ақ тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларды тексеру нәтижелері анықталғаннан кейін орган дауды шешу туралы шешімді жасақтайды.

Дауды шешу туралы шешімде мыналар көрсетіледі:

- 1) шешім шығарылған күні мен орны;
  - 2) шешім шығарған органның атауы,
  - 3) тараптардың, дауды шешуге қатысқан адамдардың тегі, аты, әкесінің аты (ол болған кезде);
  - 4) даудың мәні;
  - 5) баланың күн тәртібін (оқу, демалу, ұйықтау), баланың денсаулық жағдайын, мереке және демалыс күндерін, өтініш берушінің тұратын жерін ескере отырып, қарым-қатынас жағдайлары, қарым-қатынас режимінің нақты режимі немесе жалпы сипаттамасы (қарым-қатынас уақыты, орны, ұзақтығы);
  - 6) ерекше жағдайларда қосымша кездесулер (туған күндер, отбасылық мерекелер);
  - 7) Шешім шығарған орган басшысының қолы.
- 9-қадам. Дауды шешу туралы шешім дау тараптарына тұрғылықты жері бойынша өтініште көрсетілген электрондық поштаға немесе телефон нөміріне жіберіледі.
- 10-қадам. Баламен қарым – қатынас жасау бойынша органның шешімімен келіспеген жағдайда дау медиация тәртібімен немесе баланың ата-анасының және органның қатысуымен сот арқылы шешіледі.

8 тарау. Ата-ана құқығынан айыру

Ата – ана құқығынан айыру-баланың құқықтары мен мүдделерін қорғау мақсатында қолданылатын отбасылық-құқықтық ықпал етудің төтенше шарасы. Ол тек қана «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің 75-77-баптарына және басқа да нормативтік құқықтық актілерге сәйкес сот тәртібімен жүзеге асырылады.

Ата-ана құқығынан айыру үшін негіздер:

Ата-аналар (олардың бірі) ата-ана құқығынан айырылуы мүмкін, егер олар:

- алимент төлеуді қоса алғанда, ата-ана міндеттерін орындаудан жалтарса;
- баланы перзентханадан, медициналық, білім беру ұйымынан немесе өзге де ұйымнан дәлелсіз себептермен алып кетуден бас тартса;
- ата-ана құқықтарын теріс пайдаланса;
- балаларға қатыгездік көрсетсе, соның ішінде физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылықты, жыныстық қол сұғушылықты жүзеге асырса;
- құмар ойындарға, бәс тігуге, спирттік ішімдіктерге немесе есірткі, психотроптық заттарға және (немесе) сол тектестерге салынса;
- созылмалы алкоголизмнен немесе нашақорлықтан зардап шексе;
- балаларының, жұбайының немесе басқа отбасы мүшелерінің өміріне немесе денсаулығына қарсы қасақана қылмыс жасаса.

Құқығынан айыруды кім бастай алады:

- ата-аналардың бірі;
- қорғаншылық және қамқоршылық органы;
- прокурор;
- бала орналасқан ұйымның басшысы;
- кәметке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия;
- баланың басқа заңды өкілдері.

Қорғаншылық органының іс-қимыл алгоритмі:

1-қадам. Жағдайды анықтау.

Сигнал алу (азаматтардың өтініші, полиция актісі, медициналық анықтама, мектептен ақпарат алу және т.б.).

Баланың өмір сүру жағдайлары мен ата-анасының мінез-құлқына тексеріс жүргізу.

Тексеру актісіндегі фактілерді тіркеу, түсініктемелер мен сипаттамаларды жинау.

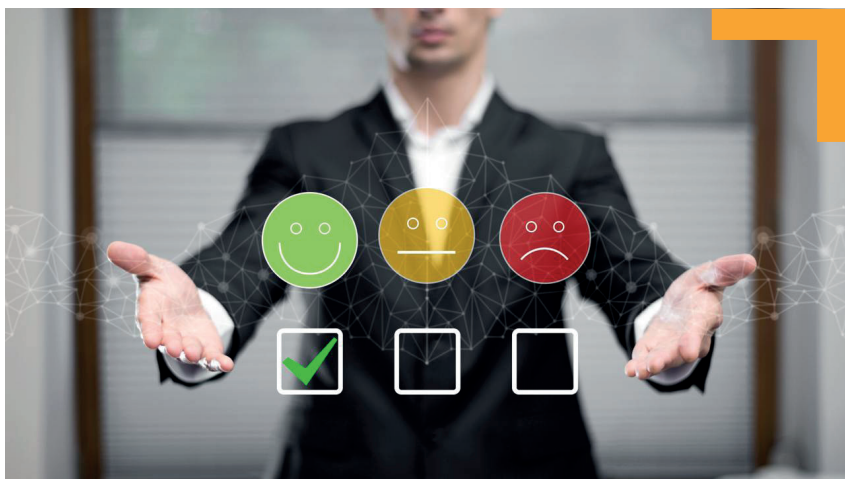
2-қадам. Қорытынды дайындау.

Қорғаншылық органы жиналған деректердің негізінде ата-ана құқықтарынан айыру қажеттілігі туралы қорытынды жасайды. Қорытындыда:

- бала және ата-ана туралы мәліметтер;
- айыру негіздерін растайтын мән-жайлар;
- қорғаншылық органының қорытындылары мен ұсынымдары көрсетіледі.

3-қадам. Сот процесіне қатысу.

Қорғаншылық органы сотқа талапкер, үшінші тұлға ретінде қатысады және қорытынды бере алады. Соттың сұрақтарына жауап береді.

Сот қосымша мәліметтерді талап етуге құқылы.

4-қадам. Сот шешіміне ден қою.

Шешім заңды күшіне енгеннен кейін қорғаншылық органы шаралар қабылдайды:

- баланың өмір сүру формасын анықтайды;
- қажет болған жағдайда ата – ана құқығынан айырылған ата-анамен байланысты шектеуге бастама жасайды;
- басқа мүдделі органдар мен ұйымдарды хабардар етеді.

Ата-ана құқығынан айырудың салдары:

- балаға қатысты ата-ананың барлық құқықтарын тоқтату (тәрбиелеу, өмірге қатысу, ақпарат алу және т. б.);
- ата-ана алимент төлеу міндетін сақтайды;
- бала ата-анасына тиесілі мүлік пен тұрғын үйге құқығын сақтайды;
- ата-ана құқығынан айыру басқа адамның баланы автоматты түрде асырап алуына әкеп соқпайды. Бала асырап алу сот шешімі заңды күшіне енгеннен кейін 6 айдан кейін ғана мүмкін болады.

Қорғаншылық органының маманына кеңестер:

Дәлелдемелерді жинау кезінде объективтілік пен балаға қысымның жол берілмеуін қамтамасыз ету қажет.

Әрдайым баламен психологтың қатысуымен әңгімелесу.

Көршілерден, туыстардан, мұғалімдерден, учаскелік қызметкерлерден жазбаша түсініктемелер жинау.

Тексеру кезінде өмір сүру жағдайларын суретке түсіру.

Шағымдар бойынша ғана емес, сонымен қатар факторлар жиынтығы бойынша (бұзушылықтардың жүйелілігі, тұрақтылығы) жағдайды кешенді бағалау.

9 тарау. Ата-ана құқықтарын шектеу.

Ата-ана құқығын шектеу—ата-ананың тарапынан баласының өміріне немесе денсаулығына қауіп төнген кезде, бірақ болашақта ата-ана құқығын қалпына келтіру мүмкіндігі болатын сот қолданатын уақытша шара.

Ата-ана құқығынан айырудан айырмашылығы, шектеу баланы отбасына қайтару мүмкіндігін сақтай отырып, баланы ағымдағы қауіптен қорғауға бағытталған.

Егер баланы ата-анасымен қалдыру ол үшін қауіпті болса, ата-ана құқықтарын шектеуге жол беріледі:

1) ата-анасына тәуелді емес мән-жайлар бойынша (психикалық бұзылыс немесе өзге де созылмалы ауру, ауыр мән-жайлардың тоғысуы);

2) ата-аналардың мінез-құлқының салдарынан, бірақ бұл ретте ата-аналарды ата-ана құқықтарынан айыру үшін жеткілікті негіздер белгіленбесе.

Егер ата-аналар өздерінің мінез-құлқын өзгертпесе, қамқоршылық органы сот ата-ана құқықтарын шектеу туралы шешім шығарғаннан кейін алты ай өткен соң ата-ана құқықтарынан айыру туралы талап қоюға міндетті.

Шектеуді кім бастай алады:

- жақын туыстар
- бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдар;
- прокурор.

Ата-ана құқығын шектеудің салдары:

1. Ата-ана құқықтары сотпен шектелген ата-аналар баланы жеке тәрбиелеу құқығынан айырылады.

2. Ата-ана құқықтарын шектеу ата-аналарды баланы күтіп-бағу міндетінен босатпайды.

3. Ата-анасы ата-ана құқықтары шектелген бала тұрғын үйге меншік құқығын немесе тұрғын үйді пайдалану құқығын сақтайды, сондай-ақ ата-анасымен және басқа туыстарымен туыстық фактісіне негізделген мүліктік құқықтарды, соның ішінде мұра алу құқығын сақтайды.

4. Ата-анасының екеуінің де ата-ана құқықтары шектелген жағдайда бала қорғаншылық органының қамқорлығына беріледі.

5. Сот ата-ана құқықтарын шектеген ата-аналарға, егер бұл балаға теріс әсер етпесе, баламен байланысуға рұқсат етіледі.

Ата-аналардың баламен байланысына қорғаншы органың не қорғаншының немесе қамқоршының, баланың патронат тәрбиешілерінің немесе бала орналасқан ұйым әкімшілігінің келісімімен жол беріледі.

Ата-ана құқықтарын шектеудің салдарын жою:

1. Егер ата-аналардың ата-аналық құқықтары шектелген негіздер жойылса, ата-аналардың талап-арызы бойынша сот баланы ата-анасына қайтару және шектеулердің салдарын жою туралы шешім шығарады.

2. Егер баланы ата-анасына қайтару оның мүдделеріне қайшы келсе, сот баланың пікірін ескере отырып, талап қоюды қанағаттандырудан бас тартуға құқылы.

10 тарау. Ананың баладан бас тартуы кезіндегі қорғаншылық органының әрекеттері

Ананың жаңа туған нәрестеден немесе кәмелетке толмаған баладан бас тартуы — бұл қорғаншылық және қамқоршылық органының дереу және кәсіби ден қоюын талап ететін заңды және әлеуметтік маңызды оқиға.

Іс-әрекеттерді бастау үшін негіз:

Қорғаншылық органы мынадай жағдайларда баладан бас тарту туралы хабарлама келіп түскен жағдайда баланың құқықтарын қорғау жөніндегі жұмысты бастайды:

- перзентханада белгіленген нысан бойынша рәсімделген ананың жазбаша бас тартуы;
  - баланы денсаулық сақтау ұйымында нақты қалдыру немесе үшінші тұлғаларға беру;
  - баланы перзентханадан, ауруханадан, мекемеден алу-дан бас тарту;
  - жазбаша немесе ауызша нысанда өтінішпен ата-ана міндеттерін орындаудан бас тарту.
- Бас тарту өтінішінің нысаны

_____
бас дәрігері
(медициналық және басқа да
ұйымның атауы)

_____
(мекеме басшысының Т.А.Ә.
бар болған жағдайда)

_____
(Т.А.Ә. (бар болған жағдайда),
туған күні, балаға
қатысы (шешесі, әкесі)

Ата-аналық құқықтардан бас тарту және
бала асырап алуға келісім беру туралы
ӨТІНІШ

Мен, _____
(тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда))

Отбасылық жағдайы _____

Нақты тұрғылықты мекенжайы _____

Тіркелуі _____

20__ жылғы «__» _____ перзентханасында
(басқа денсаулық сақтау ұйымында)

_____ (елді мекеннің атауы) туылған баламнан

_____ (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда)) бас тартамын (баладан бас тарту себебін көрсету) _____

оны мемлекеттің толық қамтамасыз етуіне беруді сұраймын және төмендегіні мәлімдеймін:

менің баламды Қазақстан Республикасының азаматтары немесе шетелдік азаматтар асырап алатынын түсінемін;

аталған баланы асырап алуға қандай да бір күш қолданусыз және ешкімнің мәжбүрлеп көндіруінсіз ерікті түрде келісім беремін;

осы баланы асырап алғаннан кейін бала мен қабылдаушы ата-аналар арасында бала-ата-ана ретінде үнемі қарым-қатынас орнайтынын түсінемін;

бала асырап алу мақсатында бала және оның немесе оның анасы және әкесі арасында бұрынғы қарым-қатынастарды тоқтататын келісім беремін;

Осы өтініш арқылы жоғарыда аталған мақұлдауларды толық түсінетінімді мәлімдеймін.

Бала асырап алушылардың таңдауын қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органдарға сенемін, асырап алушыларға және асырап алушыларды таңдау бойынша қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органдарға наразылық білдірмеймін.

Баланы асырап алуға берудің құқықтық салдары түсіндірілді.

тері-венерологиялық есепте тұрмын (тұрған жоқпын, белгісіз);

психоневрологиялық есепте тұрмын (тұрған жоқпын, белгісіз);

наркологиялық диспансерде есепте тұрмын (тұрған жоқпын, белгісіз) (қажет еместі сызып тастау)

Баланың басқа ата-анасы туралы деректер (өтініш берушінің келісімімен беріледі): _____

(тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда), тұратын жері)
Осы өтінішті өз еркіммен жаздым.

Өтінішті жазу күні _____

Толық тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда), _____

Қолы _____

Жеке басты куәләндиратын құжаттың деректері мәліметі _____

(№, кім және қашан берілді)

Өтінішті толтыру күні _____

Куәгердің өтініші (заңмен немесе жағдайға байланысты талап етілсе, мысалы, сауатсыздық немесе адамның мүгедектігі болған жағдайда)

Келісімді куәләндыру үшін тағайындалған уәкілетті адамның куәлігі тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда): _____

Лауазымы: _____

Жоғарыда аталған немесе белгіленген адам (және куәгер (лер) осы күні келіп, аталған құжатқа менің қатысуымен қол қойғанын растаймын.

(қолы) (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда))

мөрдің орны

Заңгер (қолы) (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда)) _____

Психолог (қолы) (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда)) _____

Емдеуші дәрігер: (қолы) (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда)) _____

Ескерту: анасы баласынан перзентханада бас тартпаған жағдайда еркін нысанда нотариуспен куәландырылған өтініш қажет.

Баланы денсаулық сақтау ұйымында тастап кету туралы акт

20__ жылғы “__” _____
“__” _____ жылы туған, _____

_____ мекенжайында тұратын, _____
_____ мекенжайында тіркелген
(мекенжайы, басқа да мәліметтер кімнің сөзінен жазылған, төлқұжатының сериясы _____,
_____ берілгенін көрсету) азаматша

_____ (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда), некеде немесе некеде жоқ)

_____ ұл (қыз) баланы туып 20__ жылғы «__» _____
баланы асырап алуға келісімді немесе баланы мекемеге толық мемлекеттік қамтамасыз етілуіне уақытша орналастыру туралы өтінішті рәсімдеген жоқ (баланың тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда) қандай құжаттың негізінде жазылғанын, әкесі және басқа туыстары туралы мәлімет бар жоқтығын көрсету).

_____ (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда) және басқа мәліметтер)

Емдеуші дәрігер: _____

_____ (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда), күні, қолы)

Заңгер: _____

_____ (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда), күні, қолы)

Денсаулық сақтау ұйымының басшысы _____

_____ (тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда) күні, қолы)

Мөрдің орны

2. Бірінші кезектегі әрекеттер:

2.1. Ақпарат алу:

Қамқоршылық органы медициналық ұйымнан немесе полициядан бас тарту жағдайы туралы ақпарат алады.

Хабарламаны тіркейді және дереу фактілерді тексеруді бастайды.

2.2. Бала мен ананың жеке басын анықтау

Құжаттамасын тексеру: туу туралы акт, ана мен жаңа туған нәрестенің медициналық картасы.

Ананың қабілеттілігін және мәжбүрлеудің мүмкін белгілерін анықтау.

2.3. Ананың ниетін нақтылау:

Ақпарат түскеннен кейін 24 сағат ішінде анасымен әңгімелесуді ұйымдастыру.

Әңгімелесу кезінде психологтың болуы.

Бас тартудың себептерін анықтау: кедейлік, жалғыздық, баспананың болмауы, отбасылық қысым, босанғаннан кейінгі депрессия және т. б.

2.4. Баламаларды ұсыну.

Әйелге бас тартудың барлық салдарын түсіндіру.

Қолдаудың уақытша нысандарын ұсыну: баланы орталыққа уақытша орналастыру, дағдарыс түріндегі отбасыны сүйемелдеу, материалдық көмек алу және т. б.

Келісімге қол қою (егер бас тарту сақталса).

3. Бас тартуды заңды түрде рәсімдеу:

3.1. Бас тартуды құжаттық рәсімдеу.

Ананың қолы мен күні қойылған өтініш.

Медициналық мекеме жасаған бас тарту туралы акт.

Қамқоршылық органдарының маманы мен психологтың қатысуымен әңгімелесу хаттамасы.

Бала туылғаннан кейін медициналық ұйымда Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен

ата-анасының не некеде (ерлі-зайыптылықта) тұрмаған анасының бас тарту туралы өтінішін рәсімдемей бас тартқан жағдайда, сондай-ақ үш жастан аспаған тастанды (бас тартылған) бала табылған кезде сот баланың мүддесі үшін Қазақстан Республикасы азаматтарының бала асырап алу туралы істі баланы тастап кеткеннен немесе тапқаннан кейін үш ай өткен соң қарауға құқылы.

Табылған, тасталған (бас тартылған) баланың тууын мемлекеттік тіркеу тәртібі:

1. Табылған, тасталған (бас тартылған) баланың тууы ішкі істер органдарының, қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның, бала орналастырылған білім беру ұйымы немесе медициналық ұйым әкімшілігінің өтініші бойынша табылған, бас тартылған немесе қалдырылған күннен бастап **жеті тәуліктен кешіктірілмей тіркелуге тиіс.**

Өтінішке баланың табылған уақытын, орнын және мән-жайларын көрсете отырып, ішкі істер органы немесе қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган жасаған хаттама немесе акт, табылған баланың жасы мен жынысын растайтын медициналық ұйым берген құжат және бала туралы басқа да дербес мәліметтер қоса беріледі.

Баладан медициналық ұйымда бас тартылған жағдайда, осы ұйымның әкімшілігі Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген нысан бойынша анасының жазбаша өтінішін рәсімдеу жөнінде шаралар қабылдайды.

Егер баланың ата-анасының екеуі де белгісіз болса, балаға қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган, баланың орналасқан жері бойынша оның құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын медициналық немесе басқа ұйымдар тегін, атын және әкесінің атын береді.

Баланы белгісіз ана қалдырған жағдайда медициналық ұйымның әкімшілігі екі куәгердің қатысуымен хаттама жасайды.

Тууды мемлекеттік тіркеу кезінде хаттамалар медициналық ұйымның лауазымды адамының тастанды (бас тартылған) баланы тіркеу туралы өтінішіне қоса беріледі.

11- тарау. Кәмелетке толмаған ананың бала тууы жағдайында қорғаншылық органының іс-әрекеттері

Кәмелетке толмаған ананың бала туу жағдайлары қорғаншылық және қамқоршылық органдары тарапынан ерекше назар аударуды талап етеді. Мұндай жағдайлар әлеуметтік қауіп-қатер санатына жатады және жаңа туған нәрестенің де, ата-ана мәртебесі бар болса да, өзі де бала болып табылатын кәмелетке толмаған ананың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ететін ведомствоаралық әрекетті қажет етеді.

Кәмелетке толмаған ата-аналардың баламен бірге тұруға және оны тәрбиелеуге қатысуға құқығы бар.

Некеде (ерлі-зайыптылықта) тұрмайтын кәмелетке толмаған ата-аналар бала туғанда және олардың аналығы және (немесе) әкелік фактілері анықталған жағдайда, он алты жасқа толғаннан кейін ата-аналық құқықтарын өз бетінше жүзеге асыруға құқылы.

Кәмелетке толмаған ата-аналар он алты жасқа толғанға дейін балаға қорғаншылық немесе қамқоршылық функцияларын жүзеге асыратын орган қамқоршы тағайындайды. Бұл қамқоршы баланы кәмелетке толмаған ата-аналарымен бірге тәрбиелейді.

Бала қамқоршысы мен кәмелетке толмаған ата-аналар арасында туындайтын келіспеушіліктер баланың және ата-аналардың құқықтары мен мүдделерін ескере отырып, қорғаншылық немесе қамқоршылық функцияларын жүзеге асыратын органмен шешіледі.

Кәмелетке толмаған ата-аналар жалпы негізде өздерінің әкелік немесе аналық фактілерін мойындауға және даулауға құқылы, сондай-ақ он төрт жасқа толғаннан кейін сот тәртібімен әкелік фактісін анықтауды талап етуге құқылы.

Қорғаншылық органы әрекетінің алгоритмі:

- 1) кәмелетке толмағанның босану фактісі туралы ақпарат алу;
- 2) мәліметтерді полиция органдарына беру;
- 3) ананың, әкенің жеке басын, олардың мәртебесін анықтау (оқушы, ата-анасымен бірге тұруы және т.б.);
- 4) тұрмыстық және тұрғын үй жағдайларына тексеру жүргізу;
- 5) кәмелетке толмаған анамен сұхбат өткізу (қажет болған жағдайда - психологтың қатысуымен);
- 6) отбасын сүйемелдеу актісі мен жоспарын жасау (немесе балаға не анаға қамқоршылық белгілеу туралы сұрау салу);
- 7) баланың өмір сүру нысанын анықтау туралы шешім қабылдау;
- 8) кәмелетке толмаған анасы және оның отбасымен бірге тұруы;
- 9) балаға әжесі/атасы қамқоршы болуы;
- 10) баланы ұйымға орналастыру (ерекше жағдайларда);
- 11) кәмелетке толмаған ананы сүйемелдеу (құжаттарды рәсімдеуге көмек көрсету, оқуына жәрдемдесу, құқықтары мен міндеттерін түсіндіру, Психологиялық қолдау орталығы тарапынан психологиялық көмек көрсету).

12 тарау. Жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды асырап алу

Асырап алу – жетім балаларды және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды орналастырудың ерекше нысаны, ол баланы толықтай отбасы құрамына қабылдауды және заңды тұрғыдан қандық туыстыққа тең құқықтық қатынастарды орнатуды білдіреді.

Бұл балаға тұрақты отбасылық ортаны, қорғаныш пен тиістілік сезімін қамтамасыз етеді.

Қорғаншылық органдары бала асырап алу процесінде маңызды рөл атқарады: олар балаларды анықтап, дайындайды, бала асырап алғысы келетін үміткерлерге сүйемелдеу көрсетеді, сондай-ақ олардың құқықтары мен мүдделерінің бала асырап алғанға дейін де, кейін де сақталуын қадағалайды.

Асырап алудың толық кезеңдері Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексінің 13-тарауында сипатталған.

Асырап алушыларды есепке алу «Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын, жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды асырап алуға тілек білдірген адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 29 маусымдағы № 407 бұйрығымен бекітілген алгоритм бойынша жүзеге асырылады.

Қорғаншылық органдары баланы асырап алуға тек бірқатар шарттар сақталған жағдайда ғана ұсынуға құқылы:

- бала Қазақстан Республикасының кәмелетке толмаған азаматы болуы керек;
- баланың дүниеге келуі Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес тіркелуі тиіс (туу куәлігі болуы тиіс);
- бала тек өз мүддесіне, жасына, психоземоционалдық және әлеуметтік ерекшеліктеріне қарай асырап алынады.

Асырап алуға ұсынылатын балалар, ата-анасы немесе ата-аналары:

- 1) қайтыс болған;
- 2) баладан бас тартқан;
- 3) ата-ана құқығынан айырылған және қайта қалпына келтірілмеген;
- 4) баланы асырап алу үшін туыстарына, бала әкесімен немесе анасы (бірінші жұбайы) арасындағы некеде тұрған тұлғаларға рұқсат берген;

5) сот шешімімен әрекет қабілетсіз деп танылған, хабарсыз жоғалған немесе қайтыс болған деп жарияланған;

6) ата-анасы белгісіз.

Барлық негіздер ресми құжаттармен расталып, баланың жеке ісінде тіркелуі тиіс.

Ұсыныстар:

- баланың мекемеге түсуі кезінде оның құқықтық мәртебесін дереу анықтау;
- Қазақстан Республикасы жетім балаларды асырап алу туралы республикалық деректер банкінде тіркеуді қамтамасыз ету;
- баланы өз отбасына қабылдағысы келетін туыстарының жоқтығына көз жеткізу - бұл бірінші кезектегі міндет.

Асырап алуға үміткерлерге қойылатын талаптар мен өтініш беру тәртібі:

Асырап алушы үміткерлер бала орналасқан жердегі қорғаншылық органына өтініш береді. Өтінішке келесі құжаттар қоса тіркеледі:

- табысы туралы анықтама;
- отбасылық жағдайы туралы анықтама (некеге тұрғаны туралы куәлік, егер бар болса);
- соттылығының жоқтығы туралы анықтама;
- медициналық қорытынды (оның ішінде психикалық денсаулығы туралы);
- психологиялық дайындықтан өткендігі туралы сертификат;
- екінші жұбайдың келісімі (егер баланы ерлі-зайыптылардың біреуі ғана асырап алса);
- некеден тыс әкелік қатынасты анықтау қажет болған жағдайда ДНҚ сараптамасы.

Ұсыныстар:

- асырап алушы күміткермен алдын ала әңгімелесу ұйымдастырып, оның құқықтары мен міндеттерін түсіндіріп, процестің кезеңдерін айтып өту;

- балалармен міндетті екі апталық (шетелдіктер үшін төрт апталық) бейімделу тәжірибесінен өтуді қамтамасыз ету.

Соттық рәсім:

Асырап алу туралы шешімді баланың тұрған жері бойынша сот қабылдайды.

Міндетті түрде қатысатындар:

- өтініш беруші (асырап алуға үміткер);
- асырап алу қажеттілігі туралы қорытындымен қамқоршылық органының өкілі;
- прокурор.

Сотқа келесі құжаттар ұсынылады:

- үміткердің барлық құжаттары;
- асырап алу жөніндегі комиссиясының қорытындысы;
- Республикалық деректер банкынан үзінді;
- биологиялық ата-аналары, қорғаншылар, патронаттық тәрбиешілер, мекеме басшылары мен баланың келісімі (егер бала 10 жастан асқан болса).

Ұсыныстар:

- асырап алуға үміткерді сот шешімі шыққанша сүйемелдеуді қамтамасыз ету;
- соттың бас тартуы жағдайында жазбаша себептерді беру және бұзушылықтарды жою бойынша ұсыныстар жасау.

Асырап алынған баланың өмір сүру жағдайларын бақылау

Бақылау асырап алушылардың ұсынатын есептер арқылы жүзеге асырылады:

- ҚР азаматтары үшін жылына бір рет;
- шетелдегі ҚР азаматтары мен шетелдік асырап алушылар үшін алғашқы 3 жыл бойы әр 6 айда, одан кейін жыл сайын 18 жасқа толғанға дейін.

Ұсыныстар:

- есеп беру үшін ыңғайлы форма әзірлеу (суреттер, білім беру ұйымы мен медициналық ұйымның сипаттамалары);
- есептерді уақытында ұсыну туралы ескертулер жасау және есеп журналын жүргізу;
- тәуекелдер анықталған жағдайда - орнына тексеру

жүргізіп, шаралар қабылдау (аса қажет болған жағдайда, асырап алуды жою бойынша сот талап арызын беру).

Бала асырап алу құпиясы

Асырап алу туралы ақпарат заңмен қорғалатын құпия болып табылады. Бұл ақпаратты жария етуге соттың арнайы рұқсатынсыз тыйым салынады.

Ұсыныстар:

- қамқоршылық органының қызметкерлерінен құпия сақтайтыны туралы міндеттеме алу;
- ақпаратқа қол жеткізуге рұқсат берілген тұлғалардың шеңберін белгілеу (оның ішінде сот қызметкерлері, ұйым өкілдері).

Халықаралық асырап алу

Алдымен Қазақстан Республикасының азаматтарына беріледі — ел аумағында да, шет елдерде де.

Шетел азаматтарының бала асырап алуына келесі жағдайларда рұқсат етіледі:

- егер сәйкес келетін ҚР азаматтары табылмаса;
- егер олардың мемлекеті балаларды қорғау саласында Қазақстан Республикасымен халықаралық міндеттемелерге ие болса.

13-тарау. Бала құқығы мен мүддесіне қатысты шешім қабылдау кезінде оның пікірін ескеру

Баланың пікірін ескеру - органның асырап алу мәселелері, балалардың өмірі мен болашағына қатысты шешімдер қабылдауда жетекшілік ететін ең маңызды принциптердің бірі.

Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексінің 62-бабына сәйкес, қамқоршылық және қорғаншылық органдары 10 жасқа толған баланың пікірін ескеруі міндетті, егер бұл оның мүдделеріне қайшы келмесе. Бұл принцип сондай-ақ БҰҰ-ның Балалар құқықтары туралы Конвенциясында көрсетілген.

Қамқоршылық органдары баланың пікірін сұрап қана қоймай, оны еркін, саналы және психологиялық тұрғыдан қауіпсіз түрде білдіру үшін жағдай жасауы тиіс. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың пікірін ескеру ерекше маңызды, өйткені оларға жеке тәсілдер қажет болуы мүмкін, сондай-ақ баламен байланыс жасау үшін баламалы коммуникация немесе мамандардың көмегі қажет болуы мүмкін.

Баланың пікірін ескеру міндетті:

- асырап алу кезінде;
- қамқоршы, патронаттық, қабылдаушы, қонақ немесе қабылдаушы кәсіби отбасыға орналастыру кезінде;
- білім беру ұйымын таңдау немесе ауыстыру кезінде;
- ата-аналардың бөлек тұруы кезінде - тұратын орнын және қарым-қатынас тәртібін анықтау кезінде;
- сапарларға, емдеуге, есім мен фамилияны өзгертуге келісім бергенде;
- ата-ана құқықтарын шектеу, айыру немесе қалпына келтіру ісін қозғау немесе тоқтату кезінде және тағы басқа.

Баланың пікірін ескеру Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі № 158 «Мемлекеттік қызмет көрсету қағидаларын бекіту туралы» бұйрығымен бекітілген мемлекеттік қызмет көрсету ережелеріне сәйкес жүзеге асырылады.

Қамқоршылық органының баламен әңгіме өткізу алгоритмі:

1) баламен әңгіме өткізуге жауапты маманды тағайындау (психолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог);

2) шарттарды дайындау: әңгіме жайлы, бейтарап, ресми емес жағдайда өткізіледі, конфиденциалдылық сақталады;

3) баланың пікірін білдіруге құқығы бар екенін түсіндіру, оның білдірмеу құқығын да қоса алғанда;

4) баланың жағдайға қатысты шынайы көзқарасын анықтау үшін тікелей сұрақтар қою, ойын әдістерін, суреттерді, символдарды пайдалану (жас мөлшері мен жағдайды ескере отырып);

5) нәтижені жазбаша түрде тіркеу: әңгіме мазмұнын, баланың эмоцияларын, оның қалаулары мен мотивтерін көрсету.

Егер бала 10 жасқа толмаған болса, оның пікірі де ескерілуі мүмкін, егер ол оны білдіруге қабілетті болса. Ал егер бала 10 жасқа толса, оның пікірін ескеру міндетті болады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) балалардың пікірін ескеру ерекшеліктері:

Қамқоршылық органдары сөйлеу, ақыл-ой, аутизм спектрі немесе эмоционалды бұзылулары бар балалармен жұмыс істегенде ерекше сақтық танытуы тиіс.

Мұндай жағдайларда пайдалану мүмкін:

- баламалы және қосымша коммуникацияны (карточкалар, жесттер, технологиялар);

- баламен таныс маманның (тьютор, логопед, дефектолог) қолдауы;

- алаңдаушылық, шаршау немесе сенімсіздік жағдайында қосымша байланыс сеанстары;

- жанама пікірлер: таңдау жасалатын нұсқалар, эмоциялық реакциялар, мінез-құлық белгілері.

Маңыздысы: жауаптың жоқтығы немесе стандартқа сәйкес келмейтін форма пікірдің болмауын білдірмейді. Әрбір өзара әрекет психологпен бірге тіркеліп, талданады.

Мамандардың баланың пікірін анықтау үшін сұрайтын мысал сұрақтары:

Әңгіме жас ерекшелігін және жағдайын ескере отырып, достық, ашық құрылуы тиіс. Сұрақтар қарапайым, түсінікті, пікірді таңдамайтын және екіұштылықты болдырмайтын болу керек.

Мысал сұрақтары:

Бұл жерде (отбасында, мектепте, ұйымға) қалай сезінесің?

Кіммен уақыт өткізгенді ұнатасың? Неге?

Мұнда саған не ұнайды, ал не ұнамайды?

Өміріңде нені өзгертуді қалар едің?

Егер таңдау мүмкіндігің болса, қайда тұрғың келер еді?

Сенің қамқоршы болғысы келетін адамдар туралы не ойлайсың?

Жаңа отбасыда өмір сүруге қалай қарайсың?

Күнде кіммен бірге болғың келеді?

Болашақ туралы әңгімелескенде өзіңді қалай сезінесің?

Өзіңді қауіпсіз сезіну үшін не маңызды?

ЕББҚ бар балалар үшін пиктограммаларды (қуаныш – қайғы, қорқыныш – тыныштық), жағдайлар бойынша карточкаларды, суреттерді, сюжеттік ойындарды қолдануға болады.

Қамқоршылық органына арналған ұсыныстар:

Баланың пікірін ересек адамның шешімімен алмастырмаңыз.

Баланы туыстары немесе қорғаншылар тарапынан қысым жасауға жол бермеңіз.

Пікір білдіру тәсілдерінің қолжетімділігін қамтамасыз етіңіз.

Пікірді жеке түрде тіркеңіз — тек «қарсы» немесе «қолдаймын» емес, сондай-ақ «мен үшін қиын...», «мен қорқамын...» деген сияқты түрінде.

Деадаптация, қорқыныш, алаңдаушылық белгілері байқалған жағдайда профильді маманды тартыңыз.

14-тарау. Қамқоршылық органының зорлық-зомбылыққа ұшыраған немесе куә болған балаларды, соның ішінде онлайн кеңістіктегі жағдайларда, сүйемелдеу тәртібі

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық - бала құқықтарын қорғау саласындағы ең өткір әрі күрделі мәселелердің бірі. Бұл тек физикалық қана емес, сонымен қатар психологиялық терең жарақаттар қалдырып, ересектерге деген сенімділікті бұзып, тұрақты қауіп сезімін қалыптастырады. Зорлық-зомбылыққа ұшыраған немесе куә болған бала кешенді қолдауды, түсіністікті, қорғанысты және қалпына келтіруді қажет етеді.

Осындай жағдайларда қамқоршылық және қорғаншылық органы жай ғана қатысушы емес, бүкіл әрекет ету және сүйемелдеу жүйесінің негізгі үйлестірушісі — «кейс-менеджері» ретінде әрекет етеді.

Ғылыми тәсілдерге, халықаралық тәжірибеге және стандарттарға сүйене отырып, оның ішінде Barnahus моделі (Швеция, Исландия), көпсалалы әрекет ету хаттамалары (Канада, Нидерланды) және БҰҰ-ның бала құқықтары жөніндегі қағидаттарына сәйкес зорлық-зомбылық жағдайларына әрекет етудің жүйелі тәсілі қалыптасуы тиіс.

Назардың негізгі бөлігі - кінәліні жазалаудан бөлек, баланы қорғау, қалпына келтіру және әл-ауқатын қамтамасыз ету.

Қазіргі жағдайда онлайн кеңістіктегі зорлық-зомбылық, қорқыту, шантаж, кибербуллинг, интимдік фотосуреттерді тарату, деструктивті топтарға тарту сияқты әрекеттерге ерекше назар аудару қажет.

Зорлық-зомбылық көрген баланы сүйемелдеу келесі принциптерге негізделуі тиіс:

Барлық шешімдер баланың мүддесіне сай қабылданады;

Қолдау ұқыпты, қысымсыз және қайталама жарақаттаусыз жүргізіледі;

Барлық қызметтер бірлесіп әрекет етеді - баланы бірнеше құрылымның қайта-қайта сұрауына жол берілмейді;

Баламен алғашқы байланыс хабар түскеннен кейін 24 сағат ішінде жүзеге асырылады;

Баланың пікірі жасы, даму деңгейі мен эмоционалды жағдайы барлық кезеңдерде ескеріледі.

Қамқоршылық органы әрекетінің алгоритмі:

1-қадам. Хабарламаның түсуі

Зорлық туралы алғашқы мәліметтер әдетте педагогтардан, медицина қызметкерлерінен, көршілерден, туыстардан, баланың өзінен немесе 111 байланыс-орталығы арқылы түседі.

Қамқоршылық органы әрбір сигналды тіркеуге, деректерді 102 нөміріне жіберуге және тәулік ішінде бастапқы тексеруді бастауға міндетті.

2-қадам. Бастапқы бағалау

Қамқоршылық органының маманы:

- оқиға орнына барады немесе баланы/өтініш берушіні шақырады;

- қысымсыз, сақтықпен сұхбат жүргізеді;
- баланы дереу алып қою қажеттілігін бағалайды;
- қайталама зорлықтың ықтимал қауіптерін анықтайды.

3-қадам. Егер өмірі мен денсаулығына қауіп төнсе:

- бала ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексінің 82-бабына сәйкес дереу айырып алынады;

- баланы уақытша мекемеге немесе қабылдаушы кәсіби отбасына орналастыру туралы шешім қабылданады;

- зорлық көрсеткен адам (егер ол ата-ана болса) баламен байланыстан шеттетіледі (қамқоршылық органының актісі және/немесе сот шешімі негізінде).

4-қадам. Ведомствоаралық жұмыс тобы құрылады, құрамына мыналар кіреді:

- қамқоршылық органы (үйлестіруші);
- полиция немесе КТІИ қызметкері;
- денсаулық сақтау өкілі (дәрігер, психиатр);
- психологиялық қолдау орталығы.

Баланы жеке сүйемелдеу жоспары (БЖСЖ) баламен арнайы оқытылған маманның қолайлы жағдайда өткізген сұхбаты және жағдайды талдау негізінде әзірленеді, оған мыналар кіреді:

- шұғыл қорғау шаралары;
- психоэмоционалды оңалту;

- тұрғылықты жері/оқу орнын ауыстыру мүмкіндігі;
- отбасын қолдау шаралары (егер отбасын сақтау мүмкін болса);
- басқа ортаға (қабылдаушы отбасы, ұйым) орналастыру перспективасы.

5-қадам. Қамқоршылық органы:

- баланың ісі бойынша жауапты куратор маманды тағайындайды, ол көрсетілген көмектің көлемін, қылмыстық істің тергеу барысын бақылайды;
- балаға ай сайын барып, оның (әлеуметтік, психологиялық, білім беру) жағдайының өзгерістерін тіркейді;
- баланың кәсіби психологқа қолжетімділігін қамтамасыз етеді;
- педагогтармен, медицина қызметкерлерімен тығыз байланыс орнатады.

6-қадам. Қамқоршылық органының сот процестеріне қатысуы:

- қорытынды (ата-ана құқығынан айыру/шектеу туралы) дайындайды;
- бағалау және тексеру кезінде алынған дәлелдерді ұсынады;
- баланы сотта сүйемелдеуді, қажет болса - сенімді өкіл немесе психологпен қорғауды қамтамасыз етеді;
- баламен байланысуға жол бермеу туралы (қорғау нұсқамасы) өтініш береді;
- бала құқықтарын қорғау мақсатында құқық қорғау органдарымен жұмыс істейді, сотта баланың мүддесін қорғайды;
- қылмыстық істі қозғауға және кінәлі адамды жауапқа тартуға жәрдемдеседі.

Қамқоршылық органы баланың мүддесін қорғай отырып, куәлік береді, психологиялық сараптама, қосымша дәлелдер жинау, куәларды қорғау бойынша өтініштер түсіреді және барлық қатысушылармен байланыс орнатады.

7-қадам. Қамқоршылық органы маманы әр кезеңде мынаған ұмтылады:

- баланың эмоционалды қалпына келуіне;
- жаңа ортаға (қабылдаушы отбасы, мектеп) бейімделуіне;

- айналасындағы адамдармен сенімді қарым-қатынас орнатуына.

Мониторинг әдетте оқиға болған күннен бастап 12 айдан ерте аяқталмайды.

Әр түрлі зорлық түрлерімен жұмыс істеудің ерекшеліктері:

Физикалық зорлық: сот-медициналық сараптама, фототіркеу, құқық қорғау органдарына міндетті түрде жүгіну қажет.

Сексуалдық зорлық: тек психологтың қатысуымен, баланы қайта тергеу мүлде болмауы тиіс, полиция қызметкерлерімен толық сүйемелденеді.

Психологиялық зорлық/немқұрайлылық: ұзақ мерзімді бақылауды, мектеп қызметкерлерінің қатысуын, отбасымен жұмыс жүргізуді және барлық әлеуметтік факторларды тексеруді талап етеді.

15-тарау. Қазақстан Республикасында қорғаншылық және қамқоршылық саласындағы халықаралық істерді жүргізудің ерекшеліктері

Халықаралық жағдайларға байланысты (азаматтығы, шекарадан өтуі, ата-аналардың құқықтық мәртебесінің әртүрлілігі) балалармен жұмыс істеу қорғаншылық органдарынан жоғары заңгерлік сауаттылықты, халықаралық шарттар мен консулдық тәжірибені білуді талап етеді.

Бала мүдделері ересек адамдардың формалды мәртебесінен жоғары тұратынын және шешім қабылдау кезінде негізгі қағидат болып табылатынын түсіну маңызды, бұл БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясында айқын көрініс тапқан.

Шетел азаматтығы бар балаларды орналастыру мәселелерін шешу және олардың ата-анасына қатысты шараларды қолдану кезінде Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету және құқықтық қатынастар туралы конвенция қағидаттарын басшылыққа алу қажет.

Конвенцияға қол қойғандар:

Армения Республикасы, Беларусь Республикасы, Қазақстан Республикасы, Қырғыз Республикасы, Молдова Республикасы, Ресей Федерациясы, Тәжікстан Республикасы, Түрікменстан, Өзбекстан Республикасы, Украина.

Қосылғандар:

Әзербайжан Республикасы – 1996 жылғы 11 шілде;

Грузия – 1996 жылғы 11 шілде.

Ратификациялық грамоталарын тапсырған мемлекеттер:

Беларусь Республикасы – 1993 жылғы 10 маусымда депозитке салынған;

Өзбекстан Республикасы – 1994 жылғы 21 ақпанда депозитке салынған;

Қазақстан Республикасы – 1994 жылғы 20 сәуірде депозитке салынған;

Ресей Федерациясы – 1994 жылғы 11 қарашада депозитке салынған;

Армения Республикасы – 1994 жылғы 22 қарашада депозитке салынған;

Украина – 1995 жылғы 16 наурызда депозитке салынған;
Қырғыз Республикасы – 1996 жылғы 19 қаңтарда депозитке салынған;

Молдова Республикасы – 1996 жылғы 26 ақпанда депозитке салынған;

Түрікменстан – 1998 жылғы 21 қаңтарда депозитке салынған.
Конвенция 1994 жылғы 19 мамырда күшіне енді.

Келесі мемлекеттер үшін күшіне енген күндер:

Беларусь Республикасы – 1994 жылғы 19 мамыр;

Өзбекстан Республикасы – 1994 жылғы 19 мамыр;

Қазақстан Республикасы – 1994 жылғы 19 мамыр;

Ресей Федерациясы – 1994 жылғы 10 желтоқсан;

Тәжікстан Республикасы – 1994 жылғы 20 желтоқсан;

Армения Республикасы – 1994 жылғы 21 желтоқсан;

Украина – 1995 жылғы 14 сәуір;

Қырғыз Республикасы – 1996 жылғы 17 ақпан;

Молдова Республикасы – 1996 жылғы 26 наурыз;

Әзербайжан Республикасы – 1996 жылғы 11 шілде;

Грузия – 1996 жылғы 11 шілде;

Түрікменстан – 1998 жылғы 19 ақпан.

Тұрғылықты жері Уағдаласушы Тараптардың бірінің аумағында орналасқан адамдарға қатысты талап арыздар, олардың азаматтығына қарамастан, сол Уағдаласушы Тараптың соттарына беріледі, ал заңды тұлғаларға қатысты талап арыздар – заңды тұлғаның басқару органы, өкілдігі немесе филиалы орналасқан Уағдаласушы Тараптың соттарына беріледі.

Ата-аналар мен балалар арасындағы құқықтық қатынастар

1. Ата-аналар мен балалар арасындағы құқықтық қатынастар балалар тұрақты тұратын Уағдаласушы Тараптың заңнамасына сәйкес айқындалады.

2. Кәмелетке толған балалардан алимент өндіру істері бойынша алимент алуға талап қоюшы адамның тұрғылықты жері орналасқан Уағдаласушы Тараптың заңнамасы қолданылады.

3. Ата-аналар мен балалар арасындағы құқықтық қатынастарға қатысты істер бойынша соттылық осы баптың 1 және 2-тармақтарына сәйкес қолданылатын заңнамасы бар Уағдаласушы Тараптың сотына тиесілі.

Қорғаншылық және қамқоршылық

1. Қорғаншылық немесе қамқоршылық белгілеу не оны

тоқтату – қорғаншылық немесе қамқоршылық белгіленетін не тоқтатылатын адамның азаматтығына байланысты Уағдаласушы Тараптың заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады.

2. Қорғаншы немесе қамқоршы мен қорғаншылықта не қамқоршылықта тұрған адам арасындағы құқықтық қатынастар – қорғаншы немесе қамқоршы тағайындалған Уағдаласушы Тараптың заңнамасымен реттеледі.

3. Қорғаншылықты немесе қамқоршылықты қабылдау міндеті – қорғаншы немесе қамқоршы болып тағайындалатын адамның азаматтығына байланысты Уағдаласушы Тараптың заңнамасымен айқындалады.

4. Бір Уағдаласушы Тараптың азаматы болып табылатын адамға қорғаншы немесе қамқоршы ретінде, егер ол қорғаншылық не қамқоршылық жүзеге асырылатын Тарап аумағында тұрақты тұратын болса, басқа Уағдаласушы Тараптың азаматы тағайындалуы мүмкін.

Қорғаншылық және қамқоршылық мәселелері бойынша Уағдаласушы Тараптардың мекемелерінің құзыреттілігі

Қорғаншылық немесе қамқоршылық белгілеу не оны тоқтату істері бойынша, егер осы Конвенцияда өзгеше көзделмесе, қорғаншылық немесе қамқоршылық белгіленетін не тоқтатылатын адам азаматтығында тұрған Уағдаласушы Тараптың мекемелері құзыретті болып табылады.

Қорғаншылық және қамқоршылық шараларын қабылдау тәртібі

1. Егер бір Уағдаласушы Тараптың азаматының мүддесінде қорғаншылық немесе қамқоршылық шараларын қабылдау қажет болса және оның тұрақты тұрғылықты жері, уақытша тұру орны немесе мүлкі басқа Уағдаласушы Тараптың аумағында орналасқан жағдайда, сол Уағдаласушы Тараптың мекемесі құзыретті мекемеге дереу хабарлауға міндетті.

2. Кешіктіруге болмайтын жағдайларда басқа Уағдаласушы Тараптың мекемесі өз заңнамасына сәйкес қажетті уақытша шараларды өз бетінше қабылдай алады. Бұл жағдайда ол құзыретті мекемеге бұл туралы дереу хабарлауға міндетті. Мұндай шаралар құзыретті мекеме басқа шешім қабылдағанға дейін күшінде қалады.

Қорғаншылық немесе қамқоршылықты беру тәртібі

1. Құзыретті мекеме қорғаншылықта не қамқоршылықта тұрған адамның тұрғылықты жері, уақытша тұру орны не-

месе мүлкі басқа Уағдаласушы Тараптың аумағында орналасқан жағдайда, қорғаншылықты немесе қамқоршылықты сол Уағдаласушы Тараптың мекемесіне бере алады. Қорғаншылық немесе қамқоршылық, егер сұратылған мекеме оны өз мойнына алып, бұл туралы сұратушы мекемеге хабарлаған сәттен бастап күшіне енеді.

2. Осы баптың 1-тармағына сәйкес қорғаншылықты немесе қамқоршылықты қабылдаған мекеме оларды өз мемлекетінің заңнамасына сәйкес жүзеге асырады.

Бала асырап алу

1. Асырап алу немесе оны жою – асырап алушы өтініш берген сәтте азаматтығында тұрған Уағдаласушы Тараптың заңнамасына сәйкес айқындалады.

2. Егер бала басқа Уағдаласушы Тараптың азаматы болса, оны асырап алу немесе асырап алуды жою кезінде сол баланың заңды өкілінің және құзыретті мемлекеттік органының келісімі, сондай-ақ қажет болған жағдайда, баланың өзі де келісім беруі тиіс – бұл сол баланың азаматтығында тұрған Уағдаласушы Тараптың заңнамасына сәйкес талап етіледі.

3. Егер баланы асырап алушы ерлі-зайыптылардың бірі бір Уағдаласушы Тараптың, ал екіншісі басқа Уағдаласушы Тараптың азаматы болса, асырап алу немесе асырап алуды жою екі Тараптың да заңнамасында көзделген талаптарға сәйкес жүзеге асырылуы тиіс.

4. Асырап алу немесе оны жою істері бойынша, егер асырап алушы өтініш берген сәтте қай Уағдаласушы Тараптың азаматы болса, сол Тараптың құзыретті мекемесі қарауға уәкілетті болады. Осы баптың 3-тармағында көзделген жағдайда – ерлі-зайыптылардың бірлескен соңғы тұрғылықты жері немесе тұру орны қай Тараптың аумағында болса, сол Тараптың мекемесі құзыретті болып табылады.

Қорғаншылық органы мен шетел мемлекеттері арасындағы барлық өзара әрекеттестіктер тек Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті арқылы жүзеге асырылуы тиіс.

Қорғаншылық органының шетел мемлекеттеріне өз бетінше хат жолдауына тыйым салынады.

Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған шетел азаматтығы бар балалар танылған жағдайда, балалар туралы мәліметтер РБД-ға (Республикалық балалар дерекқоры) орналасты-

рылады, бірақ кездесу кестесі қойылмайды.

Кездесу кестесі балаға отбасы табу үшін шетел мемлекетінің келісімі алынған жағдайда ғана енгізіледі.

Төменде қорғаншылық органдарының әрекет етуіне арналған типтік жағдайлар мен әрекет алгоритмдері көрсетілген.

1 кейс. Анасы – Өзбекстан Республикасының азаматы, әкесі – 4-нысан бойынша (азаматтығы жоқ), екеуі де жаңа туған сәбиді Қазақстанда тастап кеткен.

Қорғаншылық органының іс-әрекеттері:

Бала тасталғандығы туралы акт дереу рәсімделеді.

Бала ата-анасының қамқорлығынсыз қалған деп танылады және уақытша балалар үйіне орналастырылады.

Қорғаншылық органы баланы Өзбекстан Республикасына қайтару шараларын қабылдау үшін ҚР СІМ-ге сұрау салуды ҚР Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті арқылы бастайды.

Қорғаншылық органы баланың мәліметтерін 1 жұмыс күні ішінде РБД-ға енгізеді, бұл ретте балаға кездесу кестесі қойылмайды.

Өзбекстан Республикасынан жауап алынғаннан кейін қорғаншылық органы баланы шетел мемлекетіне қайтару шараларын қабылдайды немесе Өзбекстан Республикасынан баланы қайтарудан бас тарту жағдайында баланы отбасына орналастыру бойынша шешім қабылдайды.

2 кейс. Бала – Ресей Федерациясының азаматы, Қазақстанда уақытша тұрып жатыр. Оны қазақстандық азаматтар қорғаншылыққа алғысы келеді.

Қорғаншылық органының іс-әрекеттері:

Баланың құқықтық мәртебесі Қазақстан Республикасының аумағында тексеріледі (ата-анасының қамқорлығынсыз қалу себептері).

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті арқылы Ресей Федерациясының СІМ/Консулдығынан Қазақстан Республикасында қорғаншылыққа беру мүмкіндігі туралы рұқсат сұралады.

Ресей Федерациясынан оң жауап алынған жағдайда, қорғаншылық Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес рәсімделеді.

Ресей Федерациясы тарапынан келісімін бермеу туралы

жауабы алынған жағдайда, бала Ресей Федерациясына Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті арқылы қайтарылады.

3 кейс. Ресей азаматтары Қазақстанда тұрып жатқан туыстары болып келетіні баланы қорғаншылыққа алғысы келеді.

Қорғаншылық органының іс-әрекеттері:

Қорғаншылық органы қорғаншылыққа беру рұқсатын алу үшін азаматтарды ҚР Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитетіне жолдайды.

Балалардың құқықтарын қорғау комитетінен оң жауап алынған жағдайда, қорғаншылық Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес рәсімделеді.

4 кейс. Әкесі - Қырғызстан Республикасының азаматы, ішімдік ішеді және баласына қамқорлық жасамайды. Анасы – Қырғызстан Республикасының азаматы, баласымен тұрмайды. Бала Қазақстанда әжесімен тұрады.

Қорғаншылық органының іс-әрекеттері:

Бала өмір сүріп жатқан жағдайларды тексеру мақсатында оқиға орнына бару, тексеру актісін толтыру.

Баланы КТБО, БҚО немесе балалар үйіне орналастыру.

Ата-анасының тұрғылықты жері бойынша ҚР ОМ Бала құқықтарын қорғау комитеті арқылы Қырғызстанның консулдығына сұрау салу, мәліметтерді тексеру.

Баланы ата-анасына қайтару мүмкін еместігі расталған жағдайда - ата-аналық құқықтарынан айыру немесе шектеу туралы құжаттарды дайындап, ҚР сотына өтініш беру.

Ата-аналық құқықтардан айыру немесе шектеу туралы сот шешімі шығарылған жағдайда, егер ҚР ОМ Бала құқықтарын қорғау комитеті арқылы Қырғызстан тарапынан келісім алынған болса, әжесінің қамқоршылықты ресімдеуі ҚР заңнамасына сәйкес жүргізіледі.

5 кейс. Анасы – Тәжікстан Республикасының азаматы, Қазақстаннан депортацияланған, бала көршілердің қолында қалған.

Қорғаншылық органының іс-әрекеттері:

Баланы шұғыл түрде КТБО, БҚО немесе балалар үйіне орналастыру.

Анасымен қайта қосылу мүмкіндігін анықтау мақсатында ҚР ОМ Бала құқықтарын қорғау комитеті арқылы Тәжікстан-

ның консулдығына сұрау салу.

Қайта қосылу мүмкін болмаған жағдайда, баланы Тәжікстанға қайтару бойынша шаралар ҚР ОМ Бала құқықтарын қорғау комитеті арқылы жүзеге асырылады.

6 кейс. Әкесі - Түркия азаматы, қазақстандық баланы анасының келісімінсіз Қазақстан Республикасынан тыс жерге алып (болжам бойынша — сотпен белгіленген кездесу тәртібін бұза отырып) кеткен.

Қорғаншылық органының іс-әрекеттері:

Баланы халықаралық ұрлау фактісі болуы мүмкін екендігі туралы ҚР СІМ мен Бас прокуратураны жедел түрде хабардар ету.

1980 жылғы Гаага конвенциясы аясында балаларды халықаралық ұрлаудың азаматтық-құқықтық аспектілері бойынша материалдарды жолдау.

Баланы тұрақты тұратын еліне қайтару мәселесі бойынша ҚР ОМ Бала құқықтарын қорғау комитетімен өзара іс-қимыл жасау.

Ананы халықаралық сот ісін жүргізу үшін талап арыз және қажетті құжаттарды ресімдеуде қолдау көрсету.

7 кейс. Бала — Тәжікстан Республикасының азаматы, Қазақстан Республикасында қамқоршылықта. Қамқоршылық органы қамқоршы тарапынан жасалған қатыгез қарым-қатынас (қорлау, қорқыту, жүріп-тұру еркіндігін шектеу) туралы ақпарат алады.

Қорғаншылық органының іс-әрекеттері:

Бала тұратын жерге шұғыл бару және міндетті түрде (психологтың қатысуымен) баламен әңгімелесу жүргізе отырып, тұрғын үй жағдайын тексеру.

Қатыгез қарым-қатынас фактісі расталған жағдайда баланы қамқоршының отбасынан тартып алу.

ҚР ОМ Бала құқықтарын қорғау комитеті арқылы Тәжікстанның консулдығын балаға қатысты жағдай мен мәртебесі туралы хабардар ету.

Егер қамқоршылық Қазақстан тарапынан белгіленген болса, қамқоршылық органы оны тоқтату бойынша шаралар қабылдайды.

Егер қамқоршылық Тәжікстан тарапынан белгіленсе, онда қамқоршылық органы ҚР ОМ Бала құқықтарын қорғау комитеті арқылы қамқоршылықты тоқтату және баланы Тәжікстанға қайтару туралы сұрау жолдайды.

16-тарау. Қамқоршылық және қорғаншылық органдары мамандарының этикалық стандарттары мен жауапкершілігі

Қамқоршылық және қорғаншылық органдары мамандарының кәсіби қызметі жоғары жауапкершілікпен, эмоционалдық жүктемемен және балалар мен отбасылардың тағдырына тікелей әсер ететін шешімдерді қабылдау қажеттілігімен тығыз байланысты.

1. Кәсіби этиканың негізгі принциптері

Қамқоршылық және қорғаншылық органдарының маманы міндетті түрде:

- заңдылықты сақтап, тек баланың мүддесі үшін әрекет етуі тиіс;
- жеке деректер мен отбасы туралы ақпараттың құпиялығын қамтамасыз етуі қажет;
- процесс қатысушыларының (баланың, ата-ананың, өтініш берушінің) ар-ожданына құрметпен қарауы тиіс;
- мүдделер қақтығысын және көзқарастардың әділетсіздігін болдырмауы тиіс;
- кәсіби арақашықтықты сақтап, қызметтік міндеттерді шешуге жеке мотивтердің араласуына жол бермеуі керек.

2. Кәсіби шекаралар және жарамсыз мінез-құлық

Жол бермеу қажеттігі:

- қамқоршылықтағы отбасылармен немесе қамқоршылыққа үміткерлермен жеке (бейресми) қатынастар орнату;
- кәсіби қызметке байланысты азаматтардан сыйлықтар, қызметтер, ақша қаражатын алу;
- қызметтік жағдайын жеке мақсаттарда пайдалану;
- баланың немесе отбасының жеке өмірі туралы қоғамдық ортада талқылау (соның ішінде әлеуметтік желілерде);
- тексерілмеген ақпаратты тарату.

3. Құпиялылықты сақтау міндеті

Бала туралы барлық ақпарат, оның денсаулығы, биологиялық отбасы, тұратын жері, орналастыру тарихы қорғалуы қажет.

Ақпарат тек уәкілетті органдардың ресми сұрауы бойынша ғана берілуі мүмкін (сот, прокуратура және т.б.).

Егер ақпараттың жариялануы балаға зиян тигізуі мүмкін болса, маман оның берілуінен бас тартуға міндетті.

4. Балалармен байланыс кезінде этикалық мінез-құлық

Әр баланың ой-пікірі тыңдалуы тиіс: баланың пікірі оның жасына және жетілуіне байланысты ескерілуі керек.

Психологиялық қысым жасау, манипуляциялау, қорқыту тұжырымдауларды (формулировкаларды) қолдану қабылданбайды.

Балалармен әңгімелесуді қолайсыз жағдайда (көше, басқа азаматтардың қатысуымен және т.б.) жүргізуге болмайды.

Баламен сезімтал тақырыптар бойынша әңгімелесу (зорлық-зомбылық, асыра пайдалану) психологтың қатысуымен жүргізілуі тиіс.

5. Этикалық нормаларды бұзғаны үшін жауапкершілік

Этикалық стандарттарды бұзған маман келесі жауапкершілікке тартылуы мүмкін:

- тәртіптік жауапкершілікке (қатаң сөгіс, ескерту, жұмыстан босату);
- әкімшілік жауапкершілікке;
- қылмыстық жауапкершілікке - егер сыбайлас жемқорлық, әрекетсіздік фактілері анықталса, бұл балаға зиян келтірген жағдайда.

Этикалық нормаларды сақтау – бұл тек ресми талап емес, қоғам мен отбасылар тарапынан сенімнің негізі. Қамқоршылық органдарының маманы - мемлекеттің өкілі және ол заң шеңберінде әрекет етіп, өзімен жұмыс істейтін әрбір балаға құрметпен қарауға міндетті.